

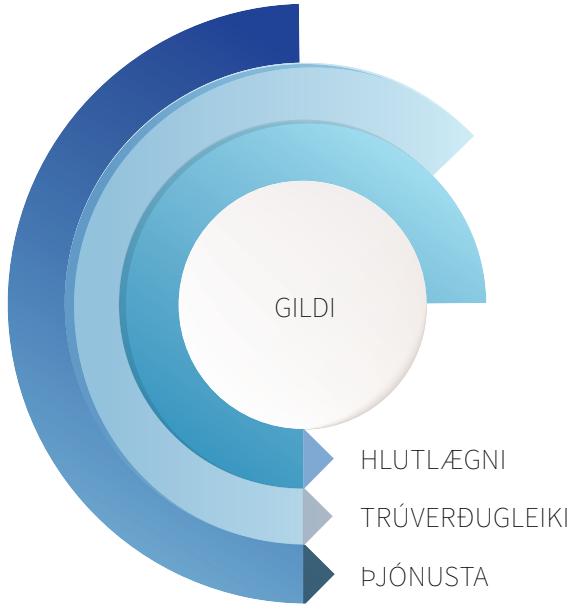
Ársskýrsla 2014

Hagstofan í 100 ár
1914–2014

Hagstofa Íslands

EFNISYFIRLIT

ÁRSSKÝRSLA 2014

- 4** Ávarp forsætisráðherra
- 6** Frá hagstofustjóra
- 8** Skýrsla yfirstjórnar
- 16** Rekstur og fjármál
- 18** Manntalið 2011
- 20** 100 ára afmæli fagnað
- 22** Starfsfólk
- 24** Skipurit
- 66** Útgáfur

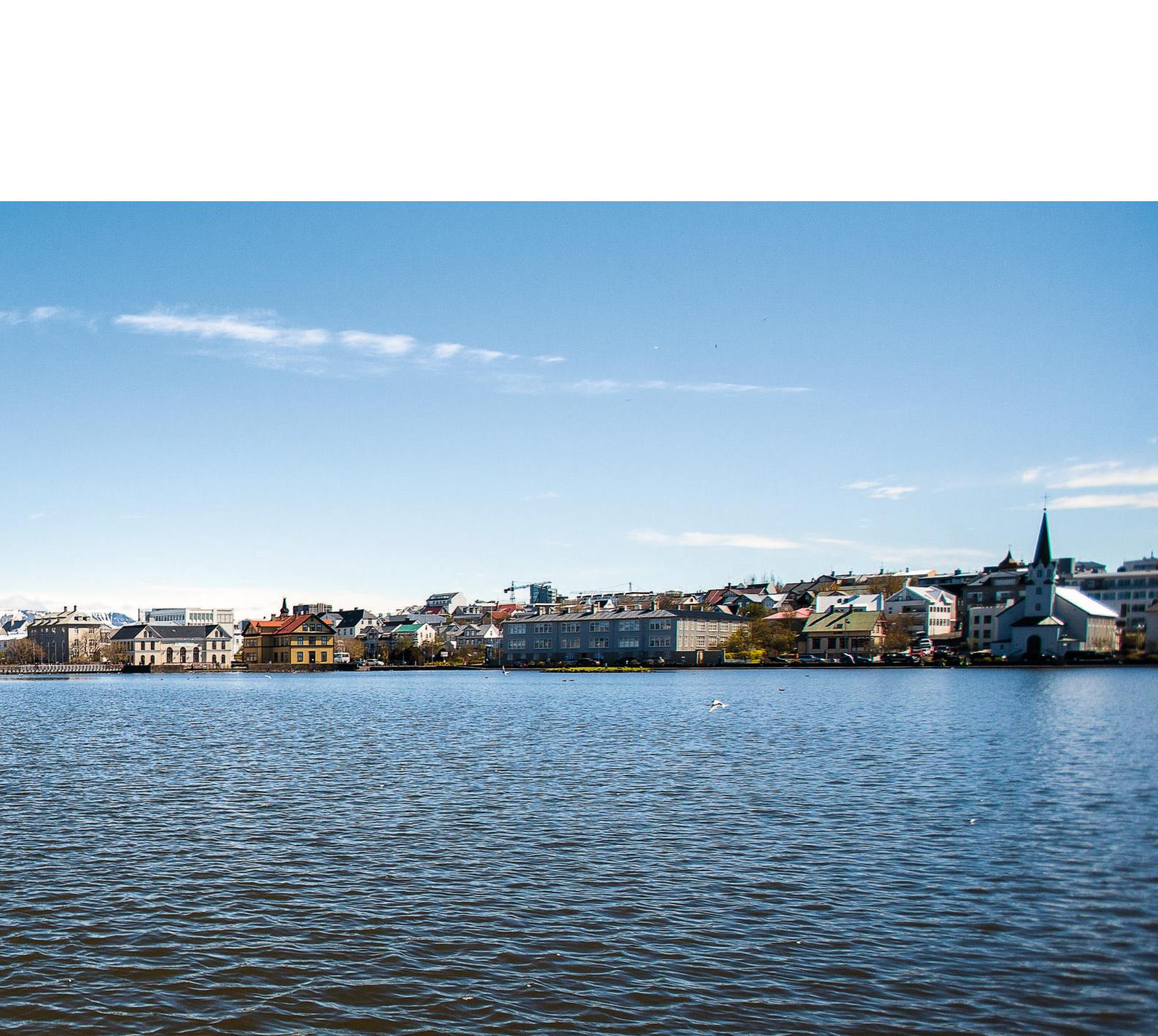
HAGSTOFAN Í 100 ÁR

- 28** Inngangur
- 28** Stofnun Hagstofu Íslands og staða í eina öld
- 34** Hagskýrslugerðin og meginþættir hennar
- 54** Útgáfa og miðlun
- 55** Upplýsingatækni
- 57** Alþjóðlegt samstarf
- 60** Þjóðskrá og aðrar stjórnsýsluskrár
- 61** Ráðuneyti Hagstofu
- 61** Starfsmenn
- 62** Húsnæði
- 63** Niðurlag

Frá Reykjavíkurtjörn í júní 2015.
Ljósmyndari: Birgir Ísliefur Gunnarsson.

ÁRSSKÝRSLA 2014

- ▶ Ávarp forsætisráðherra
- ▶ Frá hagstofustjóra
- ▶ Skýrsla yfirstjórnar
- ▶ Fjármál og rekstur
- ▶ Manntalið 2011
- ▶ 100 ára afmæli fagnað
- ▶ Starfsfólk
- ▶ Skipurit
- ▶ Útgáfur

ÁVARP FORSÆTISRÁÐHERRA

Í janúarmánuði árið 1914 hóf Hagstofa Íslands starfsemi með það fremsta viðfangsefni að taka saman og birta hagtölur um mikilvæga þætti í atvinnu- og félagsmálum Íslendinga. Árið 2014 voru því eitthundrað ár liðin frá stofnun Hagstofu Íslands og merk tímamót í sögu einnar af lykilstofnunum þjóðarinnar.

Ég vil af því tilefni óska Hagstofunni heilla og vænti þess að á komandi árum megi hún eflast að styrk og halda áfram að vera leiðandi afl í íslenskri hagskýrslugerð. Í því hlutverki felast fjölmargar áskoranir um að lýsa með hagtölum á greinargóðan hátt hvernig þjóðinni miðar áfram á sem flestum sviðum samfélagsins og umhverfisins sem við lifum í.

Á undanförnum áratugum hefur hagskýrslugerðin tekið æ meira tillit til þeirra sjónarmiða og krafna að hagtölurnar séu sem sambærilegastar við umheiminn, einkum nágrannalönd þau sem Íslendingar eiga mest samskipti við. Það er mikilvægt fyrir stjórnvöld, fyrirtæki og almenning að hafa aðgang að hlutlausum hagtölum og það ætti að efla efnislega umræðu um þjóðfélagsmál sem byggist á staðreyndum. Íslensk atvinnu- og félagssaga er samofin þróun hagskýrslugerðar hér á landi sem hefur um leið mikla þýðingu fyrir meginviðfangsefni í stjórnsýslu og hagstjórn.

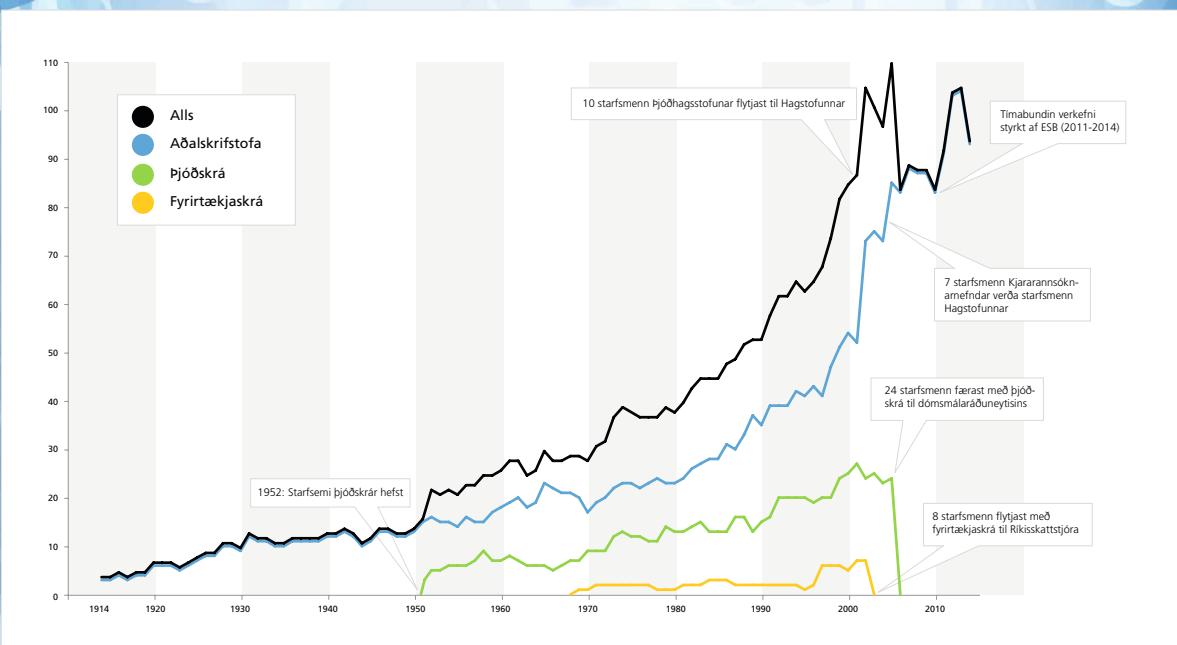
Það er mér mikið ánægjuefni að fylgja úr hlaði ársskýrslu Hagstofu Íslands fyrir árið 2014 sem staðfestingu þess að það góða starfsfólk sem hefur starfað hjá Hagstofunni í gegnum árin og starfar þar núna hefur unnið gott starf sem hefur skilað stofnuninni trausti og trúverðugleika. Megi svo verða áfram.

Sigmundur Davíð Gunnlaugsson
Forsætisráðherra

**”ÞAÐ GÓÐA STARFSFÓLK
SEM HEFUR STARFAÐ
HJÁ HAGSTOFUNNI Í GEGNUM
ÁRIN OG STARFAR ÞAR NÚNA
HEFUR UNNIÐ GOTT STARF.**

Starfsmenn Hagstofu 1914–2014

Starfandi á aðalskrifstofu, í þjóðskrá og fyrirtækjaskrá

FRÁ HAGSTOFUSTJÓRA

Efnistök í ársskýrslunni taka mið af því að árið 2014 voru 100 ár frá því að Hagstofa Íslands tók til starfa. Eins og fram kemur í skýrslunni var afmælisins minnst með því að auka framboð á hagtölum og fagna með helstu samstarfsaðilum og núverandi og fyrrverandi starfsmenn Hagstofunnar hittust.

Í tilefni afmælisins voru rifjuð upp tímamót í starfseminni og farið yfir söguna í máli og myndum. Við slík tímamót er einnig rétt að líta fram á við og reyna að sjá fyrir hvaða tækifæri og ógnir framtíðin ber með sér. Freistandi væri að líta til næstu 100 ára, en hætt er við að slíkir spádómar reyndust haldlitlir. Raunhæfara er að líta til næstu fimm til átta ára eða svo, en jafnvel það verða ágiskanir einar. Það þýðir ekki að við eignum ekki að líta til framtíðar og hafa stefnu sem miðast við þær sviðsmyndir sem við gefum okkur, heldur að við verðum að endurskoða sviðsmyndirnar í sífelli og laga stefnuna að breytingum og nýjungum.

ÖRAR BREYTINGAR

Með nýjungum í upplýsingatækni og ört vaxandi magni upplýsinga, sem berast nánast í rauntíma, virðast felast nær

ótæmandi tækifæri í hagskýrslugerð. Á sama tíma verður áfram krafist hagræðingar og lækkunar kostnaðar við opinberan rekstur og fleiri munu miðla upplýsingum um fjölmög ólík málefni. Augljós leið til að lækka kostnað og bæta gæði hagskýrslna er að nota gögn sem fyrir eru í gagnagrunnum. Er nú mikil fjallað um stór gagnasöfn, sem á ensku er kallað Big Data, fyrirtæki og opinberir aðilar safna ógrynni upplýsinga um viðskiptavini sína og enginn virðist geta hreyft sig án þess að skilja eftir sig slóð.

**JJ FREISTANDI VÆRI AÐ LÍTA
TIL NÆSTU 100 ÁRA, EN
HÆTT ER VIÐ AÐ SLÍKIR SPÁDÓMAR
REYNDUST HALDLITLIR.**

Mörg tæki eru nú tengd gagnabönkum og við notum rafrænar leiðir hvort sem um er að ræða samskipti, notkun fjölmíðla, ferðalög, innkaup eða áhugamál. Þá eru víða aftirlitsmyndavélar sem fylgjast með allri umferð og hreyfingum fólks og svonefndir snjallsímar geta fylgst með staðsetningu okkar, svo dæmi séu nefnd. Með gervigreind og gagnagreftri er hægt að lesa sífellt meira um hegðun heilla þjóðfélaga, hópa eða jafnvel einstaklinga, með því að steypa saman slíkum gagnasöfnum. Í því sem virðast felast stórkostleg tækifæri liggja í raun mestu ógnirnar. Við lífum ekki í fullkomnum heimi og er það í raun eitt af því fáa sem hægt er að segja með nokkurri vissu um næstu 100 árin.

AB FINNA JAFNVÆGI

Tækifæri og ógnir næstu ára felast líklega í því að finna annars vegar jafnvægi milli þess sem nauðsynlegt er að safna af gögnum, svo að fjalla megi af skynsemi um líðandi málefni, og hins vegar þeirrar áhættu sem fólgin er í því að sífellt fleiri safna mörgum ólíkum gögnum. Aukið framboð ýmissa upplýsinga gerir erfiðara um vik að vinsa úr hvað byggist á traustum heimildum og hverju er miðlað gagngert til að hafa áhrif á umræðuna. Eitt af helstu álitaefnum er öryggi og vernd gagna til að koma í veg fyrir að óviðkomandi komist í þau og misnoti eða reyni að eyðileggja þau. Má gera ráð fyrir vaxandi umræðu um öryggi, vernd og eyðingu gagna eftir hagnýtingu þeirra. Jafnframt má gera ráð fyrir því að við munum sjá fleiri dæmi þess að brotist sé inn í gagnagrunna til að vinna skemmdarverk, annað hvort með því að birta gögnin eða með

því að eyðileggja þau í pólitískum eða hernaðarlegum tilgangi. Þá geta ýmis gagnasöfn haft verulega fjárhagshagsmuni fyrir þá sem ná að komast yfir þau. Í þeirri umræðu verðum við að hafa í huga að framfarir í þekkingu og í vísindum undanfarin 100 ár eru að miklu leyti því að þakka að við höfum haft aðgang að sífellt fleiri og betri gögnum og vísindamenn hafa haft aðstöðu til að nýta sér þau. Einnig verðum við að hafa í huga að sífellt erfiðara er að fá einstaklinga og fyrirtæki til að svara spurningum í könnunum og því bæði minna áreiti, minni tilkostnaður og meiri gæði ef hægt er að sækja gögnin úr skrám eða viðurkenndum gagnagrunnum. Mikil verðmæti liggja því í gögnum sem hægt er að endurnýta eða samnýta til hagskýrslugerðar og rannsókna, enda séu niðurstöður birtar opinberlega og sjónarmiða um persónuvernd gætt.

Dæmi um vel heppnaða nýtingu opinberra gagna er gerð rafræns manntals sem Hagstofan birti sumarið 2014. Manntalið var nær alfarið gert með því að notast við upplýsingar úr opinberum skrám. Ef farin hefði verið hefðbundin leið hefði kostnaðurinn orðið margfalt meiri og gæðin líklega minni. Áreiti á einstaklinga var í lágmarki og úrvinnslu varð öll auðveldari. Með manntalinu fengust mikilvægar upplýsingar um menntun, starf og íbúðarhúsnaði einstaklinga og heimila.

UPPLÝSINGAÖRYGGI

Mikilvægt er að gerð hagskýrlina sé byggð á lögum og að skýrar reglur séu um trúnað, varðveislu og geymslu gagna. Einnig þarf að vera til staðar verklag og tækni til að verja og dulköða gögnin með sem tryggustum hætti. Til að minnka áhættuna á að gögn komist í rangar hendur, eða að þau glatist, er nú unnið að því að koma á vottuðu stjórnerfi upplýsingaöryggis hjá Hagstofunni. Miðar stjórnerfið að því að draga úr líkum á áföllum og hafa viðbragðsáætlunar ef áföll verða. Samhliða er unnið að því að bæta þjónustuna við vísindasamfélagið

MIKILVÆGT ER AÐ GERÐ HAGSKÝRLNA SÉ BYGGÐ Á LÖGUM OG AÐ SKÝRAR REGLUR SÉU UM TRÚNAÐ, VARÐVEISLU OG GEYMSLU GAGNA.

með það að markmiði að ganga þannig frá gögnum að þau verði ekki rakin til tiltekinna einstaklinga eða fyrirtækja en nýtist eigi að síður til rannsókna og skapi meiri þekkingu og verðmæti.

Umræða um söfnun gagna um einstaklinga og um öryggi þeirra á eftir að vera áberandi á næstu árum. Eðlilegt er að stjórnvöld, fyrirtæki og stofnanir bregðist við þeirri ógn sem stafar af skipulagðri glæpastarfsemi tilfallandi árásum einstaklinga á upplýsingakerfi. Ljóst er að mikilvægt er að óviðkomandi komast yfir viðkvæmar upplýsingar, eða ná að vinna tjón á mikilvægum stjórnerfum. Ráðstafanir til að verja einstaklinga hljóta að fela í sér skorður á söfnun og varðveislu viðkvæmra upplýsinga. Mikilvægt er að þær skorður verði ekki til þess að hamla nauðsynlegri gagnaöflun til að reka flókin velferðar- og markaðsþjóðfélög og stunda vísindarannsóknir, en nágu öflugar til að verja einstaklinga fyrir ólögmætri söfnun og úrvinnslu upplýsinga um þá.

Ólafur Hjálmarsson
Hagstofustjóri

MEÐ NÝJUNGUM Í UPPLÝSINGA-TÆKNI OG ÖRT VAXANDI MAGNI UPPLÝSINGA, SEM BERAST NÁNAST Í RAUNTÍMA, VIRÐAST FELAST NÆR ÓTÆMANDI TÆKIFÆRI Í HAGSKÝRSLUGERÐ.

SKÝRSLA YFIRSTJÓRNAR

**Rekstur Hagstofunnar árið 2014
markaðist annars vegar af því
að fjárveitingar í fjárlögum
2014 lækkuðu umtalsvert frá
fjárlögum ársins á undan og hins
vegar af því að á árinu fagnaði
Hagstofan 100 ára afmæli.**

Lækkun framlaga skýrist að mestu af því að aildarumsókn að Evrópusambandinu var stöðvuð og fjárfamlög vegna IPA-styrka felld niður í fjárlögum vegna ákvörðunar framkvæmdastjórnar Evrópusambandsins um að stöðva alla IPA-styrki í kjölfarið. Einnig var gerð almenn krafa um hagræðingu í rekstri Hagstofunnar. Staðan batnaði talsvert í fjáraukalögum, því IPA-samningur um endurbætur á þjóðhagsreikningum var ekki felldur strax niður eins og tilkynnt hafði verið, heldur var hann þepaður út á árinu. Einnig var í fjáraukalögum veitt framlag til að koma á stjórkerfi upplýsingaöryggis. Þar sem fjáraukalög voru ekki afgreidd fyrir undir lok árs var ekki gert ráð fyrir þeim í áætlunum Hagstofunnar og rekstur ársins miðaður við fjárlög. Dregið var úr starfseminni og störfum fækkað og var rekstrarniðurstaðan sú, að afgangur varð á reksttinum í stað þess að áætlanir gerðu ráð fyrir að gengið yrði á eigið fé.

Þrátt fyrir þrónga stöðu var ráðist í ýmis umbótaverkefni á árinu og mikilvægum áföngum í hagskýrslugerð lokið. Vegna breytinga á fjárlögum 2013 og 2014 var hægt á umbótum og lengri tíma mun taka að uppfylla skuldbindingar í EES-samningnum en áður var áætlað. Hér á eftir verður greint frá helstu breytingum og áföngum í starfseminni árið 2014.

LAGABREYTINGAR

Gerð var sú breyting á lögum nr. 163/2007 um Hagstofu Íslands og opinbera hagskýrslugerð að bætt var við ákvæði III til bráðabirgða. Ákvæðið heimilar Hagstofunni að afhenda þjóðskjalasafni Íslands til varðveislu trúnaðargögn vegna manntals 1981, sem gert var á grundvelli

laga nr. 76/1980. Er það síðasta manntalið sem gert er með því að fylla út eyðublöð á pappír. Verður almenningi ekki veittur aðgangur að gögnunum fyrr en liðin eru 80 ár frá því að þeirra var aflað.

HEIMSÓKN TÖLFRÆDISKRIFSTOFU EFTA

Í byrjun júlí komu fulltrúar tölfraðiskrifstofu EFTA í heimsókn til Hagstofunnar. Áttu þeir fund með yfirstjórn þar sem farið var m.a. yfir skil Hagstofunnar á hagskýrslum til Eurostat auk þess að þeir kynntu sér starfsemi Hagstofunnar. Þá var haldinn starfsmannafundur þar sem Evrópska tölfraðisamstarfið var kynnt, farið yfir lagaleg málefni, styrki, námskeið o.fl. Einnig var fundur með forsætisráðuneytinu þar sem fulltrúar EFTA kynntu starfsemi sína og ráðuneytið kynnti stefnu sína í hagskýrslumálum.

SKIPULAGSBREYTINGAR

Í byrjun árs tóku gildi nokkrar skipulagsbreytingar og breytingar urðu á yfirstjórn Hagstofunnar. Sviðsstjóri þjónustu- og þróunarsviðs tók við sem sviðsstjóri félagsmálasviðs, en hagstofustjóri stýrði þjónustu- og þróunarsviði tímabundið. Jafnframt voru nokkur verkefni flutt ásamt starfsmönnum frá efnahags-sviði til fyrirtækjaskipta, þannig að öll fyrirtækjatölfraði og verkefni sem lúta að auðlindum og umhverfi fluttust til sviðsins. Einnig voru starfsmenn sem unnu við manntal fluttir til fyrirtækjaskipta þegar því mesta í vinnu við manntalið 2011 var lokið. Seinna á árinu var gerð sú breyting að fjármálastjóri tók við sem sviðsstjóri þjónustu- og þróunarsviðs og var nafni þess breytt í rekstrarsvið. Samhliða þessum breytingum var aðferðafræði færð af þjónustu- og þróunarsviði til yfirstjórnar og starfar þar náið með gæðamálum. Nánar er fjallað um skipurit Hagstofunnar aftar í ársskýrslunni.

STJÓRKERFI UPPLÝSINGAÖRYGGIS

Hafin var vinna við að innleiða stjórkerfi upplýsingaöryggis samkvæmt staðlinum ISO27001, með það að markmiði að fá

**ÞRÁTT FYRIR ÞRÖNGA
STÖÐU VAR RÁÐIST Í ÝMIS
UMBÓTAVERKEFNI Á ÁRINU OG
MIKILVÆGUM ÁFÖNGUM Í HAG-
SKÝRSLUGERÐ LOKIÐ.**

Yfirstjórn Hagstofu Íslands. Frá vinstri: Magnús S. Magnússon, Elsa Björk Knútsdóttir, Böðvar Þórisson, Ólafur Hjálmarsson, Hrafnhildur Arnkelsdóttir, Rósmundur Guðnason og Ólafur Arnar Þórðarson.

GÆÐAÚTTEKTIR ERU GERÐAR REGLULEGA HJÁ ÞEIM RÍKJUM SEM TAKA PÁTT Í EVRÓPSKA HAGSKÝRSLUSAMSTARFINU.

vottun fyrir Hagstofuna í árslok 2015. Verkfnið kom að kröfu Alþingis við umræður um svonefnt skuldaverkefni, um að Hagstofan safni upplýsingum um skuldir fyrirtækja og einstaklinga beint frá fjármálastofnum. Gerður var samningur við ráðgjafafyrirtækið ADMON um að halda utan um innleiðinguna. Gæðaráði var breytt í gæða- og öryggisráð og er yfirstjórn öryggismála í höndum þess. Hluti af svonefndum eignum Hagstofunnar hefur verið skilgreindur og gert fyrir þær áhættumat og aðgerðir til að draga úr áhættu. Miðað er við að stjórnkerfið falli að lögum nr. 77/2000 um persónuvernd og meðferð persónuupplýsinga og óðrum kröfum Persónuverndar.

FJÁRHAGSENDURSKOÐUN IPA-STYRKJA

Hagstofa Íslands hefur gert nokkra samninga við Evrópusambandið um svonefnda IPA-styrki. Voru þeir veittir með það að markmiði að gera endurbætur á hagskýrslugerð og framleiða

nýjar hagskýrslur í samræmi við kröfur Evrópusambandsins og EES-samningsins. Umfangsmesti styrkurinn var veittur til að gera manntal 2011. Í samningunum eru margvísleg ákvæði um eftirlit með framvindu viðkomandi verks og um endurskoðun samninga í lokin. Eurostat tilkynnti Hagstofunni að valdir hefðu verið fimm styrkir sem yrðu teknir til fjárhagsendurskoðunar, en styrkir voru veittir á árunum 2009–2011. Endurskoðandi frá PricewaterhouseCoopers í Lúxemborg ásamt endurskoðanda frá fyrirtækinu hér á landi fóru ýtarlega yfir styrkina í september 2014 og voru hér í eina viku. Samtals námu styrkirnir sem komu til skoðunar 1,5 milljónum evra, eða rúmum 250 milljónum króna. Endurskoðunin leiddi í ljós minniháttar athugasemd við framkvæmd á einum styrkjanna.

GÆÐAÚTTEKT

Niðurstöður gæðaúttektar, sem gerð var á vegum Evrópska hagskýrslusamstarfsins í september 2013, voru birtar um mitt ár 2014. Í framhaldinu var gerð aðgerðaáætlun um umbætur í samræmi við ábendingar sem þar komu fram. Í niðurstöðunum voru lagðar til 24 umbótatillögur sem margar hverjar snuru að því að auka samráð og samskipti

við hagsmunaðila, einkum notendur hagtalna og rannsóknarsamfélagið.

Gæðaúttektir eru gerðar reglulega hjá þeim ríkjum sem taka þátt í Evrópska hagskýrslusamstarfinu, það er aðildarríki ESB og EFTA. Úttektin felst í að leggja mat á hvernig hagstofunum tekst að uppfylla meginreglugr í evrópskri hagskýrslugerð og gera tillögur til úrbóta. Síðasta úttekt var gerð hér á landi árið 2007, en náði aðeins til hluta af reglunum. Eftir að vandamál komu upp vegna gæða hagtalna í Grikklandi í upphafi fjármálakreppunnar, einkum um skuldir og halla á hinu opinbera, voru meginreglurnar teknar til endurskoðunar. Í kjölfar endurskoðunarinnar var ráðist í gæðaúttekt á hagstofunum og verður henni fylgt eftir til að tryggja að gerðar verði úrbætur þar sem þess er talin þörf.

GÆÐAMÁL

Áfram var unnið að kortlagningu ferla innan stofnunarinnar með áherslu á að framleiðsluferli hagtalna séu skráð í samræmi við alþjóðlega verkferlalíkanið GSBPM (Generic Statistical Business Process Model). Unnið hefur verið að því að gera allt utanumhald með verkefnum markvissara. Markmiðið með þessu er að auka yfirsýn yfir númerandi verkefni og verkefni sem þarf að ráðast í, auk þess

Frá undirritun samstarfssamnings Hagstofu Íslands og Hagfræðideildar Háskóla Íslands í janúar um lokaverkefni meistaranema í hagfræði.

Samningur við atvinnu- og nýsköpunarráðuneyti undirritaður um framleiðslu á ferðaþjónustureikningum.

að bæta forgangsröðun og eftirfylgni með verkefnum sem eru í vinnslu. Sú vinna hefur fallið mjög vel að innleiðingu á stjórnerfi upplýsingaöryggis. Tillögur um breytingar á verkefnum og hugmyndir að umbótum koma meðal annars með gæðaúttektum, könnunum á þörfum notenda, niðurstöðum úr notendahópum, hugmyndum starfsmanna og kvörtunum eða ábendingum frá notendum.

FUNDUR MED ESA UM INNLEIÐINGU REGLUGERÐA UM HAGSKÝRSLUR

Í upphafi árs óskaði Eftirlitsstofnun EFTA, ESA, eftir fundi um innleiðingu skuldbindinga í EES-samningnum á sviði hagskýrslugerðar. Eftirlitsstofnunin var með þessu að fylgja eftir skriflegum fyrirspurnum sínum um stöðu málá á þessu sviði og ræða áform um að bæta innleiðingu löggjafar á sviði hagskýrslugerðar. Innleiðing reglugerða um hagskýrslugerð víkur í veigamíklum atriðum frá hefðbundnu innleiðingarferli annarra gerða EES-samningsins. Þá óskaði eftirlitsstofnunin sérstaklega eftir að fara yfir skuldbindingar um skil á orkutölfraði sem stofnuninni var kunnugt um að vanefndir væru á. Á fundinum kom fram vilji Íslands til að breyta innleiðingu skuldbindinga á sviði hagskýrslugerðar og var upplýst að unnið yrði að því á árinu að færa skuldbindingarnar í íslenskan rétt. Það yrði gert með því að gefa út reglugerð á grundvelli laga nr. 163/2007 um Hagstofu Íslands og opinbera hagskýrslugerð. Eftirlitsstofnuninni var tjáð að umbætur væru þegar hafnar og stefnt væri að ljúka þeim á árinu. Sú vinna er langt komin og stefnt er að því að fyrri hluta árs 2015 verði

MIKIÐ OG GOTTR SAMSTARF ER MED HAGSTOFUM NORÐURLANDANNA OG Á ÞAÐ SÉR LANGA SÖGU.

innleiddar í íslenskan rétt um 150 gerðir af þeim tæplega 240 gerðum sem gilda um hagskýrslugerð og tekna hafa verið upp í EES-samningnum. Er hér um tæknilega vinnu að ræða því flestar reglugerðanna eru framkvæmdar hér á landi í samræmi við efni þeirra og töldust taka gildi með innleiðingu þeirra í EES-samninginn.

STARFSMANNASTJÓRAR Á NORRÆNUM HAGSTOFUM FUNDA

Mikið og gott samstarf er með hagstofum Norðurlandanna og á það sér langa sögu. Nær það einkum til hagskýrslugerðar og aðferðafræði, en einnig til rekstrar- og mannaúðsmála. Starfsmannastjórar norrænu hagstofanna hittust í Reykjavík í júní og var fjallað um launastefnu, starfsmannastefnu, viðverustefnu, nýliðaþjálfun og stjórnendabjálfun hjá stofnununum. Af því að norrænu hagstofurnar vinna nánast að samskonar verkefnum hefur samstarfið reynst árangursríkt.

SAMNINGUR VIÐ HAGFRÆÐIDEILD HÁSKÓLA ÍSLANDS

Hagstofan hefur unnið að því undanfarin ár að tengjast betur fræðasamfélagini og í janúar var undirritaður samstarfssamningur milli Hagstofu Íslands og Hagfræðideildar Háskóla Íslands. Samningurinn er sambærilegur við samning sama efnis við Viðskiptafræðideild Háskólans og fjallar um

samstarf um lokaverkefni meistaranema í hagfræði. Leggur Hagstofan til hugmyndir um verkefni og starfsaðstöðu. Aðstoða sérfræðingar Hagstofunnar nemendur en Hagfræðideild finnur verkefnunum hæfa meistaranema og veitir verkefninu fræðilega leiðsögn. Tvö verkefni voru unnin samkvæmt samningnum á árinu.

SAMNINGUR VIÐ SEÐLABANKA ÍSLANDS UM RANNSÓKNASAMVINNU

Hagstofa Íslands og Seðlabanki Íslands gerðu með sér samstarfssamning á sviði rannsókna sem undirritaður var í júlí. Markmið samningsins er að auka samstarf stofnana á þessu sviði og gerir hann Hagstofunni kleift að auka gæði gagna með því að fá til liðs við sig metnaðarfulla fræðimenn í afmörkuð og tímabundin verkefni. Meiri gæði gagna og betri afleiddar afurðir munu verða til hagsbóta fyrir Seðlabanka Íslands sem einn mikilvægasta notanda hagtalna hér á landi og í viðari skilningi fyrir fræðasamfélagið í heild. Unnið hefur verið að einu rannsóknarverkefni á grundvelli samningsins á árinu.

NIÐURSTÖÐUR NOTENDAKÖNNUNAR BIRTAR

Hagstofan reynir eftir megni að koma til móts við óskir og þarfir notenda hagtalna. Einn liður í því er að kanna afstöðu notenda til þeirra opinberu hagtalna sem þeir nota. Á árinu voru birtar niðurstöður úr könnun sem gerð var sumarið 2013. Var um að ræða þriðju notendakönnun Hagstofunnar en fyrri kannanir voru gerðar árin 2007 og 2009. Meðal helstu niðurstaðna var að heildaráhnægja notenda var að jafnaði um 7 (á kvarða frá

Starfsfólk Hagstofunnar að störfum.

0 til 10) sem er í samræmi við samskonar mælingu frá árinu 2009. Af niðurstöðum könnunarinnar mátti ráða að tveir þættir skiptu mestu máli fyrir ánægju notenda; að hagtölur séu sambærilegar yfir tíma og að þær séu auðskiljanlegar. Því má vænta að aukin áhersla Hagstofunnar á þessa tvo þætti skili sér í meiri ánægju notenda í framtíðinni. Einnig kom fram að ánægðustu notendurnir voru þeir sem notuðu vísitölu launakostnaðar og samræmda vísitölu neysluverðs. Niðurstöður könnunarinnar voru birtar um mitt ár. Fyrirhugað er að sambærileg könnun verði gerð á fyrrí hluta árs 2015.

ALPJÓÐLEGUR FUNDUR UM BROTTFALL ÚR KÖNNUNUM

Í september var haldinn á Hagstofunni 25. fundur alpjóðlegrar vinnustofu um brottfall í rannsóknum sem ná til heimila. Vinnustofuna sækja jafnan fremstu fræðimenn og rannsakendur í aðferðum til að draga úr áhrifum brottfalls á niðurstöður úrtaksrannsókna. Aðalfyrirlesari vinnustofunnar var dr. J. Michael Brick, rannsóknarprófessor við háskólann í Maryland, en erindi hans fjallaði um hversu áhrifaríkt er að beita vogum til að leiðréttta fyrir brottfall í úrtaksrannsóknum. Ákveðinn hluti vinnustofunnar beindist sérstaklega að Hagstofu

HEILDARÁNÆGJA NOTENDA VAR AÐ JAFNAÐI UM 7 (Á KVARÐA FRÁ 0 TIL 10) SEM ER Í SAMRÆMI VIÐ SAMSKONAR MÆLINGU FRÁ ÁRINU 2009.

Íslands þar sem tveir sérfræðingar stofnunarinnar fluttu erindi um athuganir á brottafell í úrtaksrannsóknum.

HAGSTOFUR NORÐURLANDA FUNDA UM AÐFERÐAFRÆÐI

Í september var haldinn á Hagstofunni árlegur fundur aðferðafræðistjóra Norðurlandanna. Á fundinum voru ýmis sam-eiginleg málefni rædd og tækifæri til frekari samvinnu. Markmið samstarfsins er fyrst og fremst að deila reynslu og aðferðum milli landanna. Þrjú helstu umfjöllunarefni fundarins voru hvernig norrænu hagstofurnar standa að uppbyggingu aðferðafræðilegrar þekkingar meðal starfsmanna; evrópsk meistaragráða í opinberri hagtölugerð (European Master of Official Statistics; EMOS) og áhrif nýrrar framíðarsýnar Eurostat (Vision2020) á aðferðafræðilega vinnu hagstofanna.

HAGTÍÐINDI FRÁ UPPHAFI Á VEFNUM

Sumarið 2014 samdi Hagstofan við Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn um skönnun og miðlun tveggja ritraða með opinberum hagtölum, Hagtíðinda 1916–2003 og Þjóðhagsreikningaskýrslna sem Þjóðhagsstofnun gaf út á árunum 1982–1999. Þessi rit eru nú aðgengileg öllum almenningi á vefnum *timarit.is*. Tilefnið var aldarafmæli Hagstofunnar 2014, en fleiri gildar ástæður má nefna að auki. Í fyrsta lagi leitar Hagstofan sífellt leiða til að bæta aðgang almennings að birtum hagtölum sem varða Ísland, bæði í nútíð og fortíð; í öðru lagi er fólginn styrkur í því að hafa mörg timarit aðgengileg með samræmdu viðmóti líkt og *timarit.is* býður notendum; í þriðja lagi

UMARIÐ 2014 SAMDI HAGSTOFAN VIÐ LANDSBÓKASAFN ÍSLANDS – HÁSKÓLABÓKASAFN UM SKÖNNUN OG MIÐLUN TVEGGJA RITRAÐA MEÐ OPINBERUM HAGTÖLUM.

er margvíslegt talnaefni sem birt var í Hagtíðindum fram til ársins 2003 ekki tiltækt í öðrum hagskýrslum og því hefur ritröðin mikið varðveislagið. Eru verðvísítölur frá ýmsum tímum gott dæmi um það.

Árið 2004 breytti Hagstofan með afgerandi hætti um stefnu í útgáfumálum með því að gera vefinn (hagstofa.is) að þungamiðju við miðlun hagtalna. Af því leiddi mikil uppstokkun á útgáfu Hagtíðinda bæði að efni og formi. Eins og staðan er nú eru Hagtíðindi frá upphafi 1916 til okkar tíma aðgengileg gegnum tvo aðgreinda vefi; *timarit.is* (1916–2003) og hagstofa.is (2004–).

NÝR STAÐALL FYRIR ÞJÓÐHAGSREIKNINGA

Í september var nýr staðall í þjóðhagsreikningum, ESA2010, tekinn í notkun og um leið voru ýmsar aðrar endurbætur gerðar á þjóðhagsreikningum allt aftur til ársins 1997. Staðallinn er evrópsk útgáfa alþjóðlegs þjóðhagsreikningastaðals Sameinuðu þjóðanna (SNA 2008) og fylgir honum í meginatriðum en er þó á ýmsan hátt ýtarlegri og setur nákvæmari vinnureglur til að tryggja samanburðarhæfni talna á milli Evrópuríkja. Þá voru nýir staðlar um vöru- og þjónustuvíðskipti teknir í notkun um leið og aðferðafræðibreytingar sem fylgdu í kjölfarið leiddu til þess að munur

Frá undirritun samstarfssamnings Hagstofu Íslands og Seðlabanka Íslands í júlí.

verður á birtum niðurstöðum fyrir vöruviðskiptin og greiðslujöfnuðinn sem sýndur er í sérstakri brúartöflu. Til að kynna breytingarnar kom Hagstofan upp sérstakri vefsíðu í júníþyrjun og efndi til kynningarfundar um efnið í lok ágúst í samráði við Seðlabanka Íslands.

IPA-SAMNINGI UM ÞJÓÐHAGSREIKNINGA SAGT UPP

Með bréfi frá Eurostat til Hagstofu Íslands dagsíðu 16. janúar 2014 var IPA-samningi um styrk til endurbóta á þjóðhagsreikningum sagt upp. Verkefnið hófst í nóvember árið 2012 og var sagt upp frá mars 2014. Uppsogn samningsins var gerð með vísan til ákvörðunar íslenskra stjórnvalda um að stöðva aðildarviðræður við ESB. Í framhaldinu hófust viðræður við fulltrúa framkvæmdastjórnar ESB um lúkningu samningsins sem lauk með samkomulagi sem staðfest var með bréfi frá Eurostat til Hagstofunnar 25. mars 2014. Samkvæmt upprunalega samningnum var hann til þriggja ára og átti að ljúka í nóvember 2015. Með samkomulágini var samningstímbilið stytt til loka árs 2014 og tók Hagstofan heldur meiri þátt í kostnaði við verkefnið en áður var gert ráð fyrir. Íslensk stjórnvöld skuldbundu sig einnig til að taka við varanlegrí fjármögnum verkefnisins árið 2015 sem var ári fyrr en gert hafði verið ráð fyrir og með lægri framlögum en ráðgert var.

Í LOK OKTÓBER 2014 GAF HAGSTOFAN ÚT Í FYRSTA SINN HEILDSTÆTT KERFI FJÁRMÁLAREIKNINGA FYRIR ÍSLAND SEM SPANNAR ÁRIN 2003-2013.

ENDURBÆTUR Á ÞJÓÐHAGSREIKNINGUM
Niðurstöður tveggja endurbótaverkefna í þjóðhagsreikningum, sem voru unnin með stuðningi af IPA-styrknum, voru birtar á árinu. Í lok október 2014 gaf Hagstofan út í fyrsta sinn heildstætt kerfi fjármálareikninga fyrir Ísland sem spannar árin 2003-2013. Fjármálaréikningar eru flokkaðir eftir aðilum á fjármálamarkaði (efnahagsgeirum) og fjármálagerningum og sýna stofnstærðir fjáreigna og -skuldbindinga allra efnahagsgeira íslenska hagkerfisins auk flæðistærða fyrir hagkerfið. Í lok nóvember 2014 gaf Hagstofan jafnframt út í fyrsta sinn tekjuskiptingaruppgjör fyrir alla fimm megingeira íslenska hagkerfisins yfir árin 2000-2011. Uppgjörið byggðist á niðurstöðum ráðstöfunar- og framleiðsluuppgjörs þjóðhagsreikninga þar sem áhersla var lögð á skráningu verðmætastrauma milli geiranna.

RANNSÓKN Á LAUNAMUN KYNJANNA
Sumarið 2014 skrifaði Hagstofan undir samstarfssamning um rannsókn á launamun kynjanna við aðgerðahóp

stjórnvalda og aðila vinnumarkaðarins um launajafnrétti. Verkefnið var mjög umfangsmikið en Hagstofan bjó til rækilegt gagnasafn fyrir tímabilið 2008-2013 sem launagreiningar byggðust á. Aðgerðahópurinn mun sjá um að birta greiningarnar.

SAMSTARF VIÐ HAGSTOFU EISTLANDS

Hagstofa Eistlands leitaði eftir samstarfi við Hagstofu Íslands um rannsókn á launamun kynjanna. Sökum þess að launamunur kynjanna er mjög mikill í Eistlandi í samanburði við önnur lönd í Evrópusambandinu hefur Eistland fengið styrki sem eru ætlaðir til jafnréttismála. Sérfræðingar Hagstofu Íslands héldu alls fjögur erindi á málstofu um launajafnrétti kynjanna í Tallinn í október 2014. Erindin fjölluðu um gögn, útreikninga og rannsóknir á launamun kynjanna á Íslandi sem og stefnu íslenskra stjórnvalda til að eyða launamun. Þá

MANNTALIÐ HEFUR MIKLA SÉRSTÖÐU Í SÖGU ÍSLENSKRA MANNTALA PAR SEM ÞAÐ VAR Í FYRSTA SKIPTI TEKIÐ MEÐ RAFRÆNUM HÆTTI OG ER NÆR EINGÖNGU BYGGT Á GÖGNUM ÚR OPINBERUM SKRÁM Í STAÐ EYÐUBLAÐA.

Starfsfólk Hagstofunnar að störfum.

var lagt mat á gagnasöfn og rannsóknir í Eistlandi um launamun kynjanna.

ENDURBÆTUR Í LAUNA- OG TEKJUTÖLFRÆÐI
Á árinu jókst fjölbreytni í launatölfræði þegar Hagstofan birti meðallaun í opinbera geiranum eftir stjórnsýslustigum. Þá var í fyrsta skipti birt innanlands hlutfallslegt niðurbrot á greiddum vinnustundum, þar með talið hlutfall veikinda af greiddum stundum. Á árinu lauk umbótum á grunnvinnslu staðgreiðslugagna til hagskýrslugerðar. Í kjölfarið verður hægt að vinna mikilvægar tímanlegar upplýsingar byggðar á þeim gögnum, til dæmis um launatekjur eftir atvinnugreinum, landshlutum og kyni.

NÝTT MENNTAFLOKKUNARKERFI

Evrópusambandið styrkti Hagstofu Íslands til að innleiða nýja alþjóðlega menntaflokkun, ISCED 2011, og lauk styrktímabilinu á árinu. Byrjað var að innleiða flokkunina og skila menntatölfræði samkvæmt endurskoðu flokkunarkerfi til alþjóðastofnana árið 2014.

SKÝRSLA UM VINNUMARKAÐ

Hagstofan tók þátt í samstarfi með samstarfsnefnd um launaupplýsingar og efnahagsforsendur kjarasamninga um gerð skýrslunnar „Í aðdraganda kjarasamninga: efnahagsumhverfi og launaþróun“ sem kom út í febrúar 2015. Um var að ræða umfangsmikla vinnslu

hagtalna með það fyrir augum að varpa skýru ljósi á íslenskan vinnumarkað í aðdraganda kjarasamninga.

MANNTAL BIRT

Hagstofan birti í júlí 2014 fyrstu niðurstöður úr manntali sem tekið var miðað við 31. desember 2011. Auk hefðbundinna mannfjöldatalna nær manntalið til greiningar á fjölskyldum, einkaheimilum, stofnanaheimilum, heimilislausum, menntunarstigi, atvinnuþáttöku, húsnaðisfyrirkomulagi og til húsnæðis. Manntalið hefur mikla sérstöðu í sögu íslenskra manntala þar sem það var í fyrsta skipti tekið með rafrænum hætti og er nær eingöngu byggt á gögnum úr opinberum skrámi í stað eyðublaða sem landsmenn fylltu út í eldri manntölu. Margt er þó sameiginlegt hefðbundnu og rafrænu manntali hvað upplýsingagildi snertir, en sparnaðurinn við að taka rafrænt manntal umfram hefðbundið er mikill og gerði manntalið 2011 framkvæmanlegt fyrir Hagstofuna. Manntalið var gert með styrk frá Evrópusambandinu og voru sambærileg manntöl gerð í allri Evrópu 2011.

KJÖRSÓKN EFTIR FÆÐINGARÁRI

Í september birti Hagstofan upplýsingar um kjörsókn eftir aldri í sveitarstjórnarkosningunum 31. maí 2014. Alþingi samþykkti þingsályktun 16. maí um að fela forsætisráðherra að hlutast til

**Í SEPTEMBER BIRTI
HAGSTOFAN UPPLÝSINGAR
UM KJÖRSÓKN EFTIR ALDRI
Í SVEITARSTJÓRNARKOSNINGUNUM 31. MAÍ 2014.**

um að Hagstofa Íslands kallaði eftir upplýsingum frá kjörstjórnum um kjörsókn eftir fæðingarári og skyldi gagnasöfnunin hefjast strax við sveitarstjórnarkosningarnar vorið 2014. Til að léttu svarþyrði kjörstjórn ákvæð Hagstofan að standa að úrtaksrannsókn á kjörsókn einstaklinga til viðbótar hefðbundinni gagnasöfnun vegna kosningaskýrslna Hagstofunnar. Hagstofan dró rúmlega 25 þúsund manna úrtak úr rafrænum stofni til kjörskrár sem þjóðskrá lét í té. Var úrtakið lagskipt eftir stærð sveitarfélaga. Rannsóknin gekk vel og má gera ráð fyrir því að upplýsingasöfnun um aldur kjósenda verði hluti af hefðbundinni gagnasöfnun vegna kosninga í framtíðinni.

LÍFSKJARARANNSÓKN

Á árinu fylgðaði birtingum sem byggjast á lífskjararannsókninni umtalsvert. Auk hefðbundinna útgáfna á borð við lágtejkumörk, tekjudreifingu og byrði húsnæðiskostnaðar voru gefin út Hagtíðindi sem fjölluðu um þær breytingar sem hafa orðið á íslenskum húsnæðismarkaði

Starfsfólk Hagstofunnar að störfum.

á undanförnum árum, um samsþil efnahags og heilsufars, um börn og fátækta, auk þess sem ný mæling á bágum lífskjörum var kynnt til sögunnar, þ.e. skortur á efnislegum gæðum. Þá var einnig birt frétt sem byggðist á viðauka lífskjárarannsóknarinnar og fjallaði um breytingar á mati fólkis á aðgengi að ýmiss konar þjónustu.

FERÐAJPÓNUSTUREIKNINGAR

Á vormánuðum 2014 var gerður samningur við atvinnu- og nýsköpunarráðuneytið um framleiðslu á ferðaþjónustureikningum. Undirbúningur hófst við framleiðslu reikninganna í samvinnu við Rannsóknar- miðstöð ferðamála hjá Háskóla Íslands. Það samstarf mun standa fram á mitt ár 2015, en eftir það mun verkefnið verða unnið á Hagstofunni. Fyrstu birtingar úr ferðaþjónustureikningum verða á fyrri hluta árs 2015 og fyrir árslok verður öll tölfraðin komin í reglulegar birtingar.

ÚTGJÖLD TIL RANNSÓKNA OG PRÓUNAR

Snemma árs 2014 var ákveðið að fáera hagskýrslur um útgjöld fyrirtækja og stofnana til rannsókna og þróunarstarfs og hagskýrslugerð um nýsköpunarvirkni fyrirtækja frá Rannís til Hagstofu Íslands. Safnað var gögnum frá fyrirtækjum og

” ÁRÍÐ 2014 VAR FAGNAÐ 100 ÁRA AFMÆLI HAGSTOFUNNAR. VAR ÞAÐ GERT MEÐ ÝMSU MÓTI, MEÐAL ANNARS MEÐ ÞVÍ AÐ GEFA ÚT NÝTT OG AUKIÐ EFNI TIL HAGSBÓTA FYRIR NOTENDUR.

stofnunum um rannsókna- og þróunarstarf árið 2013. Niðurstöður úr rannsókninni verða birtar á fyrri hluta árs 2015. Í kjölfarið hefst rannsókn á nýsköpunarvirkni fyrirtækja sem nær til ársins 2014.

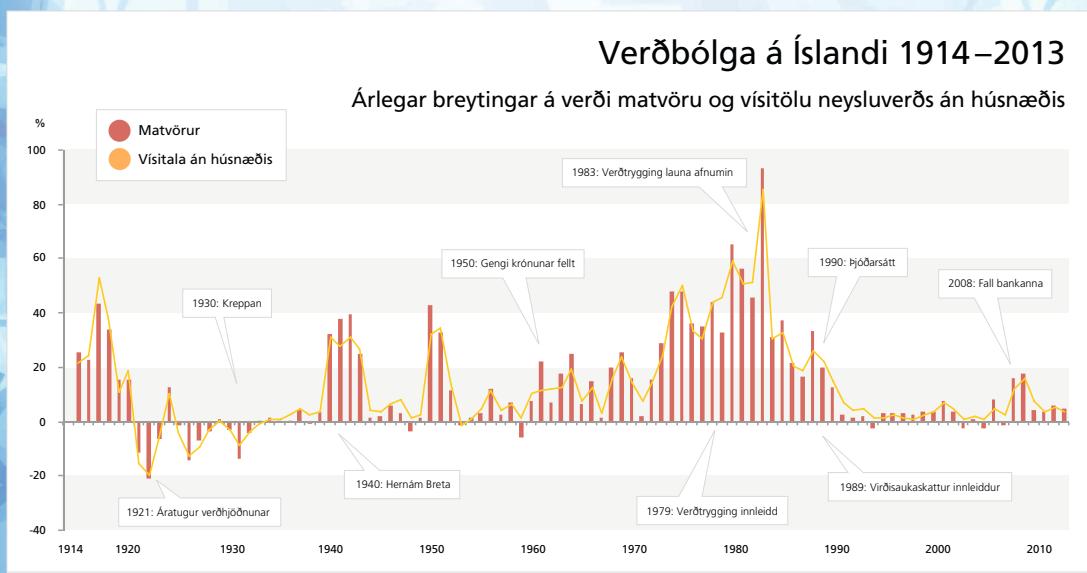
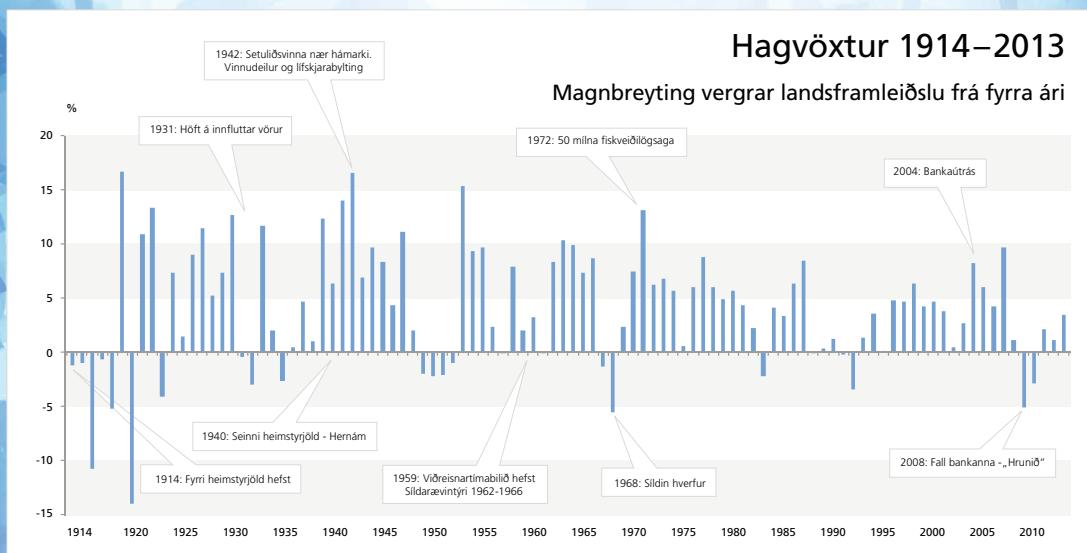
FYRIRTÆKJASKRÁ TIL HAGSKÝRSLUGERÐAR

Fyrirtækjaskrá til hagskýrslugerðar er verkfæri sem er í uppbyggingu til að greina lýðfræði fyrirtækja, s.s. stofnun, lok, samruna, uppskiptingar, fjölda starfsmanna og fjölda starfsstöðva. Upplýsingum úr skránni er miðlað með útgáfustýringu. Við hverja útgáfu er skráin uppfærð með nýjum upplýsingum og meiri gæðum sem er miðlað með skipulögðum hætti við hverja útgáfu. Á árinu 2013 kom út fyrsta útgáfa af skránni með bættri atvinnugreinamerkingu fyrirtækja og á árinu 2014 kom út önnur útgáfa af skránni og með henni var komið á föstum rekstri með daglegum uppfærslum.

100 ÁRA AFMÆLI FAGNAÐ

Árið 2014 var fagnað 100 ára afmæli Hagstofunnar. Var það gert með ýmsu móti, meðal annars með því að gefa út nýtt og aukið efni til hagsbóta fyrir notendur. Formleg dagskrá var föstudaginn 28. nóvember og var helstu notendum hagtalna og viðskiptavinum Hagstofunnar boðið í opið hús. Í fundarsal á fjórðu hæð voru fluttar kynningar á áhugaverðu efni sem Hagstofan vinnur að. Auk þess voru kynningar á hæðum þar sem starfsmenn sögdu frá helstu verkefnum sínum og til sýnis voru veggspjöld með myndum sem sýna þróun hagtalna yfir lengra tímabil og annað áhugavert efni. Þá voru ýmsir sögulegir munir frá fyrri árum til sýnis í opnu rými. Seinni hluta sama dags var fyrverandi og númerandi starfsmönnum boðið að fagna afmælinu og þar var Hallgrímur Snorrason, fyrverandi hagstofustjóri, heiðraður sérstaklega fyrir framlag sitt til hagskýrslugerðar.

Hagvöxtur og verðbólga

FJÁRMÁL OG REKSTUR

Hagstofan var rekin með 37,9 m.kr. afgangi árið 2014, en var með 14,9 m.kr. afgang árið 2013. Skýrist afgangur á rekstri alfarið af því að Hagstofan fékk 50 m.kr. aukafjárveitingu í fjáraukalögum 2014, sem samþykkt voru 15. desember 2014. Þar sem aukafjárveitingin kom seint á árinu var ekki gert ráð fyrir henni í rekstraráætlun Hagstofunnar. Þess í stað var áætlað að halli yrði á rekstri og að gengið yrði á eigið fé.

Heildartekjur námu samtals 1.169 m.kr. og jukust um 2% frá fyrra ári en heildargjöld voru 1.131 m.kr. og voru óbreytt á milli ára. Að teknu tilliti til launa- og verðlagsbreytinga lækkuðu útgjöld um tæplega 4% að raungildi milli ára.

Nokkuð miklar svíptingar hafa verið í fjármálum Hagstofunnar undanfarin tvö ár. Framlag úr ríkissjóði til Hagstofunnar var 1.059,5 m.kr. í fjárlögum fyrir árið 2013, en var 900,8 m.kr. á sama verðlagi í fjárlögum 2014. Lækkuðu því framlög úr ríkissjóði um 158,7 m.kr. frá fjárlögum 2013 til fjárlaga 2014. Helsta skýringin á lækjun framlaga er að ákveðið var að stöðva aðildarumsókn Íslands að Evrópusambandinu og í kjölfarið ákvað Evrópusambandið að fella niður IPA-styrki. Haustið 2013 kom sú ákvörðun með fullum þunga og voru fjárhheimildir til Hagstofunnar lækkaðar um 90 m.kr. í fjáraukalögum fyrir árið 2013 og um 68 m.kr. til viðbótar í fjárlagafrumvarpi fyrir árið 2014, eða samtals um rúmar 158 m.kr. Þar af eru 45 m.kr. leiðréttning

á ofmati á IPA-styrkjum í fjárlögum fyrir árið 2013. Raunveruleg lækkun frá fjárlögum 2013 var því rúmlega 110 m.kr. Stjórnendur Hagstofunnar brugðust við með því að draga strax úr umfangi rekstrar innan árs 2013 og árið 2014, frá því sem áður hafði verið ráðgert. Samtals námu þær aðgerðir 8–9% á árunum 2013 og 2014, eða sem nemur um 90 m.kr.

TEKJUR

Eins og fram kemur hér að framan ákvað Evrópusambandið að fella niður alla IPA-styrki í kjölfar þess að íslensk stjórnvöld stöðvuðu aðildarviðræðurnar. Hafði það talsverð áhrif á rekstur Hagstofunnar árin 2013 og 2014. Mikilvægustu verkefnin sem um var að ræða voru endurbætur á þjóðhagsreikningum og fyrirtækjaskrá til hagskýrslugerðar. Í mars 2014 náðust samningar við Evrópusambandið um að þepa niður styrk til endurbóta á þjóðhagsreikningum gegn því að íslensk stjórnvöld héldu verkefninu áfram. Var því í fjáraukalögum fyrir árið 2014 veitt

FJÁRHEIMILDIR

Milljónir króna

Fjárlög 2013	1.059,5
Fyrirtækjatölfræði	-16,0
Leiðrétt umfang	-45,0
Þjóðhagsreikningar	-64,7
Skuldir heimila og fyrirtækja	-10,0
Manntal	-5,0
Hagræðingarkrafa	-18,0
Samtals breytingar	-158,7

Launa- og verðlagsbætur 33,2

Fjárlög 2014

934,0

Fjáraukalög 2014	
Þjóðhagsreikningar	30,0
Stjórnerfi upplýsingaóryggis	20,0

Launa- og verðlagsbætur, millif. 9,0

Samtals fjárheimildir 2014

993,0

REKSTRARREIKNINGUR

Milljónir króna	2013	2014
Tekjur		
Alls	1.146,0	1.169,3
Framlag úr ríkissjóði	969,0	993,2
Sértekjur	177,0	176,1
Gjöld		
Alls	1.131,0	1.131,4
Laun	853,3	877,6
Ferðakostnaður, námskeið, fundir	50,1	37,1
Rekstur	17,8	15,7
Þjónusta	83,7	79,6
Verkkaup	1,5	1,9
Húsnaðiskostnaður	104,8	108,3
Eignakaup	20,1	11,2
Tekjuafgangur/halli	14,9	37,9

Í MARS 2014 NÁÐUST SAMNINGAR VID EVRÓPUSAMBANDIUM AÐ PREPA NIÐUR STYRK TIL ENDURBÓTA Á PJÓÐHAGSREIKNINGUM GEÐN ÞVÍ AÐ ÍSLENSK STJÓRVÖLD HÉLDU VERKEFNINU ÁFRAM.

30 m.kr. fjárhheimild til Hagstofunnar vegna þjóðhagsreikninga, en á móti kom jafnhá fjárhæð á tekjuhlíð fjárlaga vegna eftirstöðva IPA-styrks til verkefnisins. Í fjárlögum fyrir árið 2015 er gert ráð fyrir 20 m.kr. fjárveitingu til þess að reka verkefnið áfram. Samningur um fyrirtækjaskrá til hagskýrslugerðar beið undirritunar þegar IPA-styrkir voru stöðvaðir, en það verkefni fór af stað árið 2012 með því að Hagstofan gekk á eigið fé. Voru fjárhheimildir sem námu 160 m.kr. IPA-styrk til verkefnisins felldar niður en á móti komu stjórvöld með 90 m.kr fjárveitingu til að halda verkefninu áfram, þannig að nettó lækkun var 16 m.kr. Samtals var niðurstaðan að heildartekjur Hagstofunnar hækkuð um 2% að nafnvirði frá árinu áður, sem er lækkun að raunvirði.

SÉRTEKJUR

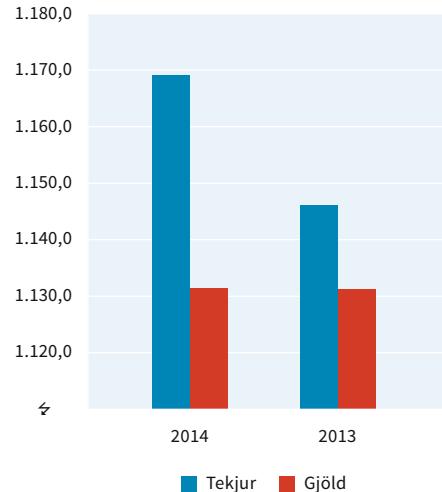
Sértekjur námu 176 m.kr. og stóðu nánast í stað frá fyrra ári. Þar af voru 50,6 m.kr. vegna þjónustusamnings við kjararannsóknarnefnd og 13,9 milljónir vegna þjónustusamnings við kjararannsóknarnefnd opinberra starfsmanna. Seld þjónusta sérfræðinga nam 62 m.kr. sem er töluverð hækkuð frá fyrra ári, en árið 2013 var þessi liður 40 m.kr. Hagstofan hefur lagt áherslu á að taka

gjald fyrir ýmsa sérvinnslu sem ekki er hluti af reglulegri hagskýrslugerð. Styrkir frá erlendum aðilum námu 48,5 m.kr., þar af voru IPA-styrkir 40 m.kr. Tekjur af sölu hagskýrslina var aðeins 0,9 m.kr., sem er vegna sölu á prentuðu efni, enda eru hagskýrslur öllum opnar á vefnum.

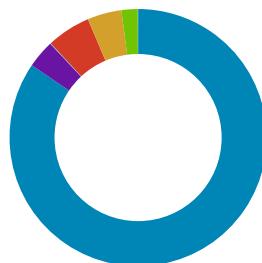
GJÖLD

Heildargjöld námu 1.131 m.kr. og stóðu í stað á milli ára. Langstærsti útgjaldaliðurinn er laun og launatengd gjöld, eða sem nemur um 78% af útgjöldum. Hækkuð launaútgjöld um 2,7% frá fyrra ári. Er það nokkru minna en nemur samningsbundnum launahækjunum samkvæmt kjarasamningum. Til að mæta minnkandi fjárhheimildum fækkaði fastráðnum starfsmönnum um 6% frá árslokum 2013 til ársloka 2014. Næststærsti útgjaldaliðurinn er húsnaðiskostnaður sem nemur tæplega 10% af heildargjöldum. Hækkaði hann um 3,3% frá fyrra ári, sem einkum felst í greiddri húsaleigu samkvæmt samningum. Aðrir útgjaldaliðir lækkuðu á milli ára, þannig lækkaði liðurinn þjónusta um tæplega 4%, ferðalög og fundir lækkuðu um 26% og eignakaup um 44%. Lækkuðu útgjöldin jafnvel þótt haldið væri upp á 100 ára afmæli Hagstofunnar á árinu, enda fengust engar fjárhheimildir til þess. Auk þess að framlög til verkefna lækkuðu vegna niðurfellingar á IPA-styrkjum var gerð 18 m.kr. hagræðingarkrafa til Hagstofunnar, en launa- og verðlagsbætur námu 42 m.kr. Eins og fram hefur komið var gripið til aðhalðsaðgerða á árinu 2013 og lækkuðu útgjöld um 90 m.kr., eða um 8–9% að raungildi, frá fyrri hluta árs 2013 til 2014.

TEKJUR OG GJÖLD, M.KR.

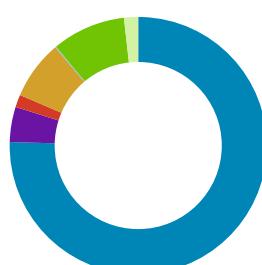

TEKJUR

Framlag ríkisins (85%)
Sérfræðibjónusta (4%)
Hagskýrslur (0%)
Samningar um kjararannsóknir (6%)
Eurostat-samningar (4%)
IPA-ferðastyrkir (2%)
Aðrar tekjur (0%)

GJÖLD

Laun (75%)
Ferðakostnaður, námskeið, fundir (4%)
Rekstur (2%)
Þjónusta (7%)
Verkkaup (0%)
Húsnaðiskostnaður (9%)
Eignakaup (2%)

MANNTALIÐ 2011

Á árinu 2014 lauk Hagstofan við gerð manntals sem tekið var hinn 31. desember 2011. Framkvæmdin var skipulögð í samræmi við reglugerð Evrópusambandsins þar að lútandi sem byggð var á samþykktum og leiðbeiningum Sameinuðu þjóðanna. Hér var því um alþjóðlegt átak að ræða.

Meginniðurstöður manntalsins voru birtar 3. júlí 2014 í Hagtiðindum, en sameiginlegar niðurstöður allra aildarlanda að evrópska hagskýrslusamstarfinu voru birtar á vefsíðu Eurostat í desember 2014.

Vinna við manntalið hófst í byrjun apríl 2011, þegar tekist hafði að tryggja fjármögnun þess með styrk frá framkvæmdastjórn Evrópusambandsins, auk þess að Hagstofan breytti forgangsröðun verkefna sinna. Verkefninu lauk formlega í byrjun apríl 2014 þegar niðurstöður voru sendar Eurostat.

Framkvæmdin var um margt nýstárlag. Í stað þess að ganga í hús og láta húsráðendur fylla út eyðublöð var eingöngu stuðst við skrár í vörslu Hagstofunnar og úr stjórnsýslunni. Hagstofan aflaði þó viðbótargagna sérstaklega vegna manntalsins frá ýmsum aðilum, einkum skólum vegna brautskráningar og leigusólum vegna leiguíbúða, auk annarra stofnana og sveitarfélaga. Alls var leitað til 1.252 sveitarfélaga, stofnana, skóla, fyrirtækja og einstaklinga vegna þessa.

Alls komu um 40 fastir starfsmenn á Hagstofunni beinlinis að gerð manntalsins, auk 13 spyrla í gagnaöflun. Á þeim þremur árum sem verkefnið stóð var um 40 þúsund vinnustundum varið til framkvæmdarinnar eða um 22 ársverkum. Heildarkostnaður var rúmlega 200 milljónir króna, en helmingur hans

**JJ AÐEINS ÁTTA ÖNNUR
RÍKI HAFA YFIR AÐ RÁÐA
TÆKNI OG SKRÁM TIL AÐ GERA
RAFRÆNT MANNTAL EINS
OG GERT VAR Á ÍSLANDI.**

var fjármagnaður með IPA-styrk frá ESB. Manntal með hefðbundnum hætti hefði hins vegar orðið margfalt dýrara. Aðeins átta önnur ríki hafa yfir að ráða tækni og skrám til að gera rafrænt manntal eins og gert var á Íslandi.

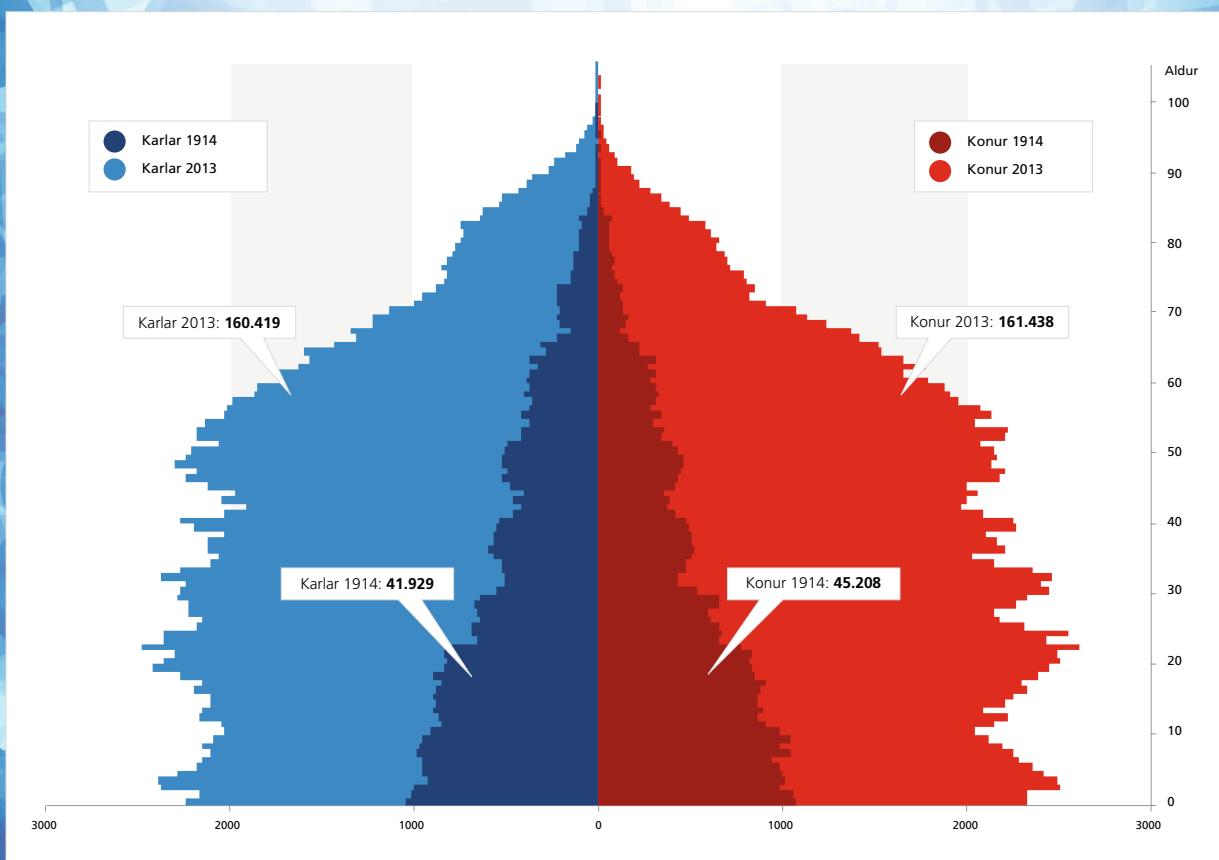
Þó svo að manntalinu hafi formlega verið lokið á árinu 2014 hefur Hagstofan ákveðið að leggja nokkra vinnu enn í gagnaskrár, einkum til að geta boðið upp á ýtarlegri sundurliðanir og viðbótarefní sem varð til við gerð megin-efnisþátta fyrir íslenska notendur og rannsóknaraðila. Gert er ráð fyrir að að þeirri vinnu ljúki í ársbyrjun 2016.

Manntalið 2011 hefur þegar reynst gríðarleg lyftistöng fyrir alla hagskýrslugerð á svíði félagsmála. Mikill lærðómur hefur verið dreginn af aðferðafræðilegum úrlausnum, hugtök hafa verið skýrð og flokkanir staðlaðar, auk þess sem lykilskrár urðu til í ferlinu sem munu nýtast til framtíðar. Þar ber helst að nefna gagnasafn um menntunarstöðu þjóðarinnar sem ekki var til áður.

Mynd til vinstri: Hagstofustjóri sendir niðurstöður manntals til Eurostat undir traustri leiðsögn starfsmanna. Mynd til hægri: Mannatalinu fagnað á starfsmannafundi.

Fjöldi 1914–2013 Íslendinga

Mannfjöldapíramíðinn

100 ÁRA AFMÆLI FAGNAÐ

Árið 2014 var eitt hundrað ára afmæli Hagstofunnar fagnað. Eins og fram kemur annars staðar í árskýrslunni voru lög um Hagstofu Íslands samþykkt á Alþingi árið 1913 og tók stofnunin til starfa árið 1914. Afmælinu var fagnað með ýmsu móti. Annars vegar með því að fjölga hagskýrslum og bæta við efni þeirra og hins vegar með ýmsum viðburðum innan ársins. Starfsmannafélag Hagstofunnar kom með virkum hætti að undirbúningi og skipulagi viðburða.

Helstu nýjungrar í hagskýrslugerð voru, að birtar voru niðurstöður manntals sem miðast við árslok 2011. Er það fyrsta rafræna eða skráarbundna manntal sem gert er hér á landi. Í stað þess að ganga í hús og afla upplýsinga um heimili og húsnæði var upplýsinga aflað úr opinberum skrám og skrám Hagstofunnar. Með því móti var hægt að draga verulega úr kostnaði og auka gæði manntalsins. Manntalið var gert með stuðningi frá Evrópusambandinu, sem veitti Hagstofunni IPA-styrk til að vinna verkið. Verulegar endurbætur voru gerðar á þjóðhagsreikningum og tekinn upp nýr staðall auk annarra endurbóta, svo sem á tölfraði um vöru- og þjónustuviðskipti. Þá var í fyrsta sinn birt heildstætt yfirlit yfir fjármálarareikninga sem nær yfir stofn- og flæðistærðir fyrir hagkerfið í heild. Einnig var í fyrsta sinn birt svonefnt tekjuskiptingauppgjör fyrir alla megingeira íslenska hagkerfisins og byggjast þeir á uppruna- og ráðstöfunartöflum þjóðhagsreikninga. Verulegar endurbætur voru gerðar á launa- og tekjutölfraði með auknum upplýsingum um meðallaun í opinbera geiranum, skipt á stjórnsýslustig, rannsókn á launamun kynjanna og umbótum á

vinnslu staðgreiðslugagna. Þá var bætt við útgáfum um lífskjör, meðal annars nýjum mælikvörðum á fátækt og rannsóknum á aðgangi almennings að ýmissi þjónustu. Loks má nefna að á árinu var fyrsta útgáfa af fyrirtækjaskrá til hagskýrslugerðar tekin í notkun sem leggur grunninn að ýtarlegri tölfraði um fyrirtæki og atvinnlíf í landinu. Unnið er að fleiri verkefnum og endurbótum sem munu birtast árið 2015, þar á meðal er nýr og endurbættur vefur Hagstofunnar sem miðar að því að bæta miðun hagtalna, meðal annars með meiri möguleikum á myndrænni framsetningu.

Starfsmannafélag Hagstofunnar tók virkan þátt í að efna til atburða og stóð meðal annars fyrir heimsókn starfsmanna til hagstofu Þýskalands í Wiesbaden. Starfsmenn kynntu sér starfsemi þýsku hagstofunnar og héldu kynningu á áhugaverðum verkefnum sem unnið er að á Íslandi. Samhliða heimsókninni var árshátíð Hagstofunnar haldin í Þýskalandi og heppnaðist í alla staði mjög vel.

Formleg dagskrá vegna afmælisins fór fram föstudaginn 28. nóvember með því að boðið var helstu notendum og samstarfsaðilum í opið hús. Þar voru fluttir fjórir fyrirlestrar um áhugavert efni í starfi Hagstofunnar. Fjallað var

Ólafur Hjálmarsson hagstofustjóri afhendir Hallgrími Snorrasyni, fyrrverandi hagstofustjóra, viðurkenningu á 100 ára afmæli Hagstofunnar.

Svipmyndir frá opnu húsi Hagstofunnar föstudaginn 28. nóvember 2014 þar sem boðið var helstu notendum og samstarfsaðilum í tilefni 100 ára afmælisins.

HALLGRÍMUR VAR HAGSTOFU-STJÓRI FRÁ 1985 TIL ÁRSLOKA 2007 EÐA Í 23 ÁR OG MÁ SEGJA AÐ HANN HAFI STAÐIÐ AÐ UMBYLTINGU Á ÍSLENSKRI HAGSKÝRSLUGERÐ Á ÞEIM TÍMA.

um eignir og skuldir heimilanna, um breytingar á neyslu heimilanna síðustu 100 ár, fjallað var um hina dæmigerðu fjölskyldu með því að rýna í ýmsa félagsmálatölfræði og loks var fjallað um helstu niðurstöður rafræns manntals. Starfsmenn voru einnig við starfss töðvar sínar og kynntu helstu verkefni á hverju sviði hagskýrslugerðar. Þá voru gerðar veggmyndir með sögulegum hagtöllum og öðru áhugaverðu efni. Í opnu rými voru ýmsir munir frá upphafsárum Hagstofunnar til sýnis í glerskápum. Þar mátti sjá ýmis tæki sem notuð voru við útreikninga og talningar áður en tölva kom á hvers manns borð, gömul skjöl með handskrifum höfum og aðra muni úr starfseminni.

HALLGRÍMUR SNORRASON HEÐRAÐUR

Seinni hluta sama dag var fyrrverandi og núverandi starfsmönnum boðið til

samkomu þar sem þeir gátu rætt ýmislegt úr starfi Hagstofunnar. Á þeiri samkomu var Hallgrímur Snorrason heiðraður fyrir framlag sitt til hagskýrslugerðar á Íslandi.

Hallgrímur var hagstofustjóri frá 1985 til ársloka 2007 eða í 23 ár og má segja að hann hafi staðið að umbyltingu á íslenskri hagskýrslugerð á þeim tíma. Í fyrsta lagi stóð hann að því að tölvuvæða alla upplýsingavinnslu Hagstofunnar. Áður voru stór-tölvur, eða skýrsluvélar, notaðar til að halda utan um stórar skrár, en með framförum í tölvutækni var hagskýrslugerðin í raun nútíma vædd. Töflur sem áður voru settar upp í höndunum og vélritaðar fyrir útgáfuru eru nú framleiddar í borðtölvum starfsmanna, vefurinn kom með öfluga miðlun á rafrænu formi og má segja að um algera byltingu hafi verið að ræða í bættri þjónustu við notendur. Það kostaði mikið átak að koma upplýsingum og tímaröðum á rafrænt form í gagnagrunna til birtingar í veftöflum.

Í öðru lagi stóð Hallgrímur fyrir því að færa allt skráarhald frá Hagstofunni, það er bæði þjóðskrá og Fyrirtækjaskrá, og Hagstofan varð hrein hagskýrslustofnun og sinnir ekki neinu stjórnsýsluhlutverki. Þá má nefna að gerð þjóðhagsreikninga var færð til Hagstofunnar árið 2002 og

þar með var öll helsta hagskýrslugerðin komin á einn stað. Þar með var Hagstofa Íslands orðin eins og flestar aðrar hagstofur sem við miðum okkur við, sem miðstöð hagskýrslugerðar á Íslandi.

Í þriðja lagi leiddi Hallgrímur innleiðingu á EES-samningnum, sem tók gildi árið 1994, og stórefldi erlenda samvinnu og samskipti Hagstofunnar við alþjóðastofnanir. Sýndi hann mikla framsýni, því þegar árið 1991 hóf Hagstofan að gera vinnumarkaðsrannsóknir í samræmi við staðla í Evrópu og fylgdist hann því mjög vel með samstarfinu löngu áður en EES-samningurinn var gerður. Einnig stóð hann að því að gerðar eru lífskjaraarrannsóknir í samræmi við alþjóðastaðla.

Loks má nefna að í desember 2007 voru samþykkt ný lög um Hagstofu Íslands og opinbera hagskýrslugerð sem Hallgrímur hafði forgöngu um. Leystu þau af hólmri eldri lög frá árinu 1913. Má segja að núverandi löggið sé á við það besta sem gerist um slíka löggið í Evrópu og tekur hún mið af þeim alþjóðskuldbindingum sem Ísland hefur undirgengist.

Er þá aðeins það helsta nefnt sem Hallgrímur stóð að við að nútíma- og alþjóðavæða íslenska hagskýrslugerð.

STARFSFÓLK

Í lok árs 2014 störfuðu 99 fastráðir starfsmenn við Hagstofuna í 97 fullum stöðugildum, en það er fækkun um 6% frá árinu áður. Meðalaldur starfsmanna var rúm 45 ár og höfðu þeir starfað að meðaltali í um 8,8 ár hjá stofnuninni.

Slutfall háskólamenntaðra hefur vaxið á undanförnum árum og voru 82% starfsmanna með háskólamenntun í lok árs 2014, sem er aukning um tvö prósentustig milli ára. Nokkrar mannabreytingar voru á árinu. Þrettán starfsmenn hættu störfum og sex nýir starfsmenn hófu störf. Auk fastráðinna starfsmanna störfuðu hjá Hagstofunni á árinu alls 80 lausráðir spyrlar sem unnu um 7,4 ársverk við innsöfnun gagna.

Innra fræðslustarf var áfram öflugt og einkenndist af fjölbreytni bæði hvað varðar innihald og fyrirkomulag. Meðal þess sem starfsfólk stóð til boða var örnamáskeið í fréttaskrifum, kennsla á gagnagrunnsforrit, námskeið í markmiðssetningu og gæðanámskeið. Líkt og fyrri ár var einnig mikið um innanhússkynningar á starfsemi einstakra deilda innan Hagstofunnar auk kynningar á áhugaverðum niðurstöðum Hagtíðinda. Tveir nemendur frá Háskóla Íslands héldu kynningar á meistaraverkefnum sínum sem þeir unnu að hluta úr gögnum Hagstofunnar með dyggum stuðningi leiðbeinenda innan Hagstofunnar.

Hagstofan tók þátt í vinnustaðarkönnun Starfsmannafélags ríkisstofnana (SFR) en könnunin náði til allra ríkisstarfsmanna. Ef skoðaður er flokkurinn fyrir stofnanir með 50 starfsmenn eða fleiri er Hagstofan í 20. sæti af 79. Hagstofan hækkaði um nokkur sæti frá því í fyrra þegar hún var í 25. sæti af 80.

HEIMSÓKN TIL PÝSKU HAGSTOFUNNAR
Starfsmenn Hagstofu Íslands fóru í heimsókn til Hagstofu Þýskalandi, Destatis, og var vel tekið á móti þeim. Rúmur helmingur starfsmanna tók þátt í heimsókninni en hlutfallið var eitthvað lægra hjá Destatis, enda starfa þar á

HLUTFALL HÁSKÓLA-MENNTAÐRA HEFUR VAXIÐ Á UNDANFÖRNUM ÁRUM OG VORU 82% STARFSMANNA MEÐ HÁSKÓLA-MENNTUN Í LOK ÁRS 2014.

**ÁRSHÁTÍÐ HAGSTOFUNNAR
VAR HALDIN Í WIESBADEN,
DAGINN EFTIR HEIMSÓKN STARFS-
MANNA Á PÝSKU HAGSTOFUNA.**

níunda þúsund. Hagstofa Íslands kynnti íslenska hagskýrslugerð ásamt því að halda fræðilega fyrirlestra um áskoranir verðmælinga gegnum bankakreppu og tölfraði um skuldir heimila og fyrirtækja. Urðu góðar umræður um þá fyrirlestra. Destatis kynnti þýska hagskýrslugerð og það kerfi sem að baki henni liggur, en eins og gefur að skilja eru verkefnið umfangsmikil þar sem Þýskaland er um 250 sinnum fjölmennara en Ísland. Auk þess sýndi Destatis sérlega glæsilegar og nýuppgerðar höfuðstöðvar sínar.

ÖFLUGT FÉLAGSLÍF

Starfsmannafélag Hagstofunnar sér um að gera vinnustaðinn enn skemmtilegri og halda uppi virku félagslíf. Í upphafi árs 2014 var bryddað upp á nýjung og haldið þorablót sem tókst með ágætum. Árshátið Hagstofunnar var haldin í Wiesbaden, daginn eftir heimsókn starfsmanna á þýsku hagstofuna. Þótti árshátið vel heppnuð og var dansað fram á nótt eftir góðan kvöldverð og skemmtiatriði. Einnig var farið í skoðunarferð um þýskar vínekrur og í siglingu á Rín. Hin árlega haustferð Hagstofunnar var farin til Vestmannaeyja þar sem starfsmenn nutu leiðsagnar hagstofustjóra, sem fæddist þar og ólst upp. Ferðinni lauk með gítarleik og söng í gamalli fiskikró niður við höfn.

Mikið var um þýsk áhrif árið 2014 og í samstarfi við nágrenna Hagstofunnar í Borgartúní 21 var haldin októberfest með þjóðlegri þýskri matargerð og ýmsum þýskum varningi. Af öðrum viðburðum má nefna fasta liði eins og sumargrill, jólalöggi, jólaball og jólaföndur barna. Starfsmannafélagið stóð einnig að jólakonfektgerð sem tókst svo vel að gera að það að árlegri hefð.

Lið Hagstofu Íslands í Mottumars náði markmiði sínu og safnaði 136.500 krónum og hafnaði í 15. sæti.

Sigurvegarar Hagstofunnar í heilsu- og hvatningarverkefninu „Hjólað í vinnuna“.

Porrablót starfsmannafélagsins var haldið 24. janúar í Þróttaraheimilinu við Engjateig.

Starfsmannadagur 12. september í Vestmannaeyjum. Ólafur Hjálmarsson fræðir starfsmenn um Eyjar.

Bátsferð í Klettshellíð þar sem leikið var á saxófon.

Jólaföndur með börnunum á aðventunni.

Frá jólaglöggi Hagstofunnar 5. desember.

Starfsmenn fyrirtækjasviðs á jólaglöggi.

16. október var bleikur dagur á Hagstofunni.

Frá heimsókn til þýsku Hagstofunnar, Destatis, í Wiesbaden.

Ólafur Hjálmarsson hagstofustjóri skrifar í gestabók þýsku Hagstofunnar.

Bleikur dagur.

Hagstofustarfsmenn í skoðunarferð í Wiesbaden.

Stund milli stríða.

Við upphaf árshátiðar í Wiesbaden.

SKIPURIT

Hagstofa Íslands vinnur hlutlægar hagskýrslur, hefur forstu um samhæfingu hagtalna, stundar rannsóknir og stuðlar þannig að upplýstri umræðu og faglegum ákvörðunum. Hagstofan skiptist í fjögur svið, efnahagssvið, félagsmálasvið, fyrirtækjasvið og rekstrarsvið, auk yfirstjórnar.

Hagstofunni stýrir hagstofustjóri. Gæða- og öryggismál heyra beint undir hann ásamt aðferðafræði, starfsmannahaldi og alþjóðamálum. Þá heyrir rannsóknadeild undir hann, en hún hefur það að meginverkefni að gera þjóðhagsspár.

EFNAHAGSSVIÐ

Á efnahagssviði starfar utanríkisverslunardeild að söfnun og úrvinnslu gagna um þjónustuviðskipti og vöruviðskipti íslendinga við útlönd. Vísitöldudeild vinnur vísítölu neysluverðs, vísítölu byggingarkostnaðar, vísítölu framleiðsluverðs og skyldar verðvísítöllur. Þá sér deildin um alþjóðlegan verðsamanburð (PPP) og frágang og útgáfu á niðurstöðum úr rannsókn á útgjöldum heimilanna. Deild um þjóðhagsreikninga og opinber fjármál vinnur að framleiðslu- og ráðstöfunaruppgjöri þjóðhagsreikninga, gerð ársfjórðungsreikninga og tekjuathugunum. Einnig vinnur deildin að gerð hagvísa og annast hagskýrslugerð um búskap hins opinbera og um tekjuskiptingu. Rósmundur Guðnason er sviðsstjóri efnahagssviðs.

FÉLAGSMÁLASVIÐ

Á félagsmálasviði starfa tvær deildir að félagsmálatölfræði. Atvinna, lífskjör og mannfjöldi vinnur að hagskýrslugerð um vinnaaflið, lífskjör, félagsvernd, heilbrigðismál, kosningar, stöðu kynja, lýðfræði og mannfjölda. Laun, tekjur og menntun annast hagskýrslugerð um tekjur, laun, launakostnað, menntun, skólamál, menningarmál og fjölmíðla. Hrafnhildur Arnkelsdóttir er sviðsstjóri félagsmálasviðs.

FYRIRTÆKJASVIÐ

Á fyrirtækjasviði starfar deild um fyrirtækjatölfræði sem vinnur tölfræði um fyrirtæki og atvinnuvegi. Rekstur fyrirtækjaskrár til hagskýrslugerðar heyrir undir sviðið og er grundvöllur fyrir þá fyrirtækjatölfræði sem unnin er. Unnin er skammtímatölfræði um veltu og

**J J HAGSTOFAN SKIPTIST Í
FJÖGUR SVIÐ, EFNAHAGSSVIÐ,
FÉLAGSMÁLASVIÐ, FYRIRTÆKJA-
SVIÐ OG REKSTRARSVIÐ,
AUK YFIRSTJÓRNAR.**

starfsmannafjölda eftir atvinnugreinum sem og árleg tölfræði um rekstur og afkomu atvinnugreina. Tölfræði um ferðaþjónustu, iðnaðarframleidiðslu, sjávarútveg og landbúnað heyrir undir sviðið. Ný verkefni fyrirtækjasviðs er tölfræði um rannsóknir og þróun í íslensku hagkerfi sem og tölfræði um nýsköpunarvirkni fyrirtækja. Böðvar Þórisson er sviðsstjóri fyrirtækjasviðs.

REKSTRARSVIÐ

Rekstarsvið sér um rekstur, bókhald og fjármál auk þess að fást við ýmis verkefni sem tengjast allri starfsemi Hagstofunnar. Tvær deildir heyra undir sviðið. Annars vegar er upplýsingatækni og miðlun sem annast rekstur og þjónustu vegna tölvukerfa. Deildin sér um hönnun, forritun og rekstur á sérsniðnum hugbúnaðarlausnum, þar með talið vef Hagstofunnar. Auk þess er miðlun, útgáfa, upplýsingaþjónusta og ritstjórn efnis á ytri og innri vef á verksviði deildarinnar. Hins vegar er deildin gagnasöfnun sem vinnur, eins og nafnið bendir til, að gerð úrtaksrannsókna og annari gangnasöfnun, auk þess að sjá um afgreiðslu og skiptiborð Hagstofunnar. Innan sviðsins er enn fremur unnið að ýmsum þróunar- og öryggismálum sem varða meðal annars hugbúnað og verklag. Elsa Björk Knútsdóttir er sviðsstjóri rekstrarasviðs.

Hagstofustjóri, sviðsstjórar og starfsmannastjóri mynda yfirstjórn Hagstofunnar.

Frá Reykjavíkurtjörn. Myndin er tekin á árunum 1924–1928. Ljósmýndari: Magnús Ólafsson (1862–1937).

HAGSTOFAN Í 100 ÁR

eftir Magnús S. Magnússon

Á næstu síðum verður stiklað á stóru í sögu Hagstofu Íslands
og íslenskrar hagskýrslugerðar 1914–2014

- ▶ Inngangur
- ▶ Stofnun Hagstofu Íslands og staða í eina öld
- ▶ Hagskýrslugerðin og meginþættir hennar
- ▶ Útgáfa og miðlun
- ▶ Upplýsingatækni
- ▶ Alþjóðlegt samstarf
- ▶ Þjóðskrá og aðrar stjórnsýsluskrár
- ▶ Ráðuneyti Hagstofu
- ▶ Starfsmenn
- ▶ Húsnæði
- ▶ Niðurlag

HAGSTOFAN Í 100 ÁR

Hér verður einkum rakin þróun opinberrar hagskýrslugerðar á Íslandi á því eitthundrað ára tímabili sem Hagstofa Íslands hefur starfað sem opinber stofnun og ráðuneyti. Þar sem ábyrgð í opinberri hagskýrslugerð var falið fleiri aðilum en Hagstofunni verður stuttlega vikið að þessari þróun í stærra samhengi. Þá verður vart hjá því komist að greina frá forsögunni og aðdraganda þess að Hagstofan var veigamikill þáttur í uppbyggingu innlendra stofnana á leið Íslands til sjálfstæðis.

Hagskýrslugerð er afrakstur viðleitni manna til að meta með hagtölum árangurinn af samfélags- og efnahagsstarfseminni og hver þróunin er. Gerð hagtalna var komin á nokkurn rekspöl í danska konungdæminu á 18. öld en óx með miklum þunga á 19. öld og talsvert blómlegri útgáfu hagskýrslna um ýmis málnefni, jafnt dönsk sem íslensk að hluta. Þessi saga hefur verið rakin á öðrum vettvangi¹ og verður hér samhengisins vegna eingöngu tæpt á því helstu.

STOFNUN HAGSTOFU ÍSLANDS OG STAÐA Í EINA ÖLD

Á 19. öld þróuðust stjórnsmál í danska konungsríkinu með þeim hætti að í áföngum efldist lýðræðisþróun og einveldi Danakonungs var afnumið. Þessi þróun var þó ekki samfelld sigurganga lýðræðis því stundum kom bakslag sem Íslendingar kynntust mæta vel. Þekkt dæmi sem tengjast Íslandssögunni eru stéttapíngið 1831 og afnám einveldis Danakonungs 1848/1849. Sem hluti af þessari þróun var endurreisin Alþingis 1845 og þjóðfundurinn í Reykjavík 1851. Í Kaupmannahöfn fór fram starfsemi bæði danskra og íslenskra manna sem var mikilvægur þáttur í því að treysta undirstöður sjálfstæðisbaráttunnar og lýðræðislegrar umræðu.

Með því að draga fram og birta með skipulegum hætti tölvulegar upplýsingar um hagi landsmanna má líta á það sem framlag til að efla sjálfsvitund og forsendur stefnumörkunar í þjóðfélagsmálum. Jón Sigurðsson forseti var mikill frumkvöðull að efplingu íslenskrar hagskýrslugerðar og hafði mörg járn í eldinum þar að lútandi. Eitt áhugasvið hans var að safna saman heimildum um hagi Íslendinga sem vörðuðu bæði forna tíma og samtíð hans á 19. öld. Sjálfstæðisbaráttá Íslendinga var um hans daga rekin að hluta á grundvelli tiltækra heimilda

sem gætu varpað ljósi á efnahagslega og félagslega sérstöðu og þróun á Íslandi.

Einkennandi fyrir bæði Danmörku og Ísland á tímabilinu 1848–1904 var efling stjórnssýslu og stofnana sem í auknum mæli tóku mið af þrískiptingu valds í stjórnkerfinu. Hér er þáttur hagskýrslugerðar ekki undanskilinn sem undirstaða upplýstrar umræðu og ákvarðana. Íslensk hagskýrslugerð tók að mótask og eflast á síðari hluta 19. aldar með marktækum hætti. Á þessu tímabili héldust í hendur stjórnsmálag og efnahagsleg framþróun, bæði í Danmörku og á Íslandi. Á sama tíma markaðist upphaf samfelldrar hagskýrslugerðar sem þróaðist í nokkrum áföngum.

Á 19. öld tóku danskar hagskýrslugerðar saman og birtu í dönskum hagskýrsluröðum niðurstöður um íslensk manntöl þegar þau voru tekin á tímabilinu 1801–1901. Embættismenn á Íslandi söfnuðu manntalsgögnunum saman á Íslandi og sendu til Danmerkur til úrvinnslu. Dönsk yfirvöld komu að

**JJ HAGSKÝRSLUGERÐ ER
AFRAKSTUR VIÐLEITNI
MANNA TIL AÐ META MEÐ HAG-
TÖLUM ÁRANGURINN AF
SAMFÉLAGS- OG EFNAHAGS-
STARFSEMINNI OG HVER
ÞRÓUNIN ER.**

öðru leyti ekki mikið nálægt úrvinnslu annarra hagtalna, um atvinnuvegi og árlega mannfjöldaþróun sem dæmi, en studdu gerð þeirra með fjárfamlögum og aðstöðu. Fór sú vinna fram bæði í Danmörku og á Íslandi.²

¹ Þorsteinn Þorsteinsson, „Íslenzk hagskýrslugerð fyrir stofnun Hagstofunnar“, *Hagiðindi*, febrúar 1964, bls. 33–37. Sjá ennfremur inngangskáfla *Hagskinnu*, bls. 23–29.

² Indriði Einarsson, sjá „Formála“ Manntalsins 1910, bls. IX; sjá einnig grein Þorsteins Þorsteinssonar sem byggð er á fyrirlestri hans í Kaupmannahöfn árið 1921, „Den islandske statistiks omfang og vilkaar“, en þar ritar hann: „Bortsett fra Folketaellingerne er den islandske statistik ikke blevet bearbejdet af de danske statistiske institutioner.“ *Statistiske Meddelelser*, bls. 81.

JJ FRAMLAG JÓNS SIGURÐSSONAR FORSETA TIL HAGSKÝRSLUGERÐAR VERÐUR SEINT OFMETIÐ, HVORT SEM HANN KOM BEINT AÐ GERÐ HAGTALNA EÐA EKKI.

Framlag Jóns Sigurðssonar forseta til hagskýrslugerðar verður seint ofmetið, hvort sem hann kom beint að gerð hagtalna eða ekki. Jón átti einna mestan þátt í því að í hans tíð sem forseti Hins íslenska þjóðvinafélags tókst félagið á hendur með fjárstuðningi „dómsmálastjórnarinnar“ í Kaupmannahöfn að hefja útgáfu ritraðar með hagtölum um íslensk málefni.³ Ritið bar heitið „Skýrlur um landshagi Íslands“ og kom út á árunum 1855–1875, alls 21 hefti. Ártalið 1855 hefur hér mikla þýðingu, ekki einungis fyrir aukið verslunarfreli sem veitt var það ár, heldur hefst einnig frá þeim tíma samfelld útgáfusaga í íslenskri hagskýrslugerð.

Þegar arkirnar voru árið 1858 orðnar nægilega margar til að fella saman í eitt veglegt bindi ritaði Jón Sigurðsson formála þar sem finna má að margra mati bestu lýsandi röksemrina um tilgang hagskýrslugerðar. Þar ritar Jón texta með íslenska lesendur í huga sem um miðja 19. öld að stórum meirihluta höfðu lífsviðurværi sitt af landbúnaði. Er ekki úr vegin að birta upphaf þessa formála svo gagnorður sem hann er að hann heldur fyllilega gildi sínu enn í dag (sjá hér að neðan). Hér ber að geta þess að hugtakið „hagfræði“ var á 19. öld og fram á þá 20. notað yfir hagskýrslugerð.⁴

Á tímabilinu 1855–1913 tóku íslenskir aðilar saman hagskýrlur aðrar en manntöl á vegum stjórnvalda án þess að stofnanir væru beinlínis byggðar upp kringum slíka starfsemi. Hagskýrslugerðin fór fyrst í stað fram í Kaupmannahöfn en færðist til Íslands sem hluti af starfsemi embættis landshöfðingja 1873–1904. Þegar heimastjórn á Íslandi tók við völdum 1904 voru verkefni í hagskýrslugerð hluti af starfsemi hins nýstofnaða Stjórnarráðs Íslands og hélst sú skipan til ársloka 1913 eða fram að stofnun Hagstofu Íslands.

Það sem einkennir íslenskra

Magnús S. Magnússon.

hagskýrslugerð 1855–1913 er að hún er mikið til rekin sem hjáverk embættismana, nánast sem verktaestarfssemi fjármögnum af stjórnvöldum. Stofnanir í íslenskri hagskýrslugerð voru ekki til staðar en burðarásár í framkvæmdinni voru fáeinir embættismenn sem tóku að sér verkin í hjáverkum frá öðrum störfum í stjórnsýslunni. Sigurður Hansen í Kaupmannahöfn og Indriði Einarsson á Íslandi eru dæmi um slíka embættismenn.

Af heimildum að dæma er ljóst að þáttur danskra yfirvalda í þróun hagskýrslugerðar um íslensk málefni er meiri en við fyrstu sýn getur talist. Er full ástæða til að meta þann þátt með sérstakri rannsókn til að kortleggja betur þróun hagskýrslugerðarinnar íslensku fram að stofnun Hagstofu Íslands.

Þáttaskil urðu í hagskýrslugerðinni með ákvörðun Alþingis um að fyrirhugað manntal 1910 skyldi alfarið framkvæmt af íslenskum stjórnvöldum án afskipta eða

fjárfamlaga Dana. Fljótlega eftir það voru lög sett um stofnun Hagstofu Íslands.

Aðdragandinn að setningu laga nr. 24 20. október 1913 um Hagstofu Íslands ber vott um mikla gerjun í íslenskum stjórn-málum og reyndar íslensku samfélagi almennt allt frá lokum 19. aldar. Markar myndun heimastjórnar 1. febrúar 1904 ótvíræð þáttaskil. Efing verklegra framkvæmda við upphaf heimastjórnar og almennur vöxtur í íslensku atvinnu-lífi blés móð í þau öfl sem vildu styrkja fullveldi og þjóðarvitund Íslendinga á sem flestum svíðum þjóðlífssins.

Helsta verkefnið sem hafði verið í umsjón Dana var úrvinnsla aðalmann-tala sem tekin voru á Íslandi á 10 ára fresti að jafnaði, síðast árið 1901. Á Íslandi ríkti það viðhorf hjá ráðamönnum að taka bæri yfir þetta verkefni. Eitt af því sem ýtti undir yfirtökuna var ágreiningur við dönsku hagstofuna um atriði sem tengdist úrvinnslu manntalsins og gæti

„Sá bóndi mundi harla ófróður þykja um sinn eigin hag, og líttill búmaður, sem ekki vissi tölu hjúa sinna eða heimilisfólks, eða kynni tölu á hversu margt hann ætti gangandi fjár. En svo má og hver þykja harðla ófróður um landsins hag, sem ekki þekkir nákvæmlega fólkstölu á landinu, eða skipting hennar, eða tölu ganganda fjár, eða sérlíverja grein í atvinnu landsmanna. Í fáum orðum að segja, sá sem ekki þekkir ásigkomulag landsins, eða sem vér köllum hagfræði þess, í öllum greinum sem glöggvast og nákvæmlegast, hann getur ekki með neinni greind talað um landsins gagn og nauðsynjar; hann veit ekkert, nema af ágiskun, hvort landinu fer fram eða aftur; hann getur ekki dæmt um neinar uppástungur annarra í hinum merkilegustu málum, né stungið sjálfur upp á neinu nema eftir ágiskun, hann getur ekki dæmt um neinar afleiðingar viðburðanna, sem snerta landsins hag, nema eftir ágiskun.“

JÓN SIGURÐSSON, „FORMÁLI“, SKÝRLUR UM LANDSHAGI Á ÍSLANDI, 1. BINDI, BL. III.

³ Indriði Einarsson, sama heimild, bls. ix.

⁴ Gylfi Þ. Gislason, „Íslenzk hagfræði“, *Úr þjóðar-búskapnum* nr. 2 (1956), bls. 21.

Þorsteinn Þorsteinsson var fyrsti hagstofustjórið.

við fyrstu sýn þótt léttvægt. Gengu bréf á milli landanna til að skiptast á skoðunum um þetta mál. Alla 19. öldina voru íbúar í manntöllum og mannfjöldagögnum skráðir eftir sóknum og prestaköllum í landinu en búnaðarskýrslur og fleira sýndu niðurstöðutölur eftir sveitarfélögum. Þegar íslensk stjórnvöld vildu breyta afmörkun íbúaskráningarinnar og telja mannfólkioð á grundvelli sveitarfélaga reyndist danska hagstofan treg í taumi og þótti sýnt að höggva mætti á þann hnút með því að íslendingar yfirtækju manntalið til að ná fram markmiðum sínum.

Þegar nær dró að ákveða töku manntals 1910 tók landsstjórnin af skarið árið 1909 og brást jákvæð við áskorun Alþingis um að annast töku og úrvinnslu manntalsins 1910. Sú ákvörðun býddi í reynd að danska hagstofan hætti öllum beinum afskiptum af íslenskri hagskýrslugerð við þau tímamót.

Þessi yfirtaka íslenskra stjórnvalda var engan veginn léttvæg ákvörðun né laus við umfangsmikil útgjöld. Manntöl hafa alla tið verið einna dýrustu verk-efnin sem hagskýrslugerðin tókst á hendur að leysa. Má geta sér til um að ýmsum ráðamönnum hafi þótt slíkt verkefni þungbaert sem engu að síður hafði afgerandi þýðingu til að styrkja grundvöllinn fyrir sjálfstæði Íslands.

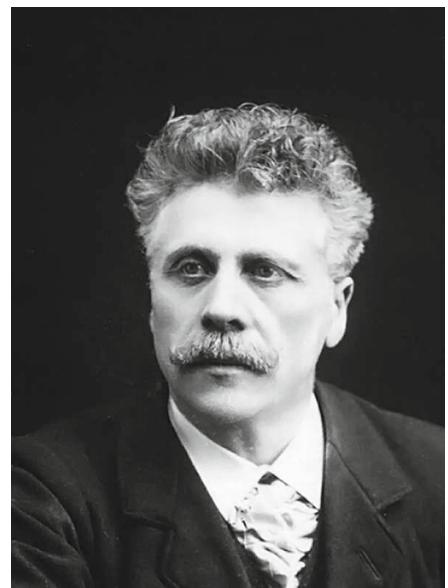
ALLA 19. ÖLDINA VORU ÍBÚAR Í MANNTÖLUM OG MANNFJÖLDAGÖGNUM SKRÁÐIR EFTIR SÓKNUM OG PRESTAKÖLLUM Í LANDINU.

Yfirtaka manntalsverkefnisins var mikil áskorun fyrir stjórnvöld. Fjármálastkrifstofa Stjórnarráðsins (III. skrifstofa) réði sérstakt starfslið utan skrifstofunnar til þess að vinna úr manntalgögnum og gera frumtöflur, en að því loknu tók fjármálastkrifstofan við og gerði yfirlit og athugasemdir við töflurnar og bjó manntalið til prentunar 1913. Taldist manntalið 1910 ekki hluti af Landshagsskýrslunum sem gefin voru út árlega fram til ársins 1912.

STOFNUN HAGSTOFU ÍSLANDS OG STÁÐA Í OPINBERRI HAGSKÝRSLUGERÐ

Á árunum 1909–1912 ræddu alþingismenn hagskýrslugerð við ýmis tækifærri. En fyrir þingið 1913 var lagt stjórnarfrumvarp um Hagstofu Íslands, sérstaka stofnun, er stæði beint undir ráðherra, og falið var að safna skýrslum um lands-hagi Íslands, vinna úr þeim og koma þeim fyrir almennings sjónir, einnig að aðstoða landsstjórnina með hagfræðiútreikningum og skýringum, er hún óskaði eftir.

Um það leyti sem löginn um Hagstofuna tóku gildi hafði Stjórnarráð Íslands starfað í tæplega 10 ár. Stjórnarráðið samanstóð á árunum 1904–1917 af embætti landritara og þremur skrifstofum. Landritari var eins konar yfirskrifstofustjóri en verkaskipting milli skrifstofanna var þannig að I. skrifstofa fór með kennslumál og dómsmál, II. skrifstofa fór með atvinnu- og samgöngumál og III. skrifstofa fór með fjármál og endurskoðun. Auk þessa starfaði skrifstofa Stjórnarráðs Íslands í Kaupmannahöfn og voru verkefni hennar að afla upplýsinga erlendis fyrir Stjórnarráðið og annast afgreiðslu mála

Indriði Einarsson.

fyrir það við dönsk stjórnvöld auk ýmissa annarra starfa í þágu Stjórnarráðsins.

Alþingi samþykkti um sumarið 1913 frumvarp til laga um Hagstofu Íslands en Alþingi breytti launaákvæði frumvarpsins í meðferð þess á þingi. Kristján tíundi Danakonungur undirritaði hinn 20. október samþykkt Alþingis sem „lög um hagstofu Íslands“ nr. 24, 20. október 1913. Samkvæmt 7. grein laganna skyldu löginn taka gildi 1. janúar 1914.

Aðalhöfundur frumvarpsins um Hagstofuna var áðurnefndur Indriði Einarsson. Ákveðið var að fyrsti hagstofustjórið yrði Þorsteinn Þorsteinsson hagfræðingur (cand. polit.). Þorsteinn hafði tölverða reynslu í hagskýrslugerð, var áður aðstoðarmaður á fjármálastkrifstofu Stjórnarráðsins og hafði þar meðal annars annast útgáfu manntalsins 1910. Starfsemi Hagstofunnar hófst með einungis tvö og hálf tóðugildi. Aðstoðarmaður á Hagstofu var ráðinn Georg Ólafsson hagfræðingur en hann hafði veitt manntals-útibúi Stjórnarráðsins forstöðu. Þriðji starfsmaður Hagstofu 1914 var Pétur Hjaltested í hálfu tóðugildi. Fyrsta konan sem starfaði á Hagstofunni var Jófríður Zoëga og hóf hún störf í mars 1920 eða um sex árum eftir stofnun Hagstofunnar.

FORMLEG STÁÐA HAGSTOFU

Samkvæmt fyrstu grein laga nr. 24 1913 um Hagstofuna var það falið sérstakri stofnun að safna skýrslum um lands-hagi Íslands, vinna úr þeim og koma þeim fyrir almennings sjónir. Í fyrstu grein stóð jafnframt að Hagstofan skyldi heyra beint undir ráðherrann.

Hagstofunni var komið á fót við hlið

stjórnarskrifstofanna þriggja og öðlaðist sjálfstæðari stöðu í athöfnum sínum en skrifstofurnar þrjár (vorus kallaðar ráðuneyti frá 1921 að telja). Í ársbyrjun 1917 var ráðherrum fjlgað úr einum í þrjá. Við það tækifær var Stjórnarráðið endurskipulagt og embætti landritara lagt niður en staða Hagstofunnar var óbreytt að öðru leyti en því að fjármálaráðherrar ríkisstjórnar höfðu á sínu borði málnefni Hagstofunnar óslitið til 1971 þegar sú hefð var rofin. Í auglýsingi nr. 12, 31. mars 1917 stendur eftirfarandi: „Við hlið fjármáladeildar starfar Hagstofan sem sérstök stofnun, og stendur hún beint undir þeim ráðherra sem fer með fjármálin.“ Þetta orðalag staðfestir að Hagstofunni hafi verið ætlað að vera sjálfstæð stjórnardeild.

Agnar Kl. Jónsson nefnir í riti sínu um sögu Stjórnarráðs Íslands 1904–1964 að Hagstofunni hafi verið ætlað að vera ráðuneyti en í framkvæmd var sú ákvörðun takmörkuð fram til 1956 þegar starfsemi þjóðskrárinnar innan vélbanda Hagstofunnar knúði á um skýrari stjórnvaldsheimildir vegna almannaskráningar landsmanna.⁵

STAÐA HAGSTOFUNNAR MED TILKOMU ÞJÓÐSKRÁR

Hagstofan starfaði sem stofnun frá upphafi og sinnti hagskýrslugerð nær eingöngu fram til áranna 1952–1954 þegar þjóðskrá var komið á fót innan hennar eða í um það bil fjóra áratugi. Þjóðskráin starfaði fyrstu árin á grundvelli bráðabirgðalaga nr. 58 10. september 1952 um töku sérstaks manntals 16. október það ár til að komið yrði upp „vélspjaldaskrá yfir alla landsmenn“ og á grundvelli 32. gr. tekjuskattalaga nr. 46/1954, sem mæltu fyrir um að gjaldendur skyldu skattlagðir þar sem þeir ættu lögheimili skv. „alls-herjarspjaldskrá“ Hagstofunnar.

Ákvörðun um að Hagstofan kæmi á fót samræmdir almannaskráningu landsmanna og annaðist rekstur hennar í svo kallaðri þjóðskrá bætti stjórnsluvið starfsemina. Stjórnsluhlutverkið fólst meðal annars í kvöðinni að úrskurða um lögheimili einstaklinga þegar upp komu vafamál eða ágreiningur reis til hvaða sveitarfélags þeir heyrðu.

Lög um þjóðskrá voru fyrst sett á árinu 1956 (lög nr. 31 1956). Með þessari lagasetningu voru tekin af tvímæli

„Samkvæmt 1. gr. laga nr. 24/1913, um Hagstofu Íslands, stendur sú stofnun beint undir ráðherra, og er hún því í raun réttri ráðuneyti hliðstæð öðrum stjórnardeildum undir fjármálaráðherra, þ.e. fjármálaráðuneytinu og endurskoðunardeild þess. Þó að svo sé, hefur hingað til skort nokkuð á, að Hagstofan væri skoðuð sem ráðuneyti í framkvæmd, en nú vill ríkisstjórnin koma þessu í rétt horf og lýsir hér með yfir því, að héðan í frá skal staða Hagstofunnar vera í einu og öllu hin sama og staða annarra ráðuneyta, bæði gagnvart ríkisstjórninni sjálfri, öðrum ráðuneytum og öllum öðrum aðilum, sem Hagstofan á skipti við.“

Af þessu leiðir meðal annars, að úrskurðir og ákvarðanir Hagstofunnar í verkahring hennar hafa sama gildi og úrskurðir og ákvarðanir ráðuneytis, svo og að starfsmenn Hagstofunnar hafa að öllu leyti sömu stöðu og starfskjör og hliðstæðir starfsmenn annarra ráðuneyta hafa.

Viðurkenning þess, að Hagstofan sé ráðuneyti, gefur ekki tilefni til breyttrar tilhögunar á meðferð og afgreiðslu mála í verkahring hennar frá því, sem verið hefur.“

RÁÐHERRABRÉF TIL HAGSTOFUSTJÓRA 15. OKTÓBER 1956, STJÓRNARTÍÐINDI B-DEILD 1957, BLS. 211.

UM ÞAÐ LEYTI SEM LÖGIN UM HAGSTOFUNA TÓKU GILDI HAFÐI STJÓRNARRÁÐ ÍSLANDS STARFAÐ Í TÆPLEGA 10 ÁR. STJÓRNARRÁÐIÐ SAMAN-STÓÐ Á ÁRUNUM 1904–1917 AF EMBÆTTI LANDRITARA OG PREMUR SKRIFSTOFUM.

um að Hagstofan gegndi stjórnslu-hlutverki samhlíða hagskýrslugerðinni en nauðsynlegt þótti engu að síður að tryggja að Hagstofan hefði stöðu ráðuneytis til að fylgja eftir ákvörðunum sínum.

Til að tryggja að Hagstofan hefði slíkan úrskurðarrétt vegna málnefna þjóðskrárinnar tók Hermann Jónasson forsætisráðherra „af skarið í þessu efni“⁶ með ráðherrabréfi til hagstofustjóra 15. október 1956 (sjá hér að ofan).

FRÁ FRAMKVÆMDABANKA ÍSLANDS TIL ÞJÓÐHAGSSTOFNUNAR

Áður en lengra er haldið skal hér litio til baka til áranna 1952–1954 þegar ákvarðanir voru teknar sem leiddu til þess að hagskýrslugerð á Íslandi þróaðist í veigamíklum atriðum eftir tveimur brautum í fimm áratugi. Má tala um vendipunkt í íslenskri hagskýrslugerð 1952–1954. Ákvarðanir stjórnvalda í málnefnum Hagstofunnar á þessum árum höfðu afdrifarík og langvarandi áhrif á uppbyggingu stofnana í íslenskri hagskýrslugerð í hálfá öld á eftir. Stefna stjórnvalda á þessum tímamótum leiddi til aðskilnaðar í

íslenskri hagskýrslugerð þar sem lykilverkefni í hagskýrslugerð skiptust á tvær stofnanir. Þar að auki var báðum aðilum falin umfangsmikil stjórnsluverkefni.

Þjóðhagsreikningagerð hófst formlega hér á landi árið 1953 með stofnun Framkvæmdabanka Íslands sem var gert skilt með lögum að taka saman hagtölur um fjárfestingar og fleiri þýðingarmiklar þjóðhagslegar efnahagsstærðir sem voru ekki á takteinum fyrir ráðamenn þjóðarinnar. Nokkur vísir að slíkum efnahagsstærðum hafði þó myndast fyrir þann tíma innan ramma þeirra stofnana og nefnda sem áttu að framfylgja haftastefnunni hverju sinni að stríði loknu.

Heimildir eru hljóðlátar um ástæður þess að Hagstofa Íslands varð ekki fyrir valinu sem miðstöð

⁵ Frásögning hér styðst að hluta við óbirt erindi Hallgríms Snorrasonar hagstofustjóra sem hann fluttí hjá Rotaryklúbbi Kópavogs í júní 1991. Sjá enn-fremur Agnar Kl. Jónsson, *Stjórnarráð Íslands 1904–1964 I-II*, Sögufélagið Reykjavík, 1969.

⁶ Orðalag Agnars. Kl. Jónssonar í *Stjórnarráð Íslands*.

Hagstofa Íslands hóf starfsemi sína í húsinu númer 29 við Hverfisgötu í ársbyrjun 1914. Í þessu húsi var hún í fimm ár eða til ársins 1919. Nú er þar sendiráð Dana á Íslandi. Ljósmyndina tók Skafti Guðjónsson árið 1924.

þjóðhagsreikningagerðar hér á landi. Nærtæk skýring þessa kann að vera sú staðreynad að um svipað leiti var Hagstofan og starfsfólk hennar önnum kafið við að setja á fót svokallaða „vélspjaldaskrá fyrir alla landsmenn“, öðru nafni þjóðskrá.

Upphof þjóðhagsreikninga og stofnun þjóðskrár bar að á svipuðum tíma sem hafði afdrifarík áhrif á þróun og starfsemi Hagstofunnar. Upphof tölvuvvæðingar í opinberri þjónustu á Íslandi má rekja til ákvörðunar um að hefja skráningu á búsetu allra landsmanna í tölvuumhverfi í stað dreifðrar skráningar eftir sveitarfélögum. Þjóðskrá var stofnuð í október 1952 og krafðist mikils átaks í upphafi þeirrar ákvörðunar að Hagstofan skyldi annast þá skráningu. Í þessu ljósi ber að skilja þá áherslubreytingu sem varð á úrvinnslu mannfjöldaupplýsinga á grunni þessarar tölvuskrár miðað við eldri úrvinnsluaðferðir.

Setja má fram þá nærtæku tilgátu að Klemensi Tryggvasoni hagstofustjóra hafi ekki hugnast sá möguleiki að Hagstofan tækist á við tvö stórverkefni samtímis. Jafnvel mætti fullyrða að verkefnin hafi verið fjögur þegar öllu var á botninn hvolt. Í báðum stórverkefnunum

fylgdi annað með sem vert er að huga að. Meðfram þjóðhagsreikningunum fylgdi að auki rekstur mótvirðissjóðsins og ráðgjöf í efnahagsmálum og á síðari stigum bættust við spár um afkomu þjóðarbúskaparins. Ljóst var að efnahagsráðgjöf til ríkisstjórna féll ekki vel að meginhlutverki hagskýrslugerðarinnar að mæla með hlutlausum hætti framvindu efnahagsmála. Þó hélst þessi skipan málá hér á landi samfellt í hálfu öld.

Ljóst var að ábyrgð Hagstofunnar við uppbyggingu þjóðskrár var liður í eflingu stjórnsýslunnar í landinu á sviði heilbrigðismála — meðal annars í þeim tilgangi að bæta skráningu upplýsinga til að útryma berklum — en mest þó í þágu skattyfirvalda sem þörfnuðust festu við ákvörðun á búsetu landsmanna eftir umdænum. Þar að auki ber að líta á uppbyggingu þjóðskrár innan véganda Hagstofunnar sem vænlega gagnalind í þágu bættrar hagskýrslugerðar um íbúana í landinu, búsetu, fædda og dána, búferlaflutninga, hjónavígslur og slit hjúskapar auk annarra lýðfræðilegra upplýsinga sem til þess tíma þóttu margar hverjar heldur ónákvæmar eða seint á ferðinni. Hvernig sem litíð verður á þróun þessara tvíþættu verkefna sem hvíldu á upplýsingakerfi þjóðskrár má fullyrða að miklu Grettistaki var lyft í báðum tilvikum. Lýðfræðin tók stór skref fram á við í meðfórum Hagstofunnar jafnhliða uppbyggingu stjórnsýsluhluta þjóðskrárinnar í þágu allra landsmanna með þeirri hagræðingu sem fylgdi rekstri á einni einstaklingsskrá fyrir alla landsmenn.

Hér voru því tvö stórverkefni innan Hagstofunnar leyst nánast samtímis þótt það tæki heilan áratug að koma slíkum rekstri á traustan og varanlegan grunn.

Á tímabilinu 1953 til 2002 voru þjóðhagsreikningar teknir saman í stofnunum utan Hagstofunnar og var áðurnefndur Framkvæmdabanki Íslands fyrsti áfanginn í þeirri atburðarás sem nær fram til tíma þjóðhagsstofnunar. Í kaflanum um þjóðhagsreikninga hér síðar er fjallað nánar um aðdraganda og þróun þeirra eftir stofnunum og helstu viðfangsefnum við gerð þeirra allt til nútímans.

STJÓRNARRÁÐ ÍSLANDS OG HAGSTOFAN EFTIR 1969

Sú lögformlega staða, sem staðfest var með bréfinu 1956, hélst til ársins 1969, er út voru gefin lög um Stjórnarráð Íslands nr. 73 28. maí 1969. Í þeim lögum er Hagstofan talin eitt 13 ráðuneyta Stjórnarráðsins. Í 1. mgr. 10. gr. laganna segir ennfremur að ráðuneytsstjóri og hagstofustjóri stýri ráðuneytum undir yfirstjórn ráðherra.

Í umræðum á Alþingi 1969 voru skiptar skoðanir um ágæti þess að Hagstofan þyrfti stöðu ráðuneytis og var vísað

” VORU ÞJÓÐHAGSREIKNINGAR TEKNIR SAMAN Í STOFNUNUM UTAN HAGSTOFUNNAR OG VAR ÁÐUR-NEFNDUR FRAMKVÆMDABANKI ÍSLANDS FYRSTI ÁFANGINN Í ÞEIRRI ATBURÐARÁS.

m.a. til þróunar hagskýrslugerðar í Danmörku á 19. og 20. öld. Engu að síður var staða Hagstofunnar staðfest í reglugerð um verkaskiptingu ráðuneyta í Stjórnarráði Íslands nr. 96, 31. desember 1969 sem taka skyldi gildi 1. janúar 1970. Í reglugerðinni eru í 6. grein talin upp í töluliðum þrjú til níu þau verkefni sem Hagstofunni skyldi bera ábyrgð á umfram þau verkefni sem mátti líta á sem hefðbundna hagskýrslugerð samkvæmt lögunum um Hagstofuna frá 1913.

Samkvæmt reglugerð um Stjórnarráð Íslands voru verkefni Hagstofunnar talin upp í níu liðum:

1. Almenn tilhögun og framkvæmd opinberrar hagskýrslugerðar.
2. Söfnun gagna um landshagi, úrvinnslu þeirra og útgáfu hagskýrlina, sbr. lög nr. 24/1913.
3. Vísitölu- og verðlagsuppbótarmál.
4. Kauplagsnefnd.

” HEIMILDIR ERU HLJÓÐLÁTAR UM ÁSTÆÐUR ÞESS AÐ HAGSTOFA ÍSLANDS VARÐ EKKI FYRIR VALINU SEM MIÐSTÖÐ ÞJÓÐHAGSREIKNINGAGERÐAR HÉR Á LANDI.

- Skýrsluvélar ríkisins og Reykjavíkurborgar.
- Þjóðskrá og almannaskráning, fyrirtækjaskráning og hliðstæð verkefni.
- Skýrslur og úrskurðir í þágu opinberra aðilja, svo sem verið hefur.
- Álitsgerðir og útreikningar til undirbúnings efnahagsráðstöfunum eftir nánari ákvörðun ráðherra.
- Almenn upplýsingapjónusta, svo sem tíðkast hefur.

HAGSTOFAN SEM MIÐSTÖÐ

HAGSKÝRSLUGERÐAR

Á tímabilinu 1953–2002 var íslensk hagskýrslugerð staðsett í tveimur lykilstofnum án þess að fram færí kerfisbundin samræming á verkefnum þessara stofnana þar til ákvörðun var tekin um að leggja niður Þjóðhagsstofnun og fáera hagskýrslugerðarbátt hennar til Hagstofunnar. Að auki færðist hluti af verkefnum Þjóðhagsstofnunar til fjármálaráðuneytisins og einnig var aðilum vinnumarkaðarins veitt árleg fjárveiting til að gera hagfræðilegar úttektir á eigin ábyrgð.

Eftir 2002 hófst því nýr kapítuli í íslenskri hagskýrslugerð með því móti að hún var endurskipulögð bæði innan veggja Hagstofunnar og utan í samráði við helstu samstarfsaðila í hagskýrslugerð.

Segja má að á meðan Þjóðhagsstofnun starfaði hafi hugmyndir um skipulagsbreytingar í hagskýrslugerð aldrei legið niðri og komust reyndar í opinbera umræðu. Það var helst árin 1984 og aftur 1992 sem umfjöllunin náði til fjölmíðla. Þjóðhagsstofnun starfaði í óbreyttri mynd í tíu ár eftir það.

Árið 2001 upplýsti ráðherra málefna Hagstofunnar, Davíð Oddsson, þá stefnu að hann hygðist breyta „verkaskiptingu stofnana ríkisins á sviði efnahagsmála“. Meginþáttur þeirrar breytingar fólst í því að fára verkefni Þjóðhagsstofnunar til annarra stofnana. Þann 1. júlí 2002 var Þjóðhagsstofnun lögð niður með lögum nr. 513. maí 2002. Við þá breytingu voru hagskýrsluverkefni stofnunarinnar (einkum þjóðhagsreikningar og atvinnuvegasíður) færð til Hagstofunnar. Jafnframt var því lýst yrif í greinargerð með frumvarpinu „að ráðuneytisstaða Hagstofunnar yrði afnumin og Hagstofan gerð að stofnun forsætisráðuneytisins“.

Með þessum ráðstöfunum færðist hagskýrslustarfsemi Hagstofunnar nær því starfsumhverfi sem systurstofnanir hennar öðluðust þegar þjóðhagsreikningagerð hófst fyrir alvöru á Vesturlöndum á árunum eftir seinni heimsstyrjöld.

Margbættar skipulagsbreytingar í

Skolavörðustígur 5, „Ekkjukassinn“, var aðsetur Hagstofu Íslands árin 1919–1923. Sigurður Jónsson fangavörður reisti húsið 1881 til að tryggja afkomu eiginkonu sinnar og dró það nafn sitt af því. Magnús Ólafsson tók myndina á árunum 1920–1930.

stofnanaumhverfi og hagskýrslugerð tóku gildi frá 1. júlí 2002 til 1. október 2009. Í kjölfar lagasetningarárinna á árinu 2002 tóku við umfangsmiklar skipulagsbreytingar í starfsemi Hagstofunnar. Tímabilið 1. júlí 2002 til 30. júní 2006 skiptist Hagstofa Íslands í fjögur svíð: einstaklings- og felagsmálasvíð, atvinnu- og fyrirtækjavíð, þjóðhagsreikningasvíð og þjóðskrá. Þann 1. júlí 2003 var fyrirtækjaskrá og hlutafélagaskrá flutt frá Hagstofunni til embættis ríkiskattstjóra. Var það liður í þeiri heildaráætlun að flytja af verkefnasvíði Hagstofunnar ábyrgð og rekstur á stjórnsýsluskrám og fella þau verkefni að annarri stjórnsýslu hins opinbera.

Í tilefni af aldarafmæli frá því heimastjórn tók við völdum á Íslandi 1904 og Stjórnarráð Íslands stofnað voru sett ný lög og reglugerð um Stjórnarráðið. Við það tækifæri var verkefnalisti Hagstofu breytt; hann einfaldaður og þjóðhagsreikningar sérstaklega tilgreindir sem verkefni. Fleiri verkefni færðust til Hagstofunnar á þessum árum því í janúar 2005 kom til framkvæmda samningur sem gerður var haustið 2004 milli Hagstofu og Kjararannsóknarnefndar á almennum vinnumarkaði um yfirtökum á launa- og vinnumarkaðstölfiræði nefndarinnar. Nokkrum árum síðar voru verkefni Kjararannsóknarnefndar opinberra starfsmanna (kos) færð til Hagstofunnar með hliðstæðum samningi við þá aðila sem komu að samningagerð á opinberum vinnumarkaði.

Í júní 2006 samþykkti Alþingi tvö

„SEGJA MÁ AÐ Á MEDAN ÞJÓÐ-HAGSSTOFNUN STARFAÐI HAFI HUGMYNDIR UM SKIPULAGSBREYTINGAR Í HAGSKÝRSLUGERÐ ALDREI LEGIÐ NIÐRI OG KOMUST REYNDAR Í OPINBERA UMRÆÐU.

lagafrumvörp til undirbúnings flutnings þjóðskrár frá Hagstofunni til dómsmálaráðuneytisins. Lög nr. 50 2. júní 2006 kváðu á um breytingar á ýmsum lögum vegna flutnings á þjóðskrá og almannaskráningu frá Hagstofu Íslands til dómsmálaráðuneytisins. Lög nr. 51 2. júní 2006 kváðu á um breytingu á lögum um þjóðskrá og almannaskráningu við flutning þjóðskrár frá Hagstofu til dómsmálaráðuneytisins sem tók gildi skömmu síðar eða 1. júlí 2006. Við þann flutning var þjóðskrá færð í heild sem „skrifstofa“ í Stjórnarráði Íslands frá Hagstofu til dómsmálaráðuneytisins.

Við brottflutning stjórnsýsluverkefna frá Hagstofunni blasti við sú staða að án stjórnsýsluhlutverks hafði ráðuneytisstaða Hagstofunnar lítið gildi en á hinn bóginn gafst tilvalið tækifæri til að sniða nýjan lagalegan grundvöll kringum hagskýrslugerðina á Íslandi í stað þeirrar löggjafar sem í meginatriðum var óbreytt frá því hún var lögfest árið 1913. Eins og skiljanlegt er hafði margt breyst í umgjörð opinberrar hagskýrslugerðar á þeim tíma sem lög kváðu ekki á um með nægilegum eða skilmerkilegum hætti og heppilegt var að setja með skýrum

Árið 1923 fluttist Hagstofan í Landsbankahúsið í Austurstræti sem þá var nýendurbyggt eftir brunann mikla í Reykjavík 1915. Þarna var Hagstofan í aldarfjórðung eða fram til ársins 1948. Myndina tók að líkendum Stefán Nikulásson árið 1951.

hætti í lög um starfsemi Hagstofunnar. Má þar nefna ákvæði um trúnaðarkvaðir og upplýsingaleynd, um forystuhlutverk Hagstofu Íslands og alþjóðasamskipti. Einnig kváðu hin nýju lög á um skyldur gagnvart rannsóknarsamfélaginu um að veita aðgang að rannsóknargögnum með ströngum skilmálum um að niðurstöðum rannsókna megi engar upplýsingar birta sem rekja má til tiltekinna einstaklinga.

Með lögum nr. 163 21. desember 2007 samþykkti Alþingi heildarlög um Hagstofu Íslands og opinbera hagskýrslugerð og töku þau gildi 1. janúar 2008. Með hinum nýju lögum var stöðu Hagstofunnar breytt úr ráðuneyti í sjálfstæða stofnun sem heyrdi undir forsetisráðherra. Það urðu reyndar ekki endalyktir málins eins og síðar verður vikið að.

HAGSKÝRSLUGERÐIN OG MEGINPÆTTIR HENNAR

ALMENNT. Hagskýrslugerð tekur fyrir margs háttar mannlegar athafnir sem hægt er að mæla sem hagtölur. Hugtakið „opinber hagskýrslugerð“ er þrengra hugtak og nær til þeirra verkefna sem hagstofum og systurstofnum þeirra er falið að leysa á hverjum tíma, ýmist á grundvelli lagasetningar eða annarra ákværðana. Þeir þættir sem hrinda af

MERKILEGAR BREYTINGAR URÐU Á UMGJÖRD FÉLAGSMÁLATALNA Á 20. ÖLDINNI OG BYRJUN PEIRRAR 21. Á EES-SVÆÐINU SEM LEIDDU TIL FJÖLPÆTTARI VERKEFNA EN ÁÐUR.

stað hagskýrsluverkefnum liggja ekki alltaf skýrt fyrir í formi laga eða yfirlýstra markmiða því fjölmörg hagskýrslugerkefni felast í viðleitninni til að mæla og meta umfang tiltekinnar starfsemi eða þátta þar sem niðurstaðan er óljós eða þarfnað meiri skoðunar við. Það er því fjölmargt í hagskýrslugerðinni sem hvílir á herðum hagstofustjórans og starfsliðs hans að meta í dagsins önn, til dæmis hvort tiltekið verkefni skili ásættanlegri niðurstöðu hvað gæði varðar. Til að meta hvernig til hefur tekist í opinberri hagskýrslugerð þarf því umfangsmeiri athugun en hér er lögð fram í stuttu ágripi.

Eins og oft hefur komið fyrir í þróun hagtölugerðar hafa komið upp atvik í efnahagslegri og félagslegri þróun sem hafa kallað á skjót viðbrögð Hagstofunnar og systurstofnana hennar til að leggja mat á atburði, ýmist með innleiðingu nýrra hagtalna eða með greinargerðum og skýrslum að beiðni stjórnvalda með

vísan í lauslegt orðalag í lögum sem kveða á um að vera ríkisstjórn og stjórnvöldum til ráðgjafar og undirbúnings aðgerða í efnahagsmálum sérstaklega. Á ýmsum tímabilum í sögunni tiðkaðist að grípa til almennra efnahagsaðgerða, m.a. við undirbúning stórtækra efnahagsaðgerða á borð við gengisfellingar, og um leið var óspart beitt lagalegum úrræðum sem nefndust „bráðabirgðálög“.

Að þessum fyrirvara teknum verður skoðuð hér í grófum dráttum þróunin á helstu verksviðum hagskýrslugerðar og leitast við að draga fram megininkennin í þeirri þróun. Hér er ýmsu sleppt sem verðskuldar lágmarks umfjöllun.

Hér að framan var vikið að aðdraganda og stofnun Hagstofunnar og nánasta stofnana umhverfi hagskýrslugerðarinnar. Er nú komið að þeim þætti að skýra nánar frá kjarnastarfsemi hennar.

Samkvæmt lögum nr. 24/1913 um Hagstofuna var henni gert að gefa út hagskýrslur um fólksfjölda, dómsmál, atvinnuvegi, efnahag landsmanns, stjórnsmál, samgöngumál, fræðslumál og tryggingastarfsemi. Ennfremur skyldi Hagstofan aðstoða landsstjórnina við ýmis konar útreikninga og greiningar. Til dæmis aðstoðaði Hagstofan mikið ýmsar milliþinganeftir við innsöfnun undirstöðuhagtalna og útreikninga þeirra.

Hagskýrslugerðinni og þróun hennar má til hægðarauka skipta í fjóra þætti: (1) félagsmálatölör; (2) efnahags- og fjármál; (3) atvinnuvegi, og (4) umhverfismál.

FÉLAGSMÁLATÖLFRÆÐI. Hvað eru félagsmál? Félagsmálatölfræðin byggist að grunni til á upplýsingum um einstaklinga og heimili sem í samanhangnum niðurstöðum lýsa atferli þeirra og lífskjörum. Lögð er sérstök áhersla á að lýsa dreifingu einstaklinganna í talnasafninu ef þess gefst nokkur kostur. Lýsingin á fjölbreytileika samfélagsins er á margan hátt grunnregla sem félagsmálatölfræðin tekur mið af.

Efnahagslegar hagstærdir eru á hinn bóginn niðurstöður á samandregnu formi um einkenni eða hagþróun þar sem einstaklinga gætir síður. Þessi samanburður er reyndar einföldun á flóknu samspili hagtalna en hér skiptir máli að báðir þessir bálkar hagtalna eru ómissandi og vega hvorn annan upp í nútíma hagskýrslugerð.

Í alþjóðlegri stefnumótun í hagskýrslugerð samtímans er litið svo á að samspil félagslegra og efnahagslegra þátta þurfi að endurspeglast í hagskýrslugerðinni ef hún á að þjóna því

Klemens Tryggvason hagstofustjóri.

Starfsfólk Hagstofunnar fyrir framan skrifstofurnar í Arnarhváli árið 1953. Frá vinstrí: Hjörðís Jónsdóttir, Áki Pétursson, Halldóra Halldórsdóttir, Soffia Ingadóttir, Klemens Tryggvason hagstofustjóri, Herdís Jónsdóttir, Þorvarður Jón Júlíusson skrifstofustjóri, Hildur Thorarensen, Ingimar Jónasson, Iris Christensen og Jóhanna Björnsdóttir.

markmiði að gefa heildstæða mynd af lífskjörum fólks og fjölbreytni milli þjóðfélagshópa í nútíð og fortíð.

Það fer viðsulega mikil eftir fjármagni og starfskröftum hve miklu er hægt að koma í verk í hagskýrslugerð um félagsmál sem í eðli sínu er stór málaflokkur. Merkilegar breytingar urðu á umgjörð félagsmálatalna á 20. öldinni og byrjun þeirrar 21. á EES-svæðinu sem leiddu til fjölpættar verkefna en áður. Ísland fór ekki varhluta af því. Verður einnig leitast við að lýsa meginneinkennum þessarar þróunar á síðustu árum í mjög svo samandregnu yfirliti.

MANNFJÖLDASKÝRSLUR. Lýðfræði- eða mannfjöldatölur hafa ætíð verið grunnbáttur í hagskýrslugerð hérlandis og gildir það sama um Norðurlöndin. Lýðfræðilegar upplýsingar greina frá mannfjölda og breytingum hans, fæddum, dánum, og búferlaþróun, hjónavígslum og hjúskaparslítum svo það helsta sé talið upp. Ýmsar þessara upplýsinga voru teknar saman í árleg yfirlit sem ná allt til 18. aldar. Manntöl og kirkjubækur (prestsbjónustubækur) voru tvær meginstoðir íslenskra lýðfræðiheimilda. Þessi skráning á fæddum og dánum í kirkjubækur komst í fastar skorður með konungsbréfi árið 1735 en árið 1746 var skipað nákvæmlega fyrir um færslu kirkjubóka.⁷ Danir höfðu þá talsverða hefð að baki við útfyllingu slíkra kirkjubóka en á hinn bóginn höfðu Íslendingar nokkra reynslu af töku manntala á 18. öld og því fátt um skýrará fyrirmynnid að töku þeirra annars staðar frá.

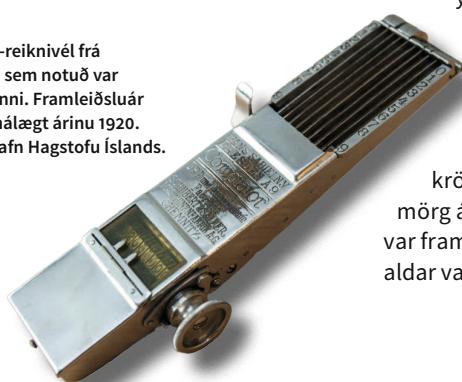
Með Skýrslum um landshagi fyrir Ísland sem út komu á árunum 1855–1875 hófst

regluleg útgáfa á hagskýrslum um íslensk málefni. Frá þeim tíma hefst nánast óslitin skýrslugerð um lýðfræði Íslendinga til þessa dags. Í Stjórnartíðindum, fyrst B-deild á árunum 1877–1881 og síðan C-deildinni 1882–1898 og því næst Lands-hagsskýrslum fyrir Ísland 1899–1912 eru birtar árlegar mannfjöldaskýrslur auk aðalmanntala. Þegar Hagstofan tók við skýrslugerð þessari birtust ýmsar mannfjöldatölur í Hagtiðindum jafnóðum og þær lágu fyrir en jafnframt gaf Hagstofan út yfirlitsrit með ýtarlegum greinar-gerðum undir heitinu mannfjöldaskýrslur, fyrst 5 ára yfirlit til ársins 1940 og 10 ára samantektir eftir það til ársins 1980.

Útgáfa mannfjöldaskýrslna Hagstofunnar var ætíð mikil átaksverkefni í hvert sinn og því var tekin ákvörðun um að leggja útgáfuna til hliðar í þáverandi mynd eftir að síðasta útgáfa mannfjöldaskýrslna fyrir árin 1971–1980 kom út árið 1988. Við slíkum töfum varð að bregðast með úrræðum sem skiliðu mannfjöldatölum með skjótvirkari hætti. Líkt og í fjöldamörgum dænum öðrum hefur miðlun hagtalna á vefsíðu Hagstofunnar reynst vera fljótvirkasta og árangursríkasta leiðin fyrir notendur.

Ástæða er til að nefna hér þau merku tímamót þegar þjóðskráin var mynduð á árunum 1952–1954 og að í kjölfarið gerbreyttust undirstöður mannfjöldaskýrslna með öruggari vélavinnslu og

Comptator-reiknivél frá Þýskalandi sem notuð var á Hagstofunni. Framleiðsluár sennilega nálagt árinu 1920. Hagminjasafn Hagstofu Íslands.

STRANGT TIL TEKID TELST ÞAÐ EKKI Í VERKA- HRING HAGSKÝRSLUGERÐAR- HLUTA HAGSTOFUNNAR AD SPÁ UM FRAMTÍÐINA.

síðar tölvuvæðingu. Þær breytingar sköpuðu margvisleg tækifæri til að bæta við nýjum upplýsingum um lýðfræði landsmanna með skjótvirkari hætti en fram til þess tíma þegar embættismenn sveitarfélaga og prestar unnu handvirktil að innsöfnun mannfjöldagagna upp úr árlegum manntalsbókum til að ná fram niðurstöðum fyrir Hagstofuna.

Hér má geta sérstaks förunautar lýðfræðitalna Hagstofunnar undanfarna áratugi en það er útgáfa mannfjöldaspá. Strangt til tekið telst það ekki í verkahring hagskýrslugerðarhluta Hagstofunnar að spá um framtíðina en af tveimur ólíkum ástæðum er það gert, annað á sviði spágerðar, eða framreiknings, á mannfjölda en hin spáin er svokölluð þjóðhagsspá sem er aðgreind frá starfsemi hagskýrslugerðarhluta Hagstofunnar samkvæmt lögum og þar að lútandi verlagsreglum.

Mannfjöldaspá eldri tíma voru ýmist einstaklingsframtað eða falin tilteknunum aðilum fram til þess að Hagstofan tók

að sér verkefnið. Helsta skýringin á yfirtökum verkefnisins er sennilega sú að Hagstofan hafði nægilega burði til að samhæfa mannfjöldagögn og þekkingu við gerð mannfjöldaspáa og um leið ráðstafað starfs-

kröftum til verksins. Lengi vel liðu mörg ár á milli þess að mannfjöldinn var framreiknaður en á fyrsta áratug 20. aldar var traustari stoðum rennt undir

⁷ Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland, bls. 24.

Arnarhváll var aðsetur Hagstofu Íslands á árunum 1948–1971. Hagstofan hafði til umráða hluta af 1. og 2. hæð hinnar nýju álmu hússins þar sem gengið er inn frá Lindargötu. Myndina tók Vigfús Sigurgeirsson árið 1950.

gerð þeirra með nákvæmari og tíðari útreikningi en áður. Þar að auki hefur með sérfræðingum Hagstofunnar starfað sérstakur ráðgjafarhópur til að gefa ráð og fjalla um forsendor mannfjöldaspáa og leggja á ráðin um greinargerðir til skýringa sem fylgja birtingu þeirra.

Í þessu sambandi verður að skýra frá því að Hagstofan hefur ekki talið sig geta tekið ábyrgð á öðrum mannfjöldaspám en þeim sem ná til landsins í heild — en ekki landshlutum — byggt á forsendum um fjölda faðdra, dáinna og þeirra sem flytjast búferlum til og frá landinu.

MANNTÖL. Fyrsta manntalið á Íslandi sem varðveitt er var tekið árið 1703 undir verkstjórn Árna Magnússonar og Páls Vidalíns og er það elsta varðveitta heimildin í heiminum sem hefur á skrá einstaklinga heillar þjóðar. Allt fram á 20. öldina var úrvinnsla manntalsins ófullnægjandi og frumgögnin geymd nánast óhreyfð alla til í Kaupmannahöfn fram til þess tíma að leyfi fékkst til að flytja þau til Íslands. Hagstofan átti ríkan þátt í því að fá manntalið 1703 til landsins, koma því á framfærni með prentun textabókar með nöfnum allra landsmanna. Að því loknu gaf Hagstofan út tölfraðiyfirlit um sama manntal og loks var unnið að því að birta það á vefnum í samstarfi við Þjóðskjalasafn Íslands.

Eftir manntalið 1703 var ekki tekið manntal á Íslandi fyrr en 1762, og svo 1769, 1785 og 1801. Manntal var síðan tekið reglulega á 5 ára fresti árin 1835–1860, en eftir það á 10 ára fresti til 1960. Manntalið

FÝRSTA MANNTALIÐ Á ÍSLANDI SEM VARÐVEITT ER VAR TEKIÐ ÁRIÐ 1703 UNDIR VERKSTJÓRN ÁRNA MAGNÚSSONAR OG PÁLS VÍDALÍNS OG ER ÞAÐ ELSTA VARÐVEITTA HEIMILDIN Í HEIMINUM SEM HEFUR Á SKRÁ EINSTAKLINGA HEILLAR ÞJÓÐAR.

1970 fell niður en síðasta hefðbundna manntalið á Íslandi var tekið 1981.

Alþingi samþykkti lög nr. 4, 18. maí 1920 um manntal á Íslandi, með ákvæði um að Hagstofa Íslands skyldi tíunda hvert ár annast framkvæmd á töku almenns manntals um land allt. Lögin breyttu ekki í reynd því skipulagi sem verið hafði á framkvæmd manntala áður, en treystu framkvæmd þeirra með því að gera þau að skylduverkefni, ekki síst með virkri þátttöku sveitarfélaga, og skylduðu almenning til að láta í té þær upplýsingar um sig og hagi sína samkvæmt eyðublöðum sem Hagstofan legði fram. Manntöl næstu áratugina fram til 1960 byggðust á þessum lögum. Aðgengilegustu samantektirnar um eldri manntölum frá upphafi er að finna í ritinu *Hagsskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland*, sem Hagstofan gaf út árið 1997.⁸

Jafnhliða manntölum fyrr á tímum var safnað árlegum upplýsingum um mannfjöldann samkvæmt lauslegu

fólksfjöldatali á hverju hausti. Þessi gögn voru hagnýtt í hagskýrslugerð til nauðsynlegustu upplýsingaöflunar vegna skorts á betri gögnum. Stofnun þjóðskrár árið 1952–1954 sem almannaskrár innan vébanda Hagstofunnar leysti m.a. úr vanda skattyfirvalda og fleiri aðila fyrir fullnægjandi upplýsingar um íbúa í sveitarfélögum 1. desember ár hvert. Þjóðskráin dró að þessu leyti úr þörfinni fyrir ýmsar þeirra upplýsinga sem aðalmanntolum var ætlað að safna svo sem heildarfjölda íbúa. Ekki þótti þó tímabært að taka manntalið 1960 af dagskrá því of skammt var um liðið frá því rekstur þjóðskrárinnar hófst. Slík ákvörðun beið næsta aðalmanntals, árið 1970, en það félur niður samkvæmt heimild í lögum nr. 62/1969 um fyrirtækjaskrá. Tilgreind ástæða ákvörðunarinnar um niðurfellingu var sú að með tilkomu þjóðskrár hefðu aðstæður breyst þannig, að ekki væri lengur þörf á slíku manntali og að auki spöruðust mikil fjrárlát við það. Við þá ákvörðun var talið að mikið af upplýsingum eldri manntala mætti afla á þeiri stundu með fyrirhafnarminni og ódýrari hætti. Hér var aðallega um að ræða upplýsingar um atvinnu og menntun fólks, og um íbúðarhúsnæði landsmanna. Fyrirsjáanlegt var, að með niðurfelli-ingu manntals 1970 mundi fylgja einhver upplýsingaskortur en talið var að sá annmarki vægi ekki upp þann sparnað sem myndi fylgja niðurfellingu manntals. Niðurstæðan leiddi hins vegar í ljós að fátt kom í stað hefðbundins manntals á þeiri stundu, og ekki raettist úr þeim áformum að nýjar upplýsingaveitir kæmust í gagnið.

Væntingar manna í þessu efni raettust ekki sem skyldi og skorti verulega á að unnt yrði að fylla upp í það tómarúm sem hér myndaðist 1970 að því er varðaði sundurliðaðar upplýsingar eftir landsvæðum um atvinnu, menntun og húsnæði landsmanna. Þó að allmikið væri tiltækt af talnaefni um þetta voru miklir tæknilegir og skipulagslegir örðugleikar að tengja það gagnasafni þjóðskrár og grundvöllur til samanburðar við niðurstöður fyrri manntala reyndist vera æði gloppóttur. Ákvörðunin um niðurfelli-ingu manntals 1970 sætti gagnrýni, ekki síst af hálfu sveitarstjórnarmanna. Þegar nálgadoðist árið 1980 varð sú skoðun yfirsterkari að nauðsynlegt væri að taka manntal í meira eða minna hefðbundnu formi við byrjun 9. áratugs aldarinnar. Alþingi ákvað með lögum nr. 76/1980 að taka skyldi hefðbundið manntal 31. janúar 1981 og samþykkti um leið að eldri lög frá 1920 um manntöl skyldu afnumin. Engar lagalegar ráðstafanir hér á landi voru

⁸ *Hagsskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland*. Ritstj. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon. Hagstofa Íslands (Reykjavík, 1997).

Frá skemmtiferð starfsfólks Hagstofunnar í Þjórsárdal 9. júlí 1956.

Klemens Tryggvason og eiginkona hans, Guðrún Steinþrímsdóttir. Myndin er tekin sumarið 1955.

gerðar þess í stað til að tryggja framtíð manntala á Íslandi, a.m.k. þeirrar tegundar sem hefðbundin voru og fólust í því að gengið var í hús með talningarblöð.

Af ýmsum ástæðum voru ekki skilyrði til þess að taka manntöl 1990 og 2000. Ekki þótti tímabært að undirbúa hefðbundið manntal 1990 þar sem ekki tókst að ljúka við úrvinnslu manntalsins 1981 m.a. vegna ófullnægjandi undirbúnings í aðdraganda þess. Á hinn bóginn voru að opnast nýir möguleikar til að taka upp þráðinn frá áformum vegna manntalsins 1970 og taka næsta manntal á grundvelli tiltækra stjórnsýsluskráa, einkum opinberra stofnana, með upplýsingum um einstaklinga, íbúðarhúsnæði og fleira.

Arið 2007 samþykkti efnahags- og félagsmálaráð Sameinuðu þjóðanna tilmæli um manntal um heim allan með 2010/2011 sem viðmiðunarár. Á svipuðum tíma birtu Sameinuðu þjóðirnar endurskoðuð tilmæli um framkvæmd slíkra manntala (World Census Recommendations). Hagstofa Evrópusambandsins, Eurostat, var í nánum tengslum við þær undirstofnanir Sameinuðu þjóðanna sem komu að undirbúningi verkefnisins.

Árið 2008 setti Evrópusambandið reglugerð (EB) nr. 763/2008 sem skuld-bindur aðildarríki EES til að taka manntöl og húsnæðistörl á tíu ára fresti. Það fyrsta miðaðist við árin 2010/2011. Megintilgangur reglugerðarinnar var að tryggja að öll aðildarríki fylgi sömu skilgreiningum og flokkunum við töku manntala þannig að niðurstöður þeirra verði sem mest sambærilegar milli ríkjanna. Reglugerðin var tekin inn í samninginn um Evrópska efnahagssvæðið árið 2009.

Við töku rafræns manntals árið 2011 reyndist ekki lengur þörf a sérlögum um manntöl og þótti nægja að vísa til nýsamþykkttra laga nr. 163/2007 um Hagstofu Íslands og opinbera hagskýrslugerð ásamt þeim reglugerðum um manntöl sem samþykkt höfðu verið í EES-samninginn.

Pegar Hagstofan fór að undirbúa manntal í samræmi við alþjóðlegar kröfur á árinu 2010 varð ljóst að gæði skráanna væru orðin það mikil að hægt væri að taka manntal á grundvelli þeirra. Fyrstu niðurstöður manntalsins 2011 voru birtar í Hagtíðindum og á vefsíðu Hagstofunnar 3. júlí 2014.

Manntalið 2011, sem er rafrænt manntal, er tímamótaverk á Íslandi hvað aðferðir, gagnasöfnun og úrvinnslu gagna varðar. Manntalið er umfangsmesta hagskýrsluverkefni Evrópusambandsins á sviði félagsmálatölfræði — og jafnframt Hagstofunnar — frá því EES-samningurinn tók gildi árið 1994.⁹

” MANNTALIÐ 2011, SEM ER RAFRÆNT MANNTAL, ER TÍMAMÓTAVERK Á ÍSLANDI HVAÐ AÐFERÐIR, GAGNASÖFNUN OG ÚRVINNSLU GAGNA VARÐAR.

SKÓLAMÁL OG MENNTUN. Fyrir tíma Hagstofunnar eru tölur um skólahald barna fábrotnar. Hagstofan gaf út skýrslur um barnafræðslu til að fylgja eftir lögum sem voru sett 1907 um barnafræðslu í landinu, alls þrjú hagskýrsluhefti fyrir árin 1909–1920, en eftir það kom langt hlé á skýrslugerðinni þar til skólamál voru sett í nýstárlegan farveg með uppbyggingu nemendaskrár með 1966 sem upp-hafsár. Til að brúa hið langa bil sem á vantaði í skýrslugerðinni tók Hagstofan saman sérstakt hagskýrsluhefti fyrir árin 1920–1966. Undanfarna áratugi hefur Hagstofan lagt rækt við skólamálatölur sem einn hornstein hagskýrslugerðarinnar á sviði félagsmála.

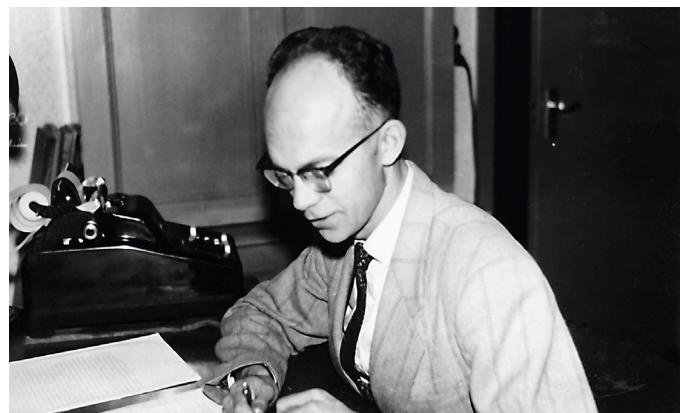
Frá skólaárinu 1966/67 hóf Hagstofan innsöfnun gagna til uppbyggингar í svokallaða nemendaskrá. Þessi skrá náði í fyrstu til nemenda frá síðasta stigi skyldunáms og upp hinn almenna framhaldsskóla og færðist út til sérhæfðs náms á því námsstigi og því næst til loka háskólastigs. Það sem hefur einkennt nemendaskrá frá upphafi er að henni hefur verið ætlað að veita tölulegar upplýsingar um nemendur en ekki sem stjórnsýsluskrá til að veita upplýsingar sem varða tiltekna einstaklinga. Þá var nemendaskráin

” PEGAR HAGSTOFAN FÓR AÐ UNDIRBÚA MANNTAL Í SAMRÆMI VIÐ ALÞJÓÐLEGAR KRÖFUR Á ÁRINU 2010 VARÐ LJÓST AÐ GÆÐI SKRÁNNA VÆRU ORÐIN PAÐ MIKIL AÐ HÆGT VÆRI AÐ TAKA MANNTAL Á GRUNDVELLI ÞEIRRA.

⁹ Helstu niðurstöður manntals 2011. *Hagtíðindi* 3. júlí 2014.

Guðlaugur Þorvaldsson.

Högni Ísleifsson.

„MENNTAMÁLARÁÐU- NEYTIÐ HEFUR LÖNGUM VERIÐ MIKILVÆGUR AÐILI Í SAM- STARFI HAGSTOFUNNAR VIÐ HELSTU NOTENDUR OG HAGS- MUNAAÐILA Í HAGSKÝRSLUGERD.“

„í öndverðu skipulögð án þess að unnt væri að styðjast við fyrirmyn dir erlendis frá“ er ritað í ljósi tæplega tveggja áratuga reynslu af uppbryggingu skrárinnar.¹⁰ Nemendaskráin glímdi frá upphafi við margsháttar skilgreininga- og flokkunarvanda sem á ýmsan hátt hefur verið samferða þróun verkefnisins alveg fram á þennan dag. Má segja að vandamál af þessu tagi séu innbyggð í slíkt verkefni þar sem hugmyndir manna um mannauð eiga gjarnan vandrataða leið inn í heim hagtalna með stuðningi flokkunarkerfa sem í eðli sínu kalla á festu í vinnubrögðum. Flokkunarkerfi eru samt nauðsynleg hvort sem þau eru heimasmíðuð, norræn eða alþjóðleg.

Menntamálaráðuneytið hefur lögum verið mikilvægur aðili í samstarfi Hagstofunnar við helstu notendur og hagsmunaaðila í hagskýrslugerð. Hinn 28. nóvember 1997 gerðu ráðuneytið og Hagstofan metnaðarfullt samkomulag um yfirtökum og uppbryggingu skólamálatölfræði innan vélanda Hagstofunnar.¹¹ Síðan þá hefur þó mikið vatn runnið til sjávar og margt breyst sem hefur haft áhrif á umhverfi

skólamálatölfræðinnar. Má meðal annars nefna áhrif EES-samkomulagsins, þáttoku Íslands í samstarfi OECD við gerð hagtalna um menntun í aðildarríkjum þess, norrænt samstarf og samskipti við undirstofnun Sameinuðu þjóðanna, UNESCO. Undirbúningur að innleiðingu alþjóðlegs flokkunarkerfis um nám og menntun, ISCED, hefur verið snar þáttur í starfsemi Hagstofunnar á svíði menntamálatölfræði. Árið 2008 gaf Hagstofan út íslenska útgáfú ISCED-97 staðalsins undir heitinu ÍSNÁM2008. Þar kemur einna best í ljós hve margbrotin upplýsingagjöf felst í hugtakinu tölfræði menntunar en í aðalatriðum er menntun flokkuð í stig menntunar og svíð. Á síðustu árum hefur borið á auknum kröfum um tölulegar upplýsingar um símenntun sem einstaklingar sækja eftir að formlegri skólagöngu er lokið.

Þá heldur Hagstofan til haga töluum um opinber útgjöld til menntamála sem hluta af fjármálarekningum um hið opinbera.

Á undanförnum tveimur áratugum hefur Hagstofan unnið að uppbryggingu svokallaðrar „prófaskrár“ sem geymir upplýsingar um prófáfanga nemenda í íslensku skólakerfi. Vegna stuttrar forsögu skrárinnar greinir hún ekki frá prófum nemenda nema frá árinu 1995 að telja. Við undirbúning skrárbundins manntals sem miðaðist við 31. desember 2011 tók Hagstofan saman skrá úr tiltækum gögnum um hæsta menntunarstig allra landsmanna. Er það vísir að „menntarskrá“ þjóðarinnar sem ætlunin er að byggja upp sem undirstöðuskrá, meðal annars fyrir ýmsar þær rannsóknir sem kalla eftir slíkum upplýsingum sem bakgrunnsskýringar.

MENNING, FJÖLMÍÐLUN OG FJARSKIPTI.
Í gegnum tíðina hefur Hagstofan lagt

áherslu á að taka saman tölur um menningartengd mál eftir því sem stofnunin hefur haft bolmagn til. Menningatölfræði er afar viðfeðmt svið þegar grannt er skoðað. Hagstofan hefur birt tvö efnismikil rit um menningu, fjölmíðla og fjarskipti 1999 og 2003 í samtals 30 efnisflokkum. Þar er greint frá fjölmörgum þáttum í íslenskri menningu, einkum út frá framboði en síður út frá neyslu eða útgjöldum tengd menningu. Þegar á heildina er litið verður samt að telja að viðleitni Hagstofunnar í þessum málaflokkki hafi borið umtalsverðan árangur. Erlendis hefur viðleitnir einkum beinst að hagrænum mælikvörðum á menningu en orðið lítið ágengt að kortlegga fjölbreytnina í framboði á menningu í formi hagtalna. Hagstofan hefur leitast við að safna árlegum upplýsingum á breiðum grunni um menningu og birt niðurstöðurnar á vefsíðu sinni.

DÓMSMÁL. Í íslenskri tölfræði um dómstóla og réttarfar hefur aðallega verið fengist við gerð viðurlagaskýrslna, en þær fjalla um dómsúrskurði, dómþola og brot sem dæmt er fyrir. Þótt mikilvægar séu lýsa þær aðeins hluta af því ferli sem hefst við skráningu afbrota hjá lögreglu og ákæruvaldi og lýkur í framkvæmd viðurlaga. Skýrslur um kærur, mál til meðferðar hjá lögreglu og ákæruvaldinu og framkvæmd viðurlaga eru af mjög skornum skammti eiga sér ekki langa sögu.

„Á SÍÐUSTU ÁRUM HEFUR BORIÐ Á AUKNUM KRÖFUM UM TÖLULEGAR UPPLÝSINGAR UM SÍMENNTUN SEM EINSTAKLINGAR SÆKJA EFTIR AÐ FORMLEGRI SKÓLAGÖNGU ER LOKIÐ.“

¹⁰ Hjalti Kristgeirsson, „Nemendaskrá“, Klemensarbók. Afmælisrit Klemensar Tryggvasonar, gefið út í tilefni af sjötugsármæli hans 10. september 1984, bls. 189.

¹¹ „Samkomulag Hagstofu Íslands og menntamálaráðuneytisins um óflun tölulegra upplýsinga um skóla- og menningarmál og úrvinnslu peirra í tengslum við hagskýrslugerð.“ Samninginn undirritaðu Davið Oddsson ráðherra Hagstofu Íslands og Björn Bjarnason menntamálaráðherra.

Soffía Ingadóttir.

Ásthildur Björnsdóttir.

Af viðurlagaskýrslum ber helstar að telja dómsmálaskýrslur sem hafa verið haldnar slitrott síðan árið 1864. Voru þær fyrst birtar í Skýrslum um landshagi, síðan í Stjórnartíðindum og Landshagsskýrslum fram til 1912, en eftir það tók Hagstofan að annast skýrslugerðina, þótt stopul yrði. Skýrslurnar greina frá fjölda mála, tegund þeirra og afdrifum fyrir dómstólum. Um árin 1873–1877 greina dómsmálaskýrslur aðeins frá sáttamálum, en eftir það verða þær almennari. Skýrslur um opinber mál ná yfir bæði löggreglumál og sakamála, en á svíði einkamála er framan af aðeins gerð grein fyrir sáttamálum. Frá árinu 1919 verða skýrslurnar fyllri. Nákvað greining á málum eftir afdrifum þeirra, tegund afbrota, refsinga o.fl. nær þó aðeins til undirréttardómstóla. Um æðstu dómstigin, Landsfyrirrétt fram til 1920 og Hæstarétt upp frá því, eru upplýsingar miklu rýrari. Dómsmálaskýrslur komu ekki út fyrir árin 1870–1872, 1930–1945, 1953–1965 og tímabilið eftir 1977 og má segja að Hagstofan hafi lagt þær niður sem sjálfstætt verkefni. Á hinn bóginn hefur Hagstofan safnað og birt í Landshögum tölur um héraðsdóma frá Dómstólaráði frá 1993 og síðar og um hæstaréttarmál frá árinu 1979 til okkar tíma. Í sama riti eru birtar tölur frá Ríkislöggreglustjóra um fjölda tilkynnta afbrota og frá Fangelsismálastofnun um fanga og afplánun þeirra.

Hagstofan hefur ekki hafið rannsóknir byggðar á upplýsingum um brotaþola og öryggi samborgaranна en undanfarin ár hefur evrópsk rannsókn verið í undirbúningi en legið í bið vegna skorts á fjármögnun.

HEILBRIGÐISMÁL. Heilbrigðismál eru afar viðfeðmur flokkur þegar tölulegar upplýsingar eru hafðar í huga. Með nokkurri einföldun skiptast tölulegar

samtektir í þessum málaflokkí í þrennt. Í fyrsta lagi um heilsufar, sjúkdóma og heilsuvernd, í öðru lagi um heilbrigðisstofnanir og starfsfólk þeirra og í þriðja lagi útgjöld til heilbrigðismála en þau varða svo miklu í velferðarþjónustu nútímans að þau ber að líta á sem sérstakan málaflokk. Í íslenskri hagskýrslugerð hefur verið lögð rækt við alla þessa þríjá þætti á undanförnum áratugum og er eitt einkennið í þeirri skýrslugerð hið ríka hlutverk landlæknisembættisins við að taka saman tölulegar upplýsingar einkum um two fyrstu þættina sem víkja að faglegum málum um heilsufar og stofnana umgjörð heilbrigðismála. Til þessa verks hefur embætti landlæknis byggt upp sérhæft starfslið í tölfraði til að taka saman tölulegar upplýsingar um málaflokkinn. Heilbrigðisskýrslur hefur landlæknisembætti gefið út síðan árið 1881. Hið sjálfstæða hlutverk landlæknisembættisins við öflun upplýsinga hér á landi er ekkert einsdæmi á Vesturlöndum því viða hefur hliðstæðum stofnunum verið falin viðtæk ábyrgð við innsöfnun og úrvinnslu hagtalna sem oft og tíðum krefjast faglegrar sérfræðiþekkingar.

Hagstofan hefur einnig komið að útgáfum á svíði heilbrigðismála, m.a. á svíði upplýsingagjafar til alþjóðastofnana auk langvarandi norræns samstarfs með útgáfu rits um heilbrigðistölfraði. Frá 1985 efldi Hagstofan hagskýrslugerð um heilbrigðismál til að mæta margvislegum skorti á upplýsingum um þennan málaflokk.

Eitt mikilvægasta framlagið er úrvinnsla upplýsinga um dánarmeini allra landsmanna. Sú skýrslugerð á upphaf að rekja til 1911 en fyrir þann tíma voru eingöngu teknar saman tölur um vofveifileg dauðsföll, dauðaslys og sjálfsvíg. Flokkun og skýrslugerð um

JJ FRÁ 1985 EFLDI HAGSTOFAN HAGSKÝRSLUGERÐ UM HEILBRIGÐISMÁL TIL AD MÆTA MARGVÍSLEGUM SKORTI Á UPPLÝSINGUM UM ÞENNAN MÁLAflokk.

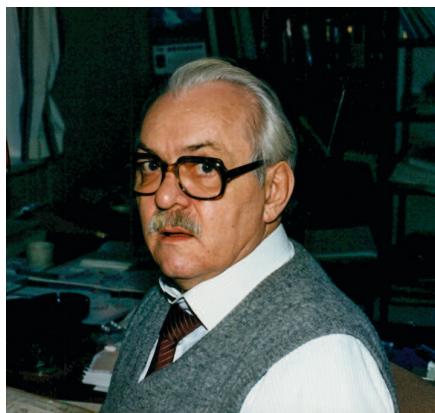
dánarmein hefur reynt bæði á faglega túlkun á niðurstöðum úr dánarvottorðum samkvæmt gildandi flokkun dánarmeina og sjúkdómaflokunara en jafnframt á sérfræðivinnu sem öll hagskýrslugerð hvílir á og framfylgja þarf með kerfisbundnum hætti. Til aðstoðar Hagstofunni í þessu verkefni hefur læknimenntað fólk sem landlæknir hefur tilnefnt einkum við flokkun dánarmeina og úrlausn í vafatífellum. Breytingar urðu á þessu ferli skv. 16. gr. laga nr. 28/2011 þegar ákveðið var að móttaka og frumvinnsla dánarvottorða færí í umsjá landlæknis í stað Hagstofunnar til þess tíma. Töflugerðin um dánarmeini helst óbreytt hjá Hagstofunni, þar með talin skil á niðurstöðum til alþjóðastofnana.

VELFERÐARÞJÓNUSTA. Félagsþjónusta og fjárhagsaðstoð sveitarfélaga, dagvistun barna á einkaheimilum, öldrunarmál og útgjöld til félagsverndar (e. social protection) eru málaflokkar sem Hagstofan hefur tekið saman tölur um á grundvelli innsöfnunar frá ýmsum aðilum í velferðarþjónustu hins opinbera. Birtir Hagstofan helstu niðurstöður í Landshögum og Hagtíðindum auk þess sem gefið er út á vegum Norðurlandaráðs töluefti með norrænum samanburði á fjölmögum þáttum velferðarmála yfir margra áratuga tímabil.

Tölulegar upplýsingar um verð-ferðarþjónustu er hægt að rekja í

Torfi Ásgeirsson.

Ásmundur Sigurjónsson.

Guðrún Eyjólfssdóttir.

„NORRÆN SAMVINNA Á SVIÐI VELFERÐARMÁLA Á UPPRUNA AÐ REKJA TIL ÁRSINS 1919 PEGAR RÁDHERRAR Í PESSUM MÁLAFLOKKI HÉLDU FUND Í FYRSTA SINK TIL AÐ RÆÐA FÉLAGSLEG VANDAMÁL SEM NORRÆNU LÖNDIN ÁTTU SAMEGINLEGA VIÐ AÐ ETJA.

einstökum málefnum aftur til fyrri hluta 20. aldar. Flokkuðust þau undir svokölluð „lýðmál“ og má í því sambandi nefna tölur um ellistyrktarsjóði, fátækraframfærslu, slysatryggingu og ýmislegt um húsnaðismál og húsnaðiskort. Einnig félleu atvinnuleysismál undir þennan málaflokk, bæði skráning atvinnulausra og atvinnubótavinna á vegum ríkis og sveitarfélaga. Þegar tímamótalöggið um almannatryggunar á Íslandi var sett árið 1936 hófst nokkuð reglubundin talnasöfnun á þeim grunni en nær eingöngu sem hluti af rekstri viðkomandi stofnunar eða sveitarfélags. Í Árbókum Reykjavíkurbæjar 1940, 1945 og 1951/52 er að finna ýmsar fróðlegar tölur um velferðarmál bæjarins. Hins vegar skorti ennþá heildaryfirlit fyrir landið hvað hagtölur varðaði um þessi mál.

Norræn samvinna á svíði velferðarmála á uppruna að rekja til ársins 1919 þegar rádherrar í þessum málaflokki héldu fund í fyrsta sinn til að ræða félagsleg vandamál sem norrænu löndin áttu sameiginlega við að etja. Ísland átti ekki fulltrúa í byrjun og það var ekki fyrr en eftir seinni heimsstyrjöld, í september 1945, að Finnur Jónsson rádherra félagsmála fundaði með starfsbræðrum sínum á slíkum vettvangi. Árið 1947 tók til starfa norræn nefnd sem hafði að verkefni að taka saman tölur um útgjöld til félagsmála

og um félagsleg málefni og velferð á Norðurlöndunum. Hefur hún starfað í umboði Norrænu rádherranefndarinnar allar götur síðan að saman verkefni. Á fundi norrænna félagsmálaráðherra sem haldinn var á Íslandi 1953 komst skriður á að Ísland kæmi að þessu verkefni og birtust fyrstu tölurnar fyrir Ísland í norrænum samanburði árið 1955.

Upp frá því hefur Ísland tekið þátt í þessari samnorrænu útgáfu og er án efa að sú þátttaka hefur verið lyftistöng fyrir hagtölugerð á svíði velferðarmála æ síðan. Hagstofan hefur lagt fram mikinn skerf til þessarar vinnu í samvinnu við fulltrúa almannatrygginga og félagsmála hjá hin opinbera og tekið virkan þátt í tveimur fastanefndum Norrænu rádherranefndarinnar, annars vegar Norrænu hagskýrslunefndinni á svíði félagsmála, NOSOSKO og hins vegar Norrænu nefndinni um heilbrigðisskýrslur, NOMEJKO. Báðar þessar nefndir birta árlega í ritum sínum efni með samanburði milli Norðurlandanna. Ennfremur hefur verið unnið að öflun og miðlun upplýsinga vegna hag-skýrslugerðar á vegum hagstofu Evrópusambandsins, Eurostat, og Efnahags- og framfarastofnunarinnar, OECD.

Árið 2003 gaf Hagstofan út í fyrsta skipti yfirlitsrit um félags- og heilbrigðismál og náði það yfir útgjöld og fjármögnun félags- og heilbrigðismála, þjónustu á þessum svíðum og neytendur hennar svo og peningagreiðslur svo sem bætur og lifeyri og viðtakendur þeirra. Hagstofan hafði starfað á norrænum vettvangi að þróun og útgáfu hagtalna um félagsvernd en á síðari stigum hóf hagstofa Evrópusambandsins, Eurostat, útgáfu slíkra hagtalna á grundvelli reglugerðar sem er nú hluti af EES-samningnum. Ísland var þar með skuldbundið að

skila töluum um félagsvernd til Eurostat samkvæmt lögnum og er nú svo komið að til eru sundurliðaðar tölur um útgjöld til félagsverndar á Íslandi frá árinu 1997 að telja. Tók Hagstofan saman árið 2007 yfirlit um þau mál í sérstöku hefti Hagtíðinda undir heitinu *Útgjöld til félagsverndar 2001–2004*. Hagstofan hefur birt árlega tölur upp frá því sem hluta af reglubundinni starfsemi stofnunarinnar.

VINNUMARKAÐUR. Hagtölur um laun og tekjur á vinnumarkaði eiga sér langa sögu á Hagstofunni og jafnvel löngu fyrir tíma hennar. Þó er ekki auðvelt að benda á einn tiltekinn stað þar sem launa- og tekjuupplýsingar liggja fyrir í skýrslum. Þetta kann að skýrast að nokkrum leyti af því að launaupplýsingar var oft aflað í tengslum við aðgerðir ríkisstjórnarinnar í efnahagsmálum og kaupgjaldsmálum þar sem verðbólumælingar voru um leið snar þáttur í allri umræðu á löngum starfstíma Hagstofunnar. Út frá þessari skýrslugerð spruttu fram sérstakar „kaupgjaldsvísítölur“ sem löggjafinn ákváð að skyldi gilda á vinnumarkaði til að ákvárdar launabreytingar óháðar þágildandi vísítölu framfærslukostnaðar. Gullaldarskeið vísítölubindinga náði einkum til áranna 1940–1982, með ýmsum tilbrigðum og tímabundnum frávikum. Eftir að tímabili hinna beinu vísítölubindinga lauk tók við í kjarasamningum óbein vísítölubinding í formi „rauðra strika“ eða sambærileg forsenduákvæði.

„HAGTÖLUR UM LAUN OG TEKJUR Á VINNUMARKAÐI EIGA SÉR LANGA SÖGU Á HAGSTOFUNNI OG JAFNVEL LÖNGU FYRIR TÍMA HENNAR.

Að beiðni stjórna Así og samvinnu-nefndar launþegasamtakanna tók Hagstofan saman árið 1958 skýrslu um þróun kaupgjalds næstliðna two áratugi og var meginnefni hennar um grunnkaupsbreytingar síðan 1945.

Á öðrum stað í þessu ágripi er greint frá tilurð Kjararannsóknarnefndar á almennum vinnumarkaði fram að þeim tíma að starfsemi hennar var færð til Hagstofu Íslands með samkomulagi málсаðila. Þegar Kjararannsóknarnefndin var sett á laggirnar kom Hagstofan að því verki með þátttöku sérfræðinga hennar fyrsta kastið. Markmiðið með starfsemi Kjararannsóknarnefndar var að safna launaupplýsingum sem aðilar á vinnumarkaði gætu orðið ásáttir um við umræður um forsendur kjarasamninga, um vinnutíma og laun á almennum vinnumarkaði. Gaf nefndin út fréttabréf reglulega í rúma þrájá áratugi um vinnutíma og laun landverkafólks innan Así, verkafólks, iðnaðarmanna, afgreiðslufólks og skrifstofufólks og ná tölur aftur til ársins 1961. Úrtakið sem nefndin byggði sínar tölfraðiupplýsingar á var mjög stórt en þó misjafnt eftir starfsstéttum og ekki markvisst valið.¹² Þegar starfsemi Kjararannsóknarnefndar færðist til Hagstofunnar árið 2005 fólst í þeim flutningum fyrirætan um að launatölfræðin stefndi að markmiðum um sambærileika og stöðlun niðurstaðna á vinnumarkaði. Með því móti öðluðust hagtölurnar almennara gildi, þær næðu smám saman til alls vinnumarkaðarins og væru samanburðarhæfar í aðferðafræði og hugtakanotkun í evrópskum samanburði. Þessi markmið hefur á undanförnum árum tekist að uppfylla í aðalatriðum en mikil þróunarvinna liggur að baki sem byggist á umfangsmikill samvinnu Hagstofunnar við aðila vinnumarkaðarins, opinbera aðila, auk framlags fjölda fyrirtækja og opinberra stofnana til verkefnisins.

Árið 2013 gaf Hagstofan út í fyrsta skipti tölfraði á samræmdu formi sem náði til alls vinnumarkaðarins. Fyrri útgáfur Hagstofunnar á þessu svíði náðu nær eingöngu til starfsmanna á almennum vinnumarkaði en nú ná launatölurnar einnig til starfsmanna ríkis og sveitarfélaga. Gögnin náðu aftur til áranna 2008. Einnig á árinu 2013 birti Hagstofan sundurliðun á launaþróun opinberra starfsmanna eftir stjórnsýslustigi með 2005 sem upphafsár talna.

Einnig hefur Hagstofan staðið að sérstökum rannsóknum á launamun

VE-PO-AD Vest Pocket Adder, samlagningarárvél. Framleidd í Bandaríkjum, fyrst 1930. Hagminjasafn Hagstofu Íslands.

kynjanna sem byggðist á afar ýtarlegum gögnum til að greina undirliggjandi skýringarþætti á launamun kynja.

Hagstofunni var falið með lögum að standa að rannsókn á skuldum heimila og fyrirtækja. Helsta heimildin kemur frá fjármálfyrirtækjum og burfti mikinn undirbúnning og lagasetningu til að tryggja aðgang að viðkvæmum gögnum um fjármál einstaklinga og fyrirtækja.

Á svíði vinnumarkaðsupplýsinga lék Hagstofan stórt hlutverk við að greina frá skiptingu launafólks eftir atvinnugreinum á tímabilinu 1963–1996. Grunneimildin var slysatryggðar vinnuvíkur. Niðurstöðurnar höfðu þann kost að þær birtu staðtölur eftir atvinnugreinum og sveitarfélögum. Reyndar var hafin sambærileg skýrslugerð fyrir næstu ár á undan en hún náði ekki til allra atvinnugreina eins og síðar varð. Atvinnugreinatölur Hagstofunnar héldu velli í öllum aðalatriðum þar til kerfisbreyting varð í skýrslugerðinni 1997 sem þyddi endalok hennar en jafnframt upphaf nýrrar skýrslugerðar byggðrar á staðgreiðsluskrá embættis ríkisskattstjóra. Sú skýrslugerð hefur verið í þróun sem grundvöllur fyrir mjög sundurgreindar upplýsingar um vinnumarkaðinn.

Jafnhliða uppbyggingu og úrvinnslu hinna stóru stjórnsýsluskráa um vinnumarkaðinn hefur Hagstofan bætt í flóruna vinnumarkaðsrannsókn að evrópskri fyrirmynnd með 1991 sem upphafsár. Fram til þess tíma skorti á Íslandi almenna yfirsýn um stöðu einstaklinga á vinnumarkaði. Tekin var í notkun rannsókn sem Evrópusambandið hafði innleitt en hún var úrtaksrannsókn (EU-LFS) sem náði

JAFNHLIÐA UPPBYGGINGU OG ÚRVINNSLU HINNA STÓRU STJÓRNSÝSLUSKRÁA UM VINNUMARKAÐINN HEFUR HAGSTOFAN BÆTT Í FLÓRUNA VINNUMARKAÐSRANNSÓKN ÁD EVRÓPSKRI FYRIRMYND.

til um 4000 einstaklinga var tekin tvísvar á ári fram til 2003 þegar hún varð samfelld árið um kring. Vinnumarkaðsrannsóknin er skuldbundin í EES-samningnum og hefur frá upphafi verið einn af hornsteinum félagsmálatölfræði Hagstofunnar.

TEKJU- OG LÍFSKJARARANNSÓKNIR. Lífskjararannsóknir eiga sér tiltölulega skamma sögu sem viðfangsefni í íslenskri hagskýrslugerð. Hér ber fyrst að nefna rannsókn árið 1988 sem Hagstofan átti aðild að í samstarfi við opinbera aðila og Félagsvísindastofnun. Lífskjararannsóknir eru skyldar manntolum í eðli sínu en víkja frá hefðbundnum manntolum í tveimur meginatriðum. Í fyrsta lagi eru lífskjararannsóknir byggðar á hluta þjóðarinnar eða heimilanna í landinu (úrtaksrannsókn) og í öðru lagi tilkast að láta þær ná til fleiri þáttu en manntolin geta staðið undir. Minni takmörk eru sett á fjölda þeirra atriða sem spurt er um í afmarkaðri lífskjararannsókn þar sem lagðar eru fyrir einstaklinga spurningar tengdar vinnu, húsnaði, félagstengslum, tómstundum, þátttöku í menningarviðburðum, heilsufari og jafnvel afstöðu til nokkurra þáttu sem varða lífskjör.

Niðurstöður þessarar rannsóknar voru

¹² Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland, bls. 597.

„Alþýðuhúsið“ Hverfisgata 8–10 var aðsetur Hagstofu Íslands á árunum 1971–1990. Í sama húsi hafa ýmsir aðrir verið, s.s. Alþýðublaðið, Skattstofan, Tryggingastofnun, Brunabótafélag Íslands og þarna var einnig Ingólfsskaffi á sínum tíma. Guðmundur Örn Ingólfsson tók myndina árið 1989.

birtar í tveimur skýrslum, þar af einni sem Félagsvísendastofnun og Hagstofa Íslands stóðu að í júní 1990 og hétt „Lífskjör og lífshættir á Íslandi“, en Stefán Ólafsson var höfundur skýrslunnar. Prátt fyrir gagnsemi og mikið upplýsingamagn var sambærileg rannsókn ekki endurtekin, a.m.k. ekki með aðild Hagstofunnar.

Fáeinum árum síðar tóku vindar að blása úr annarri átt þegar Evrópa í sameiningu hóf móturn lífskjararannsóknar sem gæfi sambærilegar niðurstöður milli allra aðildarlanda á EES-svæðinu.

Eftir undirbúning yfir nokkurra ára skeið var hleypt af stokkunum afar

viðamikilli evrópskri tekju- og lífskjara-rannsókn (EU-SILC) sem Hagstofan fyrir hönd Íslands tók þátt í frá byrjun lagasetningar skv. EES árið 2004 með tekjuárið 2003 sem viðmiðunarár. Aflað var upplýsinga til að svara spurningum um heimilin í landinu, bæði hvað varðar lykilþætti um lífskjör, velferð, húsnaði og síðast en ekki síst ráðstöfunartekjur heimila og tekjudreifingu. Hefur komið út úr þeirri rannsókn meðal annars samfelld skýrslugerð frá tekjuárinu 2003 um svokallað „lágtekjuhlutfall“ eða þann hluta heimila sem býr við lágtekjumörk. Í sömu rannsókn hafa verið settir fram ýmsir aðrir mælikvarðar á tekjudreifingu og er GINI-stuðullinn þeirra þekktastur en ekki sá eini. Aflað er í tekju- og lífskjara-rannsókninni fjölmargra upplýsinga hér á landi, bæði með beinum spurningum til einstaklinga um þá sjálfa og heimilisfólk einnig, en jafnframt er aflað upplýsinga úr opinberum skrám til að stilla í hóf spurningum til einstaklinga

en einnig til að lækka kostnað við rannsóknina og treysta gæði upplýsinganna.

Líkt og vinnumarkaðsrannsókn Hagstofunnar er evrópska tekju- og lífskjara-rannsóknin hluti af skuldbindingum Íslands í EES-samningnum og telst hún til kjarnastarfsemi Hagstofunnar á sviði félagsmálatölfræði.

EFNAHAGS- OG FJÁRMÁLATÖLUR. Áhugi stjórnvalda á 19. öld fyrir hagtölur um hagræn málefni tengdust öðru fremur þörfum stjórnsýslunnar fyrir upplýsingar um tekjur og gjöld hins opinbera og einstakra embætta. Hið opinbera náiði bæði til sveitarstjórnar og stjórnarskrifstofa danska konungdæmisins, embættismannakerfis og umsvifa þess. Hagtölur voru teknar saman um efnahag sveitarsjóða, fjármál kirkna, launamál embættismanna, strjálli skýrslugerð um húseignir og húsaskatt, sparísjóði, skipsströnd og fleira. Verðlag nauðsynjavara var birt samkvæmt reikningum Holdsvéikraspítalans 1898–1912, bæja- og húsbyggingar samkvæmt manntalinu 1910, embættismannatöl o.fl. Þá skiptu mælingar á ýmsum kostnaði, einkum framfærslukostnaði, miklu máli og er merkileg saga á bak við þær mælingar frá ýmsum tíum.

Hér verður gerð grein fyrir helstu hagrænu vísbendingunum með því að skipta hagtölugerðinni í þrjá undirflokk: verðlags-, peninga- og gengismál; (2) atvinnuvegi/framleiðslugreinar; og (3) þjóðhagsreikninga og opinber fjármál.

VERÐLAGS-, PENINGA- OG GENGISMÁL. Verðlagsþróun er svo rótgróið viðfangsefni í hagskýrslugerð hér á landi að nokkrum vandkvæðum er bundið að ákvarða hvar upphafið er að finna. Skýringin er að hluta falin í þeirri staðreynd að á 19. öld og fram á þá 20. fóru viðskipti milli manna að litlum hluta fram með peningum en þess í stað gegndu ákveðnar tegundir vara því hlutverki að vera mælikvarðar á verðmæti í viðskiptum og nefndust landaurar. Hinar svokölluðu verðlagsskrár sem innleiddar voru að danskri fyrirmund árið 1817 kváðu á um gengi innlendra framleiðsluvara, landaura, gagnvart dönskum ríkisdal sem í gildi var hérlandis.

Verðlagsskrár giltu hér á landi við greiðslur landsmanna á opinberum gjöldum, sköttum, tiundum og slíku, ef þeir vildu reiða fram peninga í stað þess að greiða í fríðum varningi innlendum eða dagverkum við heyvinnu. Verðlags-skrár voru birtar af sýslumönnum árlega að vori og náðu töluverðri festu í því

LÍKT OG VINNUMARKAÐSRANNSÓKN HAGSTOFUNNAR ER EVRÓPSKA TEKJU- OG LÍFSKJARA-RANNSÓKNIN HLUTI AF SKULDBINDINGUM ÍSLANDS Í EES-SAMNINGNUM.

FRAM TIL 1914 MÁ LÍTA SVO Á AD PRÓUN PENINGAMÁLA Á ÍS- LANDI HAFI EINKENNST AF STÖÐUG- LEIKA OG ÓHEFTUM VIÐSKIPTUM MILLI LANDA Á LÖNGU TÍMABILI.

frumstæða hagkerfi vörnuviðskipta sem tíðkaðist á öndverðri 19. öld. Þegar útgáfa Skýrslna um landshagi á Íslandi hófst var strax í fyrsta bindi þeirra tekið að birta samantektir um verðlagsskrárnar frá upphafi eða með gildistíma frá 1818 til 1856. Í næstu bindum kom svo framhaldið jafnóðum og niðurstöður lágu fyrir. Þess ber að geta að eftir óróleikaár í dönskum ríkisfjármálum 1813–1815 hélst verðlag eftir 1820 yfirleitt stöðugt það sem eftir lifði af 19. öldinni og fram til upphafs heimsstyrjaldarinnar fyrrí í ágúst 1914. Á þeirri tæpu öld var vart hægt að tala um verðbólgu því að jafnaði var hún í velflestum löndum Evrópu innan við 1% á ári og var Ísland þar ekki undanskilið. Árið 1873 breyttu Danir mynteingunu sinni úr ríkisdölum í krónu og ábyrgðust verðgildi hennar í gulli og gilti hið sama um leið á Íslandi. Þegar hin íslenska króna kom til sögunnar með útgáfu Landsbanka Íslands á takmörkuðu seðlamagni hélt hún sama verðgildi og hin danska, a.m.k. fram á sumarið 1914.

Fram til 1914 má líta svo á að þróun peningamála á Íslandi hafi einkennst af stöðugleika og óheftum viðskiptum milli landa á löngu tímabili. Ísland var á þessum tímum hluti af viðskipta- og greiðslusamstarfi sem hvíldi á grundvelli gullmyntfótar.

Fjármála-, viðskipta- og framleiðslukerfi heimsins raskaðist með aferandi hætti við upphaf heimsstyrjaldarinnar fyrrí og veröldin varð aldrei söm eftir það. Í því ölduróti komst á mikið los á öll peninga- og gjaldeyrismál í heiminum og fór Ísland ekki varhluta af því. Verðbólga rauk upp á stríðsárunum jafnt hér á landi sem erlendis en með ólíkum verðbólguhraða sem leiddi til ójafnvægis í greiðslujöfnuði og peningamálum. Eftir skammvinnt þensluskeið eftirstíðaránnar tók við verðhjöðun og samdráttur í framleiðslu og eftirsprung.

Saga bankamála og íslenskra fjármálastofnana er kapítuli út af fyrir sig og verður ekki greint frá þeim þætti í þessu ágripi. Hins vegar tóku við áhugaverðir tímar í mörgu tilliti eftir stríðslok þegar misvægið milli verðlags og kaupgjalds, „dýrtíðin“, tók á sig nýjar myndir en mælingar voru af skornum skammti um hvert stefndi.

Síðasti vinnudagur Klemensar Tryggvasonar hagstofustjóra 31. desember 1984. Frá vinstrí: Klemens, Matthías Á. Mathiesen, þáverandi ráðherra Hagstofu, Hallgrímur Snorrason, sem tók við af Klemensi. Ljósmynd: Gunnar G. Vigfússon.

Hagstofan hóf að taka saman tiltækar verðheimildir fyrir öll stríðsárin og birta þær frá 1916 að telja þegar útgáfa Hagtiðinda var hafin með niðurstöður birtar um 6 til 9 sinnum á ári. Hagstofan hóf að mæla verðbreytingar á nauðsynjavörum, einkum matvörum, miðað við stöðuna skömmu fyrir upphaf heimsstyrjaldarinnar fyrrí.

Þess ber að geta að Hagstofan dróst á þessum árum inn í kjaradeilur atvinnurekenda og launþega með þeim hætti að hvorir tveggja óskuðu eftir hlutlausu mati Hagstofunnar á verðþróun helstu lífsnauðsynja á árum þegar skarpar breytingar til hækkanar breyttust í verðhjöðun skömmu síðar. Við slíkt ástand voru deiluaðilar ítrekað ásáttir um að nota upplýsingar frá Hagstofunni um verðlagsbreytingar til að hægt væri að semja um kaup og kjör á skynsamlegum forsendum.¹³ Líkt og svo oft síðar reyndist útreikningur á húsnaðislið framfærsluvítölunnar vandasamur því húsnæðiskostnaður í Reykjavík þróaðist með allt öðrum hætti en almennar lífsnauðsynjar. Ástæðan var aukin ásókn í íbúðarhúsnæði þegar framboð var takmarkað og innstremmi fólks af landsbyggðinni til höfuðborgarinnar mikið.

Útkoman varð á endanum sú að Hagstofan, í raun rétti Þorsteinn Þorsteinsson hagstofustjóri, mótaði

mælikvarða á verðbreytingar fyrir útgjöld dæmigerðs heimilis sem hlaut nafnið vísitala framfærslukostnaðar. Fyrstu niðurstöður birti Þorsteinn í Tímariti lögfræðinga og hagfræðinga árið 1923 þar sem hann bakreiknaði árlega vísitolu framfærslukostnaðar fram til upphafs heimsstyrjaldarinnar fyrrí árið 1914.¹⁴ Framvegis reiknaði Hagstofan sömu vísitolu, fyrst í stað miðað við október ár hvert og mánaðarlega frá árinu 1939, en ársfjórðungslega árin 1968–1988. Útreikningur þessi byggðist fram að síðari heimsstyrjöldinni á neyslu ímyndaðrar vísitolufjölskyldu, því að fyrsta heimilis-útgjaldarannsóknin af nokkrum eftir það var gerð 1939–1940 og vísitolugrunninum var breytt 1940 og eftir það með nokkurrá ára millibili uns útgjaldarannsóknin varð samfelld frá árinu 2000. Á löngu tímabili urðu not stjórnvalda og Alþingis meiri af framfærsluvítölunni, því farið var að miða kaup- og launabætur við hana og tilkaðist það í ýmsum myndum fram á 9. áratug 20. aldar.

Á árabilinu 1939–1995 var vísitala framfærslukostnaðar reiknuð af Hagstofunni en að nafninu til ákveðin af „Kauplagsnefnd“ sem var upphaflega sett á laggirnar með lögum nr. 10/1939 með síðari tíma breytingum. Fram til ársins 1995 hélst heiti vísitolunnar óbreytt en með lögum nr. 12/1995

¹³ Þorleifur Friðriksson, *Við brún nýs dags. Saga Verkamannafélagsins Dagsbrúnar 1906–1930*, bls. 132–142.

¹⁴ Þorsteinn Þorsteinsson, *Tímarit lögfræðinga og hagfræðinga I* (1923), bls. 64–96.

Árið 1990 fluttist Hagstofan úr Alþýðuhúsinu á Hverfisgötu í Skuggasund 3. Húsið var m.a. þekkt undir heitinu „Edduhúsið“, en í því var prentsmiðjan Edda með starfsemi sína í mörg ár. Myndina tók Axel Pétur Gylfason árið 1993.

var því breytt í vísítölu neysluverðs og Hagstofunni einni falið að reikna vísítöluna. Í stað Kauplagsnefndar tók við nefnd sem skyldi verða Hagstofunni til ráðgjafar um gerð vísítolunnar og fylgjast með útreikningi hennar.

Við þetta má bæta að Hagstofunni var með lögum nr. 87/1943 falið að reikna árlega vísítölu byggingarkostnaðar og á árunum 1941–1961 var reiknuð húsaleigu-vísitala sem á endanum dagaði uppi vegna úrelts vísítolugrundvallar. Því er við að bæta að um árabil óskuðu fjölmargir hagsmunaaðilar eftir þjónustu Hagstofunnar við útreikning á ymsum sérútgáfum verðvísitalna vegna kjarasamninga, verktakasamninga og fleira af því tagi sem fylgdi verðbólguþróun eftir-stríðsárranna og áratugina þar á eftir. Hér var eingöngu tæpt á fáeinum þáttum í sögu vísítoluútreikninga Hagstofunnar og Kauplagsnefndar og er ekki ráðrum hér til að rekja þá sögu til hlýtar.

Hagstofan hefur frá því um 1990 tekið þátt í alþjóðlegu verkefni um útreikning svokallaðra jafnvirðisgilda (Purchasing Power Parity, PPP). Jafnvirðisgildi byggist á umfangsmíklum samanburði á verði

vöru og þjónustu milli landa og þjónar einkum tvennum tilgangi. Í fyrsta lagi eru jafnvirðisgildi notuð til að færa landsframleiðslutölur til sambærilegs verðlags í ymsum ríkjum. Í öðru lagi eru þau notuð til að bera saman hlutfallslegt verðlag milli landa. Jafnvirðisgildi er umreikningstala fyrir mismunandi gjaldmiðla og notuð í stað gengis. Jafnvirðisgildi sýnir hve mikið þarf í gjaldmiðlum einstakra ríkja til að kaupa sama magn vöru og þjónustu í öðrum löndum.

Annað vísítoluverkefni tiltölulega nýlegt á Hagstofunni er vísitala framleiðsluverðs sem ætlað er að mæla verðþróun á framleiðsluvörum þegar þær eru seldar frá framleiðendum. Tilgangur vísítolunnar er tvíbættur. Annars vegar er hún hugsuð sem raunvirðir/staðvirðir fyrir þjóð-hagsstærðir, þ.e.a.s. tæki til að greina á milli magnbreytinga og verðbreytinga í landsframleiðslu. Hins vegar er tilgangur hennar sa að til sé verðlagsmælikvarði fyrir framleiðslustarfsemi landsins. Þekkt var að framleiðsluverð þróalist með öðrum haetti en vísitala neysluverðs, sem miðast við neyslu heimilanna í landinu og því þótti tímabært að staðfesta þennan mun. Vísitala framleiðsluverðs nýtist því sem annar mælikvarði á ástand, horfur og þróun hagkerfisins. Hagstofan reiknaði vísítolu framleiðsluverðs í fyrsta sinn frá fjórða ársfjórðungi 2003.

Opinber skráning á gengi íslenskarar krónu hófst 13. júní 1922 eftir tveggja ára viðleitni stjórnvalda og íslenskra banka til að halda henni á pari við

dönsku krónuna.¹⁵ Ári fyrr er í árs-skýrslu Landsbankans skýrt frá því að á árinu 1920 megi greina fyrstu sýnilegu merki þess að verðgildi íslensku krónunnar hefði vikið frá þeirri dönsku í viðskiptum utan bankanna.¹⁶

Hagstofan fylgdist náið með þróun mál að gengi krónunnar skipti miklu mál fyrir skýrslugerðina um vörðuviðskiptin eins og þau endurspegluðust á tíðum birtingum í Hagtíðindum og árlegrí útgáfu verslunarskýrslna sem greindu frá vöruskiptum Íslands við útlönd, inn-flutningi og útflutningi í mikilli sundurliðun. Hagstofan hélt uppi nánu samstarfi við bankakerfið fyrstu áratugina um útgáfu fréttu og hagtalna og í þeim tilgangi var lengi haldið úti enskri útgáfu á því helsta sem birtist hér á landi um peningamál, verðlags- og gengismál.

Útreikning greiðslujafnaðar hóf Hagstofan að beiðni Alþjóðagjaldeyrissjóðsins og birti í Hagtíðindum. Fyrsta skýrslan var samin um árið 1948, en jafnframt voru unnar heildartölur fyrir árin 1938, 1946 og 1947.¹⁷ Hagfræðideild Landsbanka Íslands tók við þessari skýrslugerð árið 1955 og því næst Seðlabankinn þegar hann tók til starfa sem sjálfstæður banki.¹⁸ Frá og með 1961 hefur umfangsmesti hluti skýrslugerðarinnar um peningamálin verið á ábyrgð Seðlabanka Íslands og Landsbankans áður. Á áratugnum 2000–2010 komu fram ríkari óskir en áður frá alþjóðastofnunum og fleiri notendum um ýtarlegri sundurliðun og landaskiptingu gagna um þjónustuviðskipti við útlönd. Hagstofan og Seðlabankinn gerðu sam-eiginlega úttekt á því hvernig bæri að standa að söfnun gagna og skýrslugerð um þjónustuviðskipti og voru tvær skýrslur um málid unnar árið 2004 og 2006. Ein helsta niðurstaða þeirra athugana var að nauðsynlegt væri að taka upp nýja aðferðafræði við uppgjör á þjónustuviðskiptum við útlönd og leita beint til fyrirtækja sem stunda slík viðskipti. Áður voru niðurstöður um þjónustuviðskipti að mestu unnar út frá upplýsingum um gjaldeyrissiðskipti fyrirtækja sem fram fóru í gegnum íslenska banka en í þeim gögnum var ekki að finna nægilega ýtarlega sundurliðun á þeirri þjónustu sem seld var eða keypt né heldur skiptingu þessara viðskipta eftir ríkjum. Vegna þessa varð að samkomulagi árið 2006 að flytja þjónustujafnaðarverkefnið frá Seðlabankanum til Hagstofunnar og

¹⁵ Landsbanki Íslands 1922 [ársskýrsla], bls. 4.

¹⁶ Landsbanki Íslands 1921 [ársskýrsla], bls. 4–5.

¹⁷ Hagtíðindi, desember 1949, bls. 144–148.

¹⁸ Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland, bls. 700.

**OPINBER SKRÁNING
Á GENGI ÍSLENSKRAR
KRÓNU HÓFST 13. JÚNÍ 1922
EFTIR TVEGGJA ÁRA VIÐLEITNI
STJÓRNVALDA OG ÍSLENSKRA
BANKA TIL AÐ HALDA HENNI Á
PARI VIÐ DÖNSKU KRÓNUNA.**

**PESSI BEINU INNGRIPÍ
EFNAHAGSMÁLUM HÖFÐU**
**BÆÐI BEIN OG ÓBEIN ÁHRIF Á PRÓUN
OPINBERRAR HAGSKÝRSLUGERÐAR**
**HÉR Á LANDI NÆSTU ÁRATUGINA
MED ÞEIM HÆTTI AÐ HAGSMUNA-
ADILAR EFLDU ÍTOK SÍN Í HAG-
SKÝRSLUGERÐ MED ÝMSU MÓTI.**

þá var gert ráð fyrir að áður en til þess kæmi yrðu niðurstöður Seðlabanka og Hagstofu bornar saman fyrir a.m.k. two samfellda ársfjórðunga til að tryggja gæði. Það reyndist ekki unnt og breytingar á gjaldeyrismarkaði sem urðu í kjölfar efnahagshrunsins haustið 2008 leiddu til erfiðleika við mat á þjónustuviðskiptunum og því var gripið til þess ráðs 2009 að Hagstofan tæki yfir gagnasöfnuna að fullu fyrr en áður hafði verið gert ráð fyrir og voru nýjar niðurstöður um þjónustuviðskipti við útlönd því birtar árið 2009. Ekki þarf að fjölyrða lengi um þýðingu þessa verkefnis í ljósi breyttra viðhorfa til upplýsingagjafar um hvers kyns viðskipti milli landa í viðskiptaumhverfi sem skapaðist við inngöngu Íslands í EES árið 1994 og þróunarinnar sem leiddi til falls íslenska bankakerfisins í október 2008.

ATVINNUVEGIR — FRAMLEIÐSLUGREINAR.
Á 19. öld voru atvinnuvegir Íslendinga nær eingöngu landbúnaður og fiskveiðar en aðrar atvinnugreinar voru stundaðar af tiltölulega fáum einstaklingum sem í flestum tilvikum höfðu lífsviðurværi sitt af því sem landið og hafið gáfu. Prestar voru dæmi um stétt manna sem var bundin nánum tengslum við grunnatinnuvegi landsmanna og viðgang þeirra því tekjur presta byggðust á fleiri en einum þætti tekjumundunar.

Á 19. öld hafði þróast skýrslugerð um landbúnað og fiskveiðar sem byggðist á tölvulegum upplýsingum um eignir bænda og sjómanna; um jarðeignir, jarðamat og fjölda kvíkfjár á landbúnaðarjörðum en við sjávarsíðuna voru helstu upplýsingar um sjávarútveg byggðar á tíundaskyldri eign í árabátum og þilskipum. Hagtölur um framleiðslu sem slíka var ekki að fá nema með óbeinum hætti.

Þrátt fyrir metnaðarfull áform um

að lýsa atvinnustarfsemi landsmanna í hagtölum einbeitti Hagstofan sér frá upphafi að skýrslugerð um undirstöðuatvinnuvegi landsmanna á þeim tíma, landbúnað og fiskveiðar. Greinargerðir um rekstrarafkomu og efnahag um þessar undirstöðugreinar skorti hins vegar þegar nauðsyn krafði. Þetta átti við á tímum heimskreppunnar miklu á fjórða áratug 20. aldar og kom til kasta Alþingis að skipa milliþinganeftndir ýmiss konar til að meta fjárhagslega afkomu þessara atvinnugreina með sérstökum innsöfnunum upplýsinga frá aðilum í útgerð og landbúnaði til að bæta úr brýnasta skortinum á hagtölum.

Árið 1931 höfðu stjórnvöld þá þegar gripið til hafta og annarra efnahagsaðgerða sem í mörgum tilvikum breyttu grundvelli atvinnustarfseminnar í landinu í átt til miðstýringar og fráhvarfi frá markaðstengdri atvinnustarfsemi.

Pessi beinu inngríp í efnahagsmálum höfðu bæði bein og óbein áhrif á þróun opinberrar hagskýrslugerðar hér á landi næstu áratugina með þeim hætti að hagsmunaaðilar efldu ítök sín í hagskýrslugerð með ýmsu móti, einkum varðandi grunnatinnuvegi landsmanna. Á þessari þróun voru hins vegar takmörk því útvistun hagskýrslugerðarinnar gerði stjórnvöldum og öðrum erfiðara fyrir vikið að öðlast heildarsýn yfir alla atvinnuvegi landsmanna. Mátti segja að hagskýrslugerðinni hafi verið gert erfiðara um vik að feta inn á þá braut að greina frá þróun einstakra atvinnugreina í sjálfstæðum skýrslum. Til þess hafði hagskýrslugerðin einfaldlega ekki burði. Þess í stað fór Þjóðhagsstofnun löngu síðar inn á þá braut að taka saman heildarskýrslur um atvinnuvegi landsmanna með því að leggja áherslu á einstaka þætti og bera þá saman. Má þar nefna samræmt rekstraryfirlit fyrir atvinnugreinar auk þess sem birtar voru helstu lyktölur um

afkomu greina samkvæmt alþjóðlegri atvinnugreinaflokkun. Sérskýrslur um atvinnuvegi hafa á undanförnum áratugum að mestu vikið til hliðar fyrir almennari framsetningu hagtalna.

Að þessu sögðu má vera ljóst að eftirfarandi upptalning framleiðslugreina er greinargerð um liðinn tíma og er ætlað að veita innsýn í viðleitni hagskýrslugerðarinnar til að sýna hvort stefndi í þróun þeirra. Þessa rakningu viðburða eftir framleiðslugreinum má því ekki taka sem viðmið fyrir hagskýrslugerðina á líðandi stundu og því kann einhver að sakna mikilvægra þáttu sem verðskuldaði rækilega umfjöllun. Helsta dæmið um þetta er sá stóri geiri sem kallast „þjónustustarfsemi“ og nálægt $\frac{3}{4}$ landsmanna starfa við um þessar mundir. Enda þótt fjölmargra upplýsinga sé aflað um ýmsa þætti þjónustu er vandasamt að lýsa starfseminni í heild.

Þá skal nefndur einn þáttur hagskýrslugerðarinnar sem margar atlögur hafa verið gerðar að en Hagstofan hefur þurft frá að hverfa þar til nýlega. Eins og áður er getið rak Hagstofan fyrirtækjaskrá samkvæmt lögum frá árinu 1969. Var skráin ætíð rekin sem stjórnsluskrá en lítið fór fyrir hagskýrslugerð úr henni sem á var byggjandi. Á undanförnum árum hefur Hagstofan undirbúið verkefnið „fyrirtækjaskrá til hagskýrslugerðar“ og í áföngum hafist handa við að byggja upp gagnasafn til eiginlegrar hagtölugerðar um lýðfræði fyrirtækja. Til frekari áréttингar þessum markmiðum var gerð skipulagsbreyting innan Hagstofunnar á þann veg að sérstakt svið, fyrirtækjasvið, var stofnað árið 2012 og verkefni tengd atvinnuvegum færð yfir á hið nýja svið til liðs við þá sérfræðinga sem ráðnir voru gagngert til að byggja upp áðurnefnda fyrirtækjaskrá til hagskýrslugerðar. Þeirri skrá er ætlað stórt framtíðarhlutverk í verkefnum Hagstofunnar því auk sjálfrar hagtölugerðarinnar er traustari grunnur lagður undir aðra þætti hagskýrslugerðarinnar, úrtaks-

gerð og rannsóknir á fyrirtækjum, rekstri þeirra og efnahag.

Af ofangreindu sést að hagtölugerð um atvinnuvegi er skiljanlega talsvert brotakennnd í ljósi sögunnar. Hér á eftir er leitast við að halda til haga því helsta sem íslensk hagskýrslugerð hefur fengist við hvað atvinnuvegi og afkomu þeirra varðar. Þær eyður, eða skortur á upplýsingum, sem eru hluti slíkrar frásögu sýna að

Á tímabilinu 1952–2006 var Hagstofa Íslands stjórnslustofnun, en á þeim tíma starfaði þjóðskrá innan vélbanda Hagstofunnar og snerti lögheimilisskráningu einstaklinga og réttindi þeirra. Þessir stimplar sem hér sjást gegndu viðtæku hlutverki í starfsemi þjóðskrár.

Á myndinni sjást Hjalti Kristgeirsson, Sigrún Helgadóttir og Elías Héðinsson. Mynd tekin nálægt árinu 1992.

mörgu leyti þann forgang sem ákveðnir atvinnuveigar nutu bæði hjá stjórnvöldum og endurspegluðust að tölverðu leyti í hagskýrslugerðinni á undanförnum áratugum og tímabilum í hagsögunni.

Hagstofan hefur undanfarin ár stefnt að því að hagtölurnar lýsi stöðu sem flestra atvinnugreina með sem sambærilegustum hætti bæði í innlendum samanburði og alþjóðlegum.

FISKVEIÐAR. Elstu opinberu hagtölurnar um fiskafla eru frá árinu 1897. Fram til þess tíma þarf að giska út frá öðrum heimildum hver sjávarafli landsmanna var ár hvert. Helst koma tölur um vöruútlutning landsmanna að gagni til að meta síkt en nokkrir fræðimenn hafa gert tilraunir í þá átt.

Til að afla nákvæmari hagtalna um framleiðslu voru sett lög árið 1895 sem reyndar eru fyrstu almennu lögum um hagskýrslur hér á landi.

Lögum frá 1895 veittu landstjórninni aukin völd til að afla upplýsinga til hagskýrslugerðar. Lögum mæltu jafnframt fyrir um nýjan skýrsluflokk um fiskafla. Hófst þessi skýrslusöfnun 1897 og varð strax umfangsmikil. Með lögum frá 1895 var ákveðið, að skipstjórar á pilskipum og

formenn á bátum væru skyldir til að gefa upp afla á skipum sínum og bátum, og enn fremur skyldu þeir, sem hefðu arð af hlunnindum, svo sem laxveiði, selveiði, fuglatekju og dúntekju, gefa skýrslu um það. Þegar starfsemi Hagstofu Íslands hófst tók stofnunin þessa skýrslugerð í arf og gaf út árlega fyrir árin 1912–1941 skýrsluflokk sem nefndist „Fiskiskýrslur og hlunnindar“.

Útgáfa fiskiskýrshna hélt í óbreyttu horfi á tímabilinu 1912–1941 þegar Fiskifélag Íslands tók yfir skýrslugerðina. Eftir það birtust tölur um fiskafla með gjörbreyttum hætti í tímartinu Áegi.

Skýrslugerð Hagstofu einkenndist af ýtarlegri sundurliðuðum tölum eftir landshlutum um fiskafla, fiskiskip og úthald þeirra.

Árið 1941 gripu örlogin í taumana eftir að síðari heimsstyrjöldin hafði staðið yfir um tíma en leiða má getum að því að ákvörðun stjórnvalda um að færa hagskýrslugerð um fiskveiðar frá Hagstofunni til Fiskifélags Íslands með lagasetningu árið 1941 er ein grein af þeim meiði sem kalla má úthlutun til hagsmunaaðila. Ábyrgðin á hagskýrslugerð um fiskveiðar og sjávarútveg var færð nær þeim aðilum sem störfuðu í greininni. Fram að því skorti með öllu tölur um rekstrarrafkomu og úr því varð að Reikningaskrifstofa sjávarútvegsins var stofnuð með lögum nr. 90/1943 undir yfirstjórn Fiskifélags Íslands.

Fiskifélag Íslands birti ýmsar tölur um fiskveiðar og sjávarútveg í þremur útgáfum, tímartinu Áegi, í árlegrí hagtoluútgáfu sem hét Útvegur og sérstök fylgiriti þess sem hét Útgerð og afkoma en eins og titillinn ber með sér var áherslan þar lögð á efnahag og afkomu

ÁRIÐ 2011 RÉÐI HAGSTOFAN SÉRFRÆÐINGA TIL AÐ HEFJA INNSÖFNUN OG ÚRVINNSSLU HAGTALNA UM LANDBÚNAÐARMÁL. VAR ÞAÐ LIÐUR Í ÁÆTLUN VEGNA ÁÐILDARUMSÓKNAR ÍSLANDS AÐ ESB.

fiskiskipafloftans í ýmsum staðar- og útgerðarflokum. Ægir var tímárit sem kom út mánaðarlega og allt að 22 sinnum á ári og birti aflatölur á líðandi stundu en hirti minna í fyrstu um það að draga saman aflatölur ársins í aðgengileg yfirlit með sambærilegum hætti og Hagstofan gerði fram til 1941. Hagstofan yfирgef aldrei alveg þá venju að birta yfirlit um fiskafla hvers mánaðar í Hagtíðindum og bætti um betur með því að taka saman sérstök yfirlit og birti í Tölfræðihandbók 1967 fyrir árin 1942–1962 og önnur yfirlit eftir það í næstu Tölfræðihandbókum. Engu að síður geymir Ægir margvíslegan fróðleik í formi talna um íslenskan sjávarútveg og frá og með 1969 kom árlega út eitt hefti tímáritsins sem var helgað talnayfirliti um sjávarútveginn.

Útvegur birti árlegar töflur fyrir árin 1976–1997 um fiskiskipastólinn og fiskafla í fjölbreyttu niðurbrotti eftir tegund og staðar fiskiskipa, veiðarfærum, verkunarstöðum aflans, úthaldi, mánuðum og mörgu fleira.

Efnahagsstofnun tók saman afkomutölur um sjávarútveg fram til þess að Hagrannsóknadeild Framkvæmdastofnunar ríkisins og síðar Þjóðhagsstofnun tóku yfir verkefnið og birtu ýmsar afkomutölur um sjávarútveg. Voru tölurnar reistar á þjóðhagsreikningum í tvö áratugi eða rekstrarrafkomu í margvíslegum afbrigðum í nærfellt þrjá áratugi.

Árið 1999 yfirtók Hagstofa Íslands hagskýrslugerð Fiskifélagsins og birti Útveg 1998 með svipuðum hætti og Fiskifélagið hafði gert fram að því. Með árinu 1999 varð nokkur breyting á útgáfunni en síðasti árgangurinn kom út í bókarformi fyrir árið 2002. Eftir það færðist útgáfa um sjávarútveg yfir í nýtt útgáfusnið Hagtíðinda sem hófst 2004 og rann saman við hagskýrslugerð Þjóðhagsstofnunar, einkum afkomutölur, og hefur birting niðurstaðna staðið lítið breytt eftir það.

LANDBÚNAÐUR. Búnaðarskýrslurnar áttu sér ríka hefð frá öndverðri 19. öld og Hagstofan tók í arf talningar á ræktarlandi og búfénaði í öllum sveitarfélögum landsins ár frá ári. Skýrslugerðin hélt velli á Hagstofunni til 1967 en eftir

LEIÐA MÁ GETUM AÐ ÞVÍ AÐ ÁKVÖRDUN STJÓRNVALDA UM AÐ FÆRA HAGSKÝRSLUGERÐ UM FISKVEIÐAR FRÁ HAGSTOFUNNI TIL FISKIFÉLAGS ÍSLANDS MED LAGASETNINGU ÁRIÐ 1941 ER EIN GREIN AF ÞEIM MEIDI SEM KALLA MÁ ÚTHLUTUN TIL HAGSMUNAADILA.

það var hlé gert á birtingu hagtalna um landbúnað í sérstökum hagskýrsluheftum en látið var nægja eftir það að birta helstu niðurstöður í Hagtiðindum.

Búfé, ræktað land, jarðargróði og jarðabætur voru undirstöður búnaðarskýrslna ár eftir ár. Um miðjan 4. áratug 20. aldar örlaði á töluum um framleiðslu landbúnaðarvara.

Í landbúnaði var framleiðsluráð landbúnaðarins byggt upp sem upplýsingamiðstöð um framleiðslu landbúnaðarvara í tengslum við kjarasamninga við bændur á stríðsárunum. Skýrslugerð um hag landbúnaðarins var færð nær hagsmunaaðilum greinarinnar með afgerandi hætti. Framleiðsluráð landbúnaðarins var stofnað með lögum nr. 94/1947 og hafði á sínu verksviði einkum verðskráningu, verðmiðlun og sölu á landbúnaðarafurðum. Árið 1950 hóf framleiðsluráðið að gefa út Árbók landbúnaðarins sem innihélt mikið magn tölulegra upplýsinga um hag landbúnaðarins. Með tilkomu þjóðhagsstofnunar voru gefnar út afkomutölur um landbúnað og var það liður í almennu yfirliti um framleiðslugreinar landsmanna. Stofnunin gaf út eitt sérhefti um landbúnað árið 1992 í skýrsluröðinni Atvinnuvegaskýrslur.¹⁹

Árið 2011 réði Hagstofan sérfræðinga til að hefja innsöfnun og úrvinnslu hagtalna um landbúnaðarmál. Var það liður í áætlun vegna aðildarumsóknar Íslands að ESB um að efla þyrfti framvegis gerð landbúnaðartölfræði á Hagstofunni. Meðal verkefna sem unnið var að var rannsókn á framleiðsluskipan í landbúnaði þar sem sendar voru fyrirspurnir til 3.200 framleiðenda í landbúnaði. Þetta var ekki fyrsta könnunin af þessu tagi því tú árum áður var sambærileg rannsókn gerð hér á landi.

UTANRÍKISVERSLUN. Við stofnun Hagstofunnar tók hún í arf gamalgróna hagskýrslugerð um innflutning og útflutning vara og kölluðust skýrslurnar ætið „verslunarskýrslur“. Elstu tölur um utanríkisverslun vörur sem ná til landsins alls eru frá árinu 1624 en tölur um utanríkisverslun vörur eiga samfellað sögu frá árinu 1862 til dagsins í dag. Um skýrslugerðina fram til 1914 og reyndar allar götur til ársins 1990 er fjallað ýtarlega í Hagskinnu og verður hér eingöngu stiklað á stóru í þeim helst tilgangi að lýsa hver staða verslunarskýrlatalna er í nútímanum.

¹⁹ Landbúnaður 1945–1989. Atvinnuvegaskýrslur, nr. 44, apríl 1992.

Fundur um útgáfumál Hagstofunnar. Á myndinni sjást Sigurborg Steingrímssdóttir, Hallgrímur Snorrason, Gunnar H. Hall og Magnús S. Magnússon. Mynd frá árinu 1992.

Verslunarskýrslur hafa alla tíð verið að jafnaði umfangsmesti þáttur reglubundinnar hagskýrslugerðar í tíð Hagstofunnar. Á það meðal annars við um kröfur innan Hagstofunnar til mannafla, upplýsingatækni auk þess sem útgáfumagn hagtalna um utanríkisverslun tók öllu öðru fram í starfseminni fram til ársins 2002 þegar þjóðhagsreikningagerðin fluttist til Hagstofunnar.

Fram til ársins 1921 byggðist verslunarskýrslugerðin á gógnum sem sýslumenn kringum landið söfnuðu frá kaupmönnum um innfluttar og útfluttar vörur á umliðnu ári. Ljóst var að nokkur losarabragur fölst í slíku verklagi eins og löngu var ljóst við samanburð tollreikninga og skýrslna um útflutningsgjald við skýrslur kaupmanna.

Frá ársbyrjun 1921 var gerð róttæk breyting á innheimtu verslunar-skýrslnanna. Innflytjendur og útflytjendur skyldu jafnharðan gera sérstaka skýrslu um innflutta og útflutta vörur og senda Hagstofunni, fyrst ársfjórðungslega, en mánaðarlega frá og með árinu 1926. Árið 1940 varð sú breyting á innheimtu innflutningsskýrslna að í stað þeirra skýrslna frá innflytjendum sem Hagstofunni voru áður sendar fékk hún samrit af skýrslu sem skilað var til tollfirvalda. Þar sem áður var töluvert ósamræmi milli þess sem innflutningsskýrslur til Hagstofunnar töldu og þess sem talið var í tollreikningum skapaðist framvegis sú regla að innfluttar vörur í skýrslum Hagstofu töldust einungis tollafgreiddar vörur. Ef aðflutt vara var endursend áður en hún var tollafgreidd taldist hún ekki til innfluttra vara í hagskýrslum. Árið 1947 var tollskrá samræmd flokkunarkerfi verslunarskýrslna. Við

**VERSLUNARSKÝRSLUR
HAFA ALLA TÍÐ VERIÐ
AÐ JAFNAÐI UMFANGSMESTI
ÞÁTTUR REGLUBUNDINNAR
HAGSKÝRSLUGERÐAR Í
TÍÐ HAGSTOFUNNAR.**

hvert vörunúmer í verslunarskýrslum var tilgreint jafnhliða viðkomandi tollskrárnúmer. Ef verslunarskýrslunúmer náði yfir mörg tollskrárnúmer, eins og oft kom fyrir, voru tollskrárnúmerin ásamt vöruheitum þeirra í tollskránni sundurliðuð og við hvert þeirra var tilfært innflutningsmagn og verðmæti.

Árið 1895 var farið að greina vörur í verslunarskýrslum eftir því frá hvaða landi þær voru keyptar eða til hvaða lands þær voru seldar. Aðalreglan í íslenskum verslunarskýrslum var upphaflega sú að miða vöruriðskiptin við innkaupsland og söluland en ekki framleiðslu land innflutti vörurnar eða neysloland (lokaáfangastað) útflutti vörurnar. Innkaups- og sölulöndin gáfu því í upphafi ekki rétta mynd af hinum eiginlegu viðskiptum milli framleiðenda og neytenda varanna. Það skýrir að nokkru leyti hvers vegna hlutur Danmerkur í utanríkisverslun Íslendinga var svo stór í upphafi 20. aldar. Þá gegndi Danmörk ásamt Bretlandi mikilvægu hlutverki sem viðskiptamiðstöð fyrir Íslendinga og því vega þessi lönd svo þungt í verslunarskýrslum. Frá og með ársbyrjun 1964 varð aðalreglan sú að skrá notkunarland útfluttrar vörur en ekki söluland í útflutningsskýrslur.

Við stofnun Hagstofu Íslands 1914 var

Hallgrímur Snorrason og Gylfi P. Gíslason. Myndin er tekin 1994 í tilefni 80 ára afmælis Hagstofunnar.

„HIN ALPJÓÐLEGU FLOKKUNARKERFI SÝNA GLÖGGLEGA HVE SÉRHÆFING ER RÍKUR PÁTTUR Í VÖRUÚTFLUTNINGI ÍSLENDINGA FRÁ UPPHAFI HAGSKÝRSLUGERÐAR TIL OKKAR DAGA.

vörusundurliðun í verslunarskýrslum rúmlega tvöfölduð, úr 200 í rúmlega 400 vörunúmer. Úrvinnsla og hagskýrslugerð Hagstofu Íslands á sviði utanríkisverslunar hefur á 20. öld verið unnin með hliðsjón bæði af alþjóðlegum samanburði og sérstökum þörfum íslendinga fyrir að sundurgreina útflutningsafurðir sínar ýtarlegar en gert er í alþjóðlegum vöruflokkunarkerfum. Þetta hefur gerst í áföngum. Á síðari helmingi 20. aldar hefur sérlensk úrvinnsla verið fest í sessi með flokkunarkerfum sem þjónað hafa þessum markmiðum.

Árin 1914–1937 eru vörur í íslenskum verslunarskýrslum flokkaðar í 25 vöru-deildir eftir fyrirmyn sem mótaðist á alþjóðlegum fundi tölfræðinga og hagskýrslugerðarmanna í Brussel árið 1913 (Brussels Convention of 1913).²⁰

Árið 1935 hóf Hagstofan flokkun eftir alþjóðlegri vöruskrá þjóðabandalagsins en tók skrána formlega í notkun árið 1938 og var hún í gildi til 1951. Eftir heimsstyrjöldina 1939–1945 og endalok þjóðabandalagsins tóku Sameinuðu þjóðirnar að undirbúa nýja alþjóðlega vöruskrá sem skyldi taka mið af breytingum í framleiðslu og vöruruðskiptum í heiminum. Árið 1952 tók Hagstofan í notkun

alþjóðlega vöruskrá Sameinuðu þjóðanna „Standard International Trade Classification“ (skammstafað SITC). Frá þeim tíma hefur SITC-staðallinn verið endurskoðaður og aukinn nokkrum sinnum af fyrrgreindum ástæðum.

Hin alþjóðlegu flokkunarkerfi sýna glögglega hve sérhæfing er ríkur þáttur í vöruútflutningi íslendinga frá upphafi hagskýrslugerðar til okkar daga. Um og yfir helmingur útflutnings íslendinga tilheyrir vörudeildinni „fiskur“ en sú niðurstaða segir lítið um það sem gerist í fiskútflutningi að öðru leyti. Þessi staðreynd hefur einnig haft þær afleiðingar að hin alþjóðlegu flokkunarkerfi nái ekki óbreytt að sundurliða íslenskar útflutningsafurðir með fullnægjandi hætti. Hagstofan hefur á undanförnum áratugum brugðist við þessu vandamáli með því að: a) fjlöga undirflokkum innan ramma alþjóðlegra vöruflokkunarkerfa, og b) móta sérstakt íslenskt vörflokkunarkerfi fyrir útflutningsafurðir, áðurnefnda Hagstofuflokkun til ýtrrustu sundurliðunar í verslunar-skýrslum sem í endurbættum útgáfum var mikið notuð á árunum frá 1958.²¹

Síðasta grunnflokkunin í notkun byggist á tollskrá Alþjóðatollasamvinnuráðsins og tók gildi hinn 1. janúar 1988, s.k. HS-flokkun (Harmonised System) og eru nálægt 8000 tollskrárnúmer í henni.²² Hin ýtarlega sundurliðun upplýsinga gerir Hagstofunni kleift að veita fjölmörgum notendum upplýsingar af mikilli nákvæmni, þó með takmörkunum þeim sem gilda um trúnað við einstaka aðila.

Helstu notendur eru opinberir aðilar, fyrirtæki, sendiráð, fjöldiðlar og almennингur. Tölnar eru notaðar til útreiknings viðskiptajafnaðar í greiðslujöfnuði við útlönd, þjóðhagsreikninga, til efnahagsrannsókna og markaðsrannsókna.

Á þeim árum sem liðin eru á 21. öldinni hefur upplýsingamagnið í utanríkisverslun vaxið út fyrir þau mörk sem prentaðar skýrslur gátu miðlað til notenda. Því var hætt við að gefa út æ viðameiri verslunar-skýrslur á prenti en þess í stað var lögð aukin áhersla á miðlun veftalna á sem aðgengilegastan hátt fyrir notendur. Því eru prentaðar útgáfur ekki á neinn hátt lengur marktækur vitnisburður um umfang íslenskrar hagskýrslugerðar í einstökum málaflokkum. Utanríkisverslunartölur eru lýsandi dæmi um slíka þróun.

Á árinu 2006 hóf Hagstofan vinnu við gerð þjónustujafnaðar en það verk-efni hafði verið unnið af Seðlabanka Íslands fram að því. Vegna falls bankanna 2008 dróst að innleiða verkefnið á tilætluðum tíma. Fyrstu niðurstöður birti Hagstofan fyrir fyrsta ársfjórðung 2009.

Hagstofan og Seðlabankinn gerðu með sér samkomulag árið 2006 um þjónustu-viðskipti við útlönd en sambærileg verkaskipting tíðkast viða erlendis milli sambærilegra stofnana. Gögnum um þjónustuviðskipti er safnað rafrænt frá úrtaki fyrirtækja og var hér um að ræða afgerandi breytingu í högun verk-efnisins miðað við fyrri aðferðafræði.

IÐNAÐUR. Íslenskur iðnaður kom tiltölulega seint til sögunnar sem sjálfstæður atvinnuvegur og bera tölfraðiheimildir þess merki. Iðnframleiðsla var þó alls ekki léttvæg fyrr á tímum því á flestum heimilum var drjúgum tíma fólks varið í handverk og iðju sem nú á dögum teljast til iðnaðar. Ullarvinnsla og fatagerð hvers konar var tímafrek enda sá þjóðin sér sjálf fyrir fatnaði að mestu leyti og flutti auk þess út vaðmál, skinn og ógrynni af prjónavörum. Í úrvinnslu matvæla var bundin mikil vinna og rekstrarfé og héðan voru fluttar matvörur í miklum mæli til útlanda, aðallega fiskur, lýsi og saltkjöt. Í landinu voru ávallt til handverks- og iðnaðarmenn sem fengust við húsbyggingu og smiðar, bjuggu til báta, verkfæri, ílát og reiðtygi svo nokkuð sé nefnt.

Heildarskýrslur um iðnað eru fram til 1963 einkum tiltækar um vinnaflíð samkvæmt 10 ára manntölum sem frá 19. öld greina frá fjölda iðnaðarmanna og síðar iðnverkafólks þegar verk-smiðjur tóku að risa. Hafa ber í huga að flokkun og skilgreining á starfsstéttum

²⁰ Hagskinna, bls. 406–407.

²¹ Hagskinna, bls. 408.

²² Sjá lýsingógn á Hagstofuvef 11. mars 2015.

er ekki alltaf sú sama frá einu manntali til annars og mörkin milli sumra iðn-greina óskýr, til dæmis á milli húsasmíði, trésmíði og jafnvel húsgagnasmíði.

Auk manntalanna gefa skýrslur um vinnuvikur slysatryggðra manna góða hugmynd um mannafla í þeirri iðnaðar-starfsemi sem var tryggingaskyld. Skýrslurnar hefjast á árinu 1932 og taka þá eingöngu til verkaþolks en hvorki afgreiðslufólks, skrifstofufólks né stjórnenda í iðnaði. Hagstofa Íslands gerði gangskör að því að safna almennum skýrslum um iðnað eftir 1950 og birtist afraksturinn í iðnaðarskýrslum. Í þeim eru allítarlegar tölur um vinnuafl í iðnaði árin 1947–1962 og ýmsar upplýsingar um stærð og fjölda iðnfyrirtækja, rekstur þeirra og afkomu. Gildi þessara skýrslna er þó takmarkað vegna slælegra skila iðnfyrirtækja og hefur því þurft að áætla það sem upp á vantaði. Þá eru vinnuaflstölur iðnaðarskýrslna þeim annmarka háðar að ekki er allt vinnuafl í iðnaði skráð, þótt þær nái betur utan um það en fyrri skýrslur.

Heildartölur um vinnuaflíð ná aftur til 1963 samkvæmt slysatryggðum vinnuvikum árin 1963–1996. Þjóðhags-stofnun hóf framleiðsluuppgjör þjóðhags-reikninga með 1973 sem upphafsár en þær tölur birta framlag einstakra fram-leiðslugreina til landsframleiðslunnar. Til undirbúnings sjálfri þjóðhags-reikningagerðinni hóf forveri Þjóð-hagsstofnunar, Hagrannsóknadeild Framkvæmdastofnunar ríkisins, rann-sóknir á ýmsum þáttum iðnaðar og tók saman iðnaðarskýrslur sem náðu aftur til áranna 1968. Var beinlinis tekið fram í formála fyrstu skýrslunnar að á hana mætti líta sem framhald iðnaðarskýrslna Hagstofunnar sem birti síðustu iðnaðar-skýrslu sína árið 1963 fyrir úrtaksárið 1960. Hjá báðum þessum aðilum byggðist skýrslugerðin á úrtaksathugun.

Birtust alls átta skýrslur um iðnað í ritröðinni Atvinnuvegaskýrslur á árabilinu 1973–1982. Eftir það rann skýrslugerðin um iðnað inn í almennari útgáfu í sömu ritröð og bar titilinn Atvinnuvegaskýrsla auk ártals.

Í tengslum við inngöngu Íslands í EFTA sem Alþingi samþykkti með þingsályktun

Mynd tekin í 80 ára afmælishófi Hagstofunnar. Frá vinstrí: Hallgrímur Snorrason, Bjarni Bragi Jónsson, Bolli Þór Bollason og Bjarni Kr. Grímsson.

19. desember 1969 stóð Þjóðhagsstofnun og fleiri aðilar að ýmsum athugunum á áhrifum inngöngunnar á iðnað. Þá var stóriðja einnig undir smásjánni og töluberð skýrslugerð snerist um áhrif hennar á íslenskt efnahagslíf. Þá skal getið sérstakra rannsókna Þjóðhagsstofnunar á fiskiðnaði og sérstöðu hans í samsíli við fiskveiðar hér á landi. Birtust skýrslur um fiskiðnað reglulega í sérstökum ritum Þjóðhagsstofnunar um sjávarútveg fyrir árin 1969–1989 og eftir það í ýmsum heftum Atvinnuvegaskýrslna. Þegar Hagstofan tók yfir málaflokkinn 2002 var halddið í meginatriðum áfram á sömu braut að birta rekstraryfirlit og afkomutölur um sjávarútveg á grundvelli tvískiptingarinnar milli fiskveiða og viinnslu sem strangt til tekið tilheyrir atvinnugreininni iðnaður.

SAMGÖNGUR OG FLUTNINGASTARFSEMI. Skráning skipa í upphafi 20. aldar náði í fyrstu ekki til allra skipa. Árið 1928 færðist skipaskráning frá fjármálaráðuneyti til Skipaskoðunar ríkisins. Hagstofan tók árlega saman töflur fyrir árin 1929–1988 um skipastól Íslendinga á grundvelli skráa sem Skipaskoðun ríkisins, síðar Siglingamálastofnunar ríkisins, birtu í árlegum útgáfum undir heitinu „Skrá um íslensk skip“. Einig studdist Hagstofan við íslenskt sjómannaalmanak sem Fiskifélag Íslands gaf út. Hagstofan lagði sjálfstætt mat á skrárnar í ljósi upplýsinga um einstök skip ef þau reyndust ósjófær eða úrelt þótt á skrá væru, en bætti öðrum skipum við ef það átti við.

Tölurnar um skipastól Íslendinga voru birtar reglubundið í Hagtíðindum fyrir sömu ár en á næstu árum lá birtingin tímabundið niðri sem má rekja að stórum hluta til röskunar vegna kerfisbreytinga í stærðarmælingum skipa í brúttó-tonn í stað brúttórúmlesti áður. Að því umróti loknu tók Hagstofan upp þráðinn á nýjan leik en Siglingastofnun heldur skipaskrá skv. lögum nr. 115/1985 um skráningu skipa. Hagstofa Íslands vinnur upplýsingar um skipastólinn úr skránni til birtingar miðað við 1. janúar ár hvert.

Hagstofan tók saman ýmsar aðrar tölur um samgöngumál og birti jafnharðan í Hagtíðindum eða í sérstökum fjölrítum um tíma. Meðal efnis má nefna skipasamgöngur, farþega- og póstflug, póst- og símamál, vega- og brúargerð auk talna um umferð í landinu og farþegaflutninga til og frá því. Ekki er allt upp talið hér en sammerkt þessari talnagerð er að meginhluti innsöfnunar, úrvinnslu og birtingar var í höndum viðkomandi stofnunar eða aðila sem bar stjórnsýslulega ábyrgð á viðkomandi málaflokki.

FERÐAPJÓNUSTA. Hagstofan hóf reglubundna söfnun upplýsinga um framboð á gistiþymi og fjölda gistenátta í júní 1984. Söfnunin tekur til allrar seldrar gistiþónustu að orlofshúsum félagsamtaka undanskildum. Árið 1995 var byrjað að afla upplýsinga um gestafjölda auk gistenátta í því skyni að kanna meðallengd dvalar á gistiþósta. Megin-tilgangur með gistenáttatalningunni var

**ÍSLENSKUR ÍÐNAÐUR KOM
TILTÖLULEGA SEINT TIL
SÖGUNNAR SEM SJÁLFSTÆÐUR
ATVINNUVEGUR OG BERA TÖLFRÆDI-
HEIMILDIR ÞESS MERKI.**

„AUK GISTINÁTTATALNINGA HEFUR HAGSTOFAN STAÐIÐ AD FJÖLPÆTTARI KORTLAGNINGU Í PESSION MÁLAFLOKKI MED ATHUGUNUM Á EFNAHAGSLEGU UMFANGI FERÐAÐJÓNUSTUNNAR OG BIRT Á VEFSIÐU SINNI.“

að safna upplýsingum um ferðaþjónustu sem atvinnugrein. Upplýsingar um starfandi gistiða eru fengnar m.a. frá ferðamálaráði, ferða- og atvinnu-málafulltrúum á landsbyggðinni, frá löggreglustyraembættinu og úr hinum fjölmörgu auglýsingabæklingum frá ferðaþjónustuaðilum. Öllum þeim er selja gistiþjónustu ber skylda til að senda gistiðrslur mánaðarlega til Hagstofunnar. Á skýrslunum koma fram upplýsingar um gistiþými og fjöldu gisti-náttu og gestakoma í mánuðinum.

Auk gistináttatalninga hefur Hagstofan staðið að fjölpættari kortlagningu í þessum málaflokki með athugunum á efnahagslegu umfangi ferðaþjónustunnar og birt á vefsíðu sinni, auk þess sem gerðar hafa verið sérstakar úrtakskannanir á ferðavennum Íslendinga, sbr. samnefnt rit sem byggt var á fyrstu könnun þessarar tegundar árið 1996. Aftur fór fram rann-sókn af svipuðu tagi fyrir tímabilið frá maí 2007 til apríl 2008. Niðurstöður þeirrar rannsóknar voru birtar í nóvember 2009. Þá hefur Hagstofan aflað frekari upplýsinga um ferðaþjónustu með því að sækja ýmsar upplýsingar, þar með talið í könnun hennar á þjónustuvíðskiptum, og tekið saman ferðaþjónustureikninga.

ORKUMÁL. Talnagerð um orkumál hefur lengst af verið utan verkefnasviðs Hagstofunnar að undanskylđri birtingu talna um afl og orkuvinnslu rafstöðva í Hagtiðindum frá árinu 1960 að telja. Þjóðhagsstofnun safnaði um langt árabil gögnum um rekstur og efnahag orku-fyrirtækja, og voru fyrstu skýrlurnar birtar undir heitinu Raforkubúskapur 1969–1976 og Jarðvarmi og hitaveitir 1973–1981, en síðan varð þetta efni hluti af Atvinnuvegaskýrslum stofnunarinnar. Eftir að þjóðhagsreikningagerðin og afkomutölur um atvinnuvegi færðist til Hagstofunnar árið 2002 er það einkum rekstrarþáttur orkumálatölfræðinnar og verðlagning raforku til notenda sem stofnunin sinnir auk almennrar upplýsingagjafar á vef stofnunarinnar og í hagtoluárbókum Hagstofunnar.

Orkumál voru síður en svo vanræktur málaflokkur því góðar skýrslur eru til um

orkugjafa og orkunotkun Íslendinga á 20. öld. Fljótega eftir að raforkuvinnsla hófst í landinu snemma á öldinni var farið að safna skýrslum um vinnslu, sölu og notkun raforku. Framan af birtust þær í Tímariti Verkfraðingafélags Íslands, en árið 1939 hófst útgáfa á sérstökum yfir-litsskýrslum um orkumál undir heitinu Rafveitur á Íslandi. Þær voru gefnar út af raforkumálastjóra og Rafmagnseftirliti ríkisins og greina frá afli, straumtegund og spennu allflestra rafstöðva í landinu, almenningsstöðva jafnt sem einkastöðva. Árið 1959 hófst samfelld útgáfa á vegum raforkumálastjóra á tölfraðilegum upplýsingum er nefndist Orkumál og kom út að jafnaði tvísvar ári. Í tímaritinu birtust ýtarlegar tölulegar upplýsingar um framleiðslu, sölu og notkun á orku í landinu, auk rannsóknarritgerða á sviði orkumála. Með nýjum orkulögum árið 1967 leysti Orkustofnun Raforku-málaþrifstofuna af hólmi og hefur sinnir hún skýrslugerð um orkubúskap lands-manna, safnar upplýsingum frá öllum raforkuframleiðendum og hitaveitum og fylgist með orkunotkun þjóðarinnar. Í ársskýrslum Orkustofnunar og Lands-virkjunar eru birtar yfirlitstölur um vinnslu, sölu og notkun raforku og heildarnotkun orku á Íslandi.

Á upphafsárum 21. aldar hefur hag-skýrslugerð um orkumál beinst í æ ríkari mæli að alþjóðlegri upplýsingagjöf, til Alþjóðlegu orkumálastofnunarinnar (IEA) og hin síðstu ár til Hagstofu ESB vegna ákvæða í EES-reglugerðum um veitingu upplýsinga um orkuverð til notenda.

Orkumálatölfræði hér á landi er lýsandi dæmi um nán samskipti milli orku-fyrirtækja og þarfa hins opinbera fyrir tölulegar upplýsingar um orkumál. Hluta af skýringunni á því að þessi hluti hag-tölslugerðar liggur utan venjubundinna leiða í hagskýrslugerð má rekja til þeirra afar tæknilegu og oft flóknu skilgreininga sem fylgja skýrslugerðinni. Hefur því sérfræðingum í orkumálum verið treyst fyrir hagtölugerðinni í stað þess að byggja þekkinguna upp miðlægt á Hagstofunni til verksins.

UPPLÝSINGATÆKNI. Krafan um tölfraðiupplýsingar um útbreiðslu og notkun á upplýsingatækni hefur farið vaxandi á liðnum árum samhlíða sívaxandi framþróun á tæknivísindi. Í byrjun ársins 2002 tók Hagstofan við verkefni af verk-efnisstjórn forsætisráðuneytisins um upplýsingasamfélagið sem felst í því að safna tölfulegum upplýsingum um upplýsingasamfélagið. Söfnun upplýsinga

í upplýsingatækni er úrtaksrannsókn sem byggist á ákvæðum í reglugerðum vegna EES-samningsins og nær annars vegar til einstaklinga og heimila og hins vegar til fyrirtækja. Leitast er við að fá mynd af notkun heimila og einstaklinga á tæknibúnaði og internetti. Segja má að tilgangurinn sé tvíþættur, annars vegar er verið að kanna hversu tæknivædd íslensk heimili eru og hins vegar er aflað upplýsinga um tölvu- og internetnotkun einstaklinga. Hvað fyrirtæki varðar er upplýsinga aflað hjá þeim til að fá mynd af notkun fyrirtækja á upplýsingataknibúnaði og rafrænum viðskiptum.

ÞJÓÐHAGSREIKNINGAR. Þrátt fyrir tíma-bundna miðstýringu markaðsbúskaparins á árunum heimskreppu og haftabúskapar 1931–1959 var ætíð brýn börf fyrir yfirlits-tölur um afkomu efnahagslífsins í heild.

Umfangsmikið verkefni af þessu tagi á árum heimskreppunnar miklu var „Skipulagsnefnd atvinnumála“ sem vann mikið starf í því skyni að meta með hagtöllum efnahagsumsvif helstu atvinnugreina. Upp úr þeiri miklu vinnu skýrðist betur fyrir ráða-mönnum þjóðarinnar að taka þurfti til endurskoðunar og endurskipu-lagningar hagskýrslugerðina eins og hún var þá starfrækt.

Eftir lok seinni heimsstyrjaldarinnar birtust á alþjóðavettvangi skýr viðhorf og kröfur um nýja og samræmda gerð hagtalna sem náðu til hagkerfisins alls í

„EFTIR LOK SEINNI HEIMS-STYRJALDARINNAR BIRTUST Á ALÞJÓÐAVETTVANGI SKÝR VIÐHORF OG KRÖFUR UM NÝJA OG SAMRÆMDA GERÐ HAGTALNA SEM NÁÐU TIL HAGKERFISINS ALLS Í PEIM RÍKJUM Á VESTURLÖNDUM SEM KENNDU SIG VIÐ MARKAÐSBÚSKAP.“

þeim ríkjum á Vesturlöndum sem kenndu sig við markaðsbúskap. Þjóðhags-reikningagerð hófst til vegs og virðingar en hagfræðilegan grundvöll að þeim hafði enski hagfræðingurinn John Maynard Keynes sett fram í tímamótaverki sínu „Almenna kenningin um atvinnu, vexti og peninga“ sem út kom árið 1936.

Fyrst komst skriður á umræður um þjóðhagsreikninga eftir síðari heims-styrjöldina, en þá í skugga mikils ójafnvægis í íslenskum efnahagsmálum. Tími þjóðhagsreikninga var almennt að renna upp í heiminum og það var eingöngu

spurning hvenær íslensk stjórnvöld fáru einnig af stað í þann leiðangur.

Í nefndaráliti dags. 20. desember 1948 rituðu hagfræðingarnir Gylfi Þ. Gíslason og Ólafur Björnsson auk Skúla Guðmundssonar nokkuð ýtarlega greinargerð um nauðsyn þjóðhagsreikninga fyrir Ísland.²³ Enda þótt nefndin hafi verið skipuð til að gera tillögur um vísítolu fyrir magn og verðmæti útflutningsframleiðslunnar fjallar einn kafli álítsins um útreikning þjóðartekna hér á landi, hvað hafi verið gert fram að því og hvað þurfi helst að leysa í framhaldinu. Premenningarnir benda á að Hagstofan hafi tekið saman yfirlit yfir þjóðartekjurnar árin 1935–1946 með aðferð þar sem lagðar eru saman „nettótekjur skattgreiðenda (einstaklinga og félaga) samkvæmt skattskrám“ auk áætlana um aðra tekjuliði og millifærslur. Helsti gallinn við þessu aðferð að mati nefndarinnar er sá að framtalsgögn skattgreiðenda duga skammt fyrir heildarútreikning á tekjum landsmanna samkvæmt þeiri aðferð sem þeir nefna „persónuáðferðina“. Í nefndarálitinu er teft fram annari aðferð þjóðhagsreikninga sem nefnd er „afurðaaðferð“ en í henni felst að lagt er saman framlag einstakra atvinnuvega til að fá út verðmæti þjóðarframleiðslunnar. Höfundarnir benda á að Hagstofan hafi hin síðari ár einkum náð að reiknað framlag landbúnaðar og fiskveiða með þessum hætti en upplýsingar skorti meira og minna um framlag annarra framleiðslugreina að svo stöddu. Hvetja þeir ríkisstjórnina til að hefja athugun á möguleikum þjóðartekjuútreikninga sem nái til allra landsmanna en benda jafnframt á skammtímalausn fyrir það verkefni sem nefndinni bar að gera tillögur um.

Á miðju ári 1949 var gefin út mikil skýrsla sem Benjamín H. J. Eiríksson hagfræðingur ritaði fyrir ríkisstjórn og Alþingi. Tilgangurinn var að bæta úr vontun á kerfisbundinni greiningu á þeim megin-hagstærðum sem skiptu Íslendinga miklu málí til að meta stöðu hagkerfisins í innlendu sem og alþjóðlegu ljósi. Skýrsla þessi var fjörlituð og nefndist „Álítsgerð um hagmál“.²⁴ Skýrslan byggist á framlagi ýmissa stofnana til að upplýsa um veigamikla þætti í stöðu þjóðarbúsins en skortir þann ramma umfjöllunar sem einkennir þjóðhagsreikninga.

²³ Gylfi Þ. Gíslason, Ólafur Björnsson og Skúli Guðmundsson, *Álit nefndar, sem skipuð var til þess að gera tillögur um órlegan útreikning vísítolu, er syndi magn og verðmæti útflutningsframleiðslunnar (fjölríti í vörslu Hagstofu Íslands, dags. 20. desember 1948, 40 bls.).*

²⁴ B.E. [Benjamín H. J. Eiríksson], *Álítsgerð um hagmál* (fjölrít, Reykjavík, 21. júlí 1949).

Fyrsta einmenningstölvun kom á Hagstofuna árið 1984 og var af gerðinni Macintosh. Byrjað var að nýta hana við útreikninga á „vísítolu framfærslukostnaðar“ og fleiri verkefni fylgdu svo fljótelega á eftir. Hugbúnaður þróaðist hratt á þessum árum en Excel var ekki tiltækur fyrr en 1986. Fram til þess tíma notaði Hagstofan einkum töflureikninn Multiplan frá Microsoft. Ritvinnsla í Microsoft Word hófst snemma og reyndist algjör snilld þegar hann var tekinn í notkun og leysti MacWrite af hólmi.

Í grein sem birt var í apríl 1950 í bók sem gefin var út í tilefni sjötugsafmælis fyrsta hagstofustjórans, Þorsteins Þorsteinsonar, ritaði Jónas H. Haralz um nauðsyn þjóðhagsreikninga. Í tæknilegri útfærslu þjóðhagsreikninga var fyrirmynndin að sögn Jónasar sótt í kerfi Englendingsins Richard Stone. Í greininni fjallaði Jónas um nytsemi þjóðhagsreikninga í samsplili við þjóðhagsáætlanir ríkisvaldsins og staðhæfði að skoðanir manna á hlutverki ríkisvaldsins hafi breyst mikil að árunum um og eftir 1930. Jafnframt hafi viðleitni hagfræðinga og hagskýrslugerðarfólks mótað af viðhorfum ráðamanna til að mæta þessum nýju og auknu kröfum og á árunum eftir 1940 „valið sér búning þjóðhagsreikninga og þjóðhagsáætlana“. Jónas bætir síðan við að „engar tilraunir hafa enn verið gerðar til þess að vinna þjóðhagsreikninga eða setja fram þjóðhagsáætlanir hér á landi.“²⁵

Vegna gjaldeyrisvandraræða Íslendinga skömmu eftir stríð var regluleg skýrslugerð til erlendra fjármálastofnana mikilvæg til að viðhalda trausti á þær efnahagsaðgerðir sem grípa varð til að höfðu samráði við erlenda bakhjarla eins og Alþjóðagjaldeyrissjóðinn. Þrátt fyrir rökfastar kröfur um nauðsyn þess að hefja gerð þjóðhagsreikninga hér á landi tóku stjórnvöld í fyrstu ekki ákveðið á slíkum málum.

Íslenskum stjórnvöldum stóð til boða árið 1948 að þiggja fjárhagsaðstoð

„FYRST KOMST SKRIDUR Á UMRÆDUR UM PJÓÐ-HAGSREIKNINGA EFTIR SÍÐARI HEIMSSTYRJÖLDINA, EN ÞÁ Í SKUGGA MIKILS ÓJAFNVÆGIS Í ÍSLENSKUM EFNAHAGSMÁLUM.

Bandaríkjumanna, Marshallaðstoð, til stofnfjárfestinga innanlands. Til að halda utan um framkvæmd slíkrar innispýtingar á erlendu fjármagni og forðast þenslu af völdum hennar var gerð krafra um stofnun svokallaðs „Mótvirðissjóðs“. Áhrifa Marshallaðstoðarinnar gætti mest á íslenskt efnahagslíf á árunum 1948–1953.²⁶ Í lok þessa tímabils samþykkti Alþingi lög nr. 17 10. febrúar árið 1953 um stofnun Framkvæmdabanka Íslands. Hlutverk Framkvæmdabankans var að sjá um rekstur Mótvirðissjóðs auk þess sem fylgjast þurfti með efnahagsframvindunni á grundvelli mældra þjóðhagsstæðra. Árið 1954 var stofnuð hagdeild innan bankans með sex manna starfslíði til að koma á fót þjóðhagsreikningum að erlendri fyrirmynnd.²⁷ Til fyrstu fyrir bankanum valdist áðurnefndur Benjamín Eiríksson.

Lykilhagstærðir til að finna út landsframleiðslu og þjóðarframleiðslu voru tölur um fjárfestingar, samneyslu, einkaneyslu og greiðslujöfnuð. Hagtölurnar og undirgögn þeirra sem nauðsynlegar voru til þessa verks komu

²⁵ Jónas H. Haralz, „Þjóðhagsreikningar og þjóðhagsáætlanir“, bls. 145, 146.

²⁶ Gunnar Á Gunnarsson, „Íslands og Marshallaðætlunin 1948–1953“, bls. 99.

²⁷ Framkvæmdabanki Íslands, Ársskýrsla 1960, bls. 4.

PESSI UPPBYGGING STOFNANA Í HAGSTJÓRN OG HAG- SKÝRSLUGERÐ LEIDDI TIL PESS AÐ STARFSKRAFTAR DREIFÐUST ÁN PESS AÐ GÆTT VÆRI AÐ HAGKVÆMNI OG HAGNÝTINGU MANNAFLA OG FJÁRMUNA.

víða að, frá Hagstofunni ekki hvað síst, en einnig frá nýjum uppsprettum upplýsinga.

Tvennt vekur hér athygli. Sé liði til þróunar þjóðhagsreikninga innan végbanda Framkvæmdabankans má sjá að strax í upphafi voru tengsl þeirra við efnahagsráðgjöfina mjög nán í skipulagslegu tilliti. Að þessu leyti stóðu þjóðhagsreikningarnir nær stjórnálunum en flest önnur verkefni í hagskýrslugerðinni ef verðvísítölur eru mögulega undanskildar. Niðurstöður þessara hagstærða lágu meðal annars til grundvallar samningagerð á vinnumarkaði og höfðu mikla þýtingu í efnahagsaðgerðum ríkisstjórn, verðlagsákvörðunum og inngrípum þeirra á vinnumarkaði.

Þessi uppbygging stofnana í hagstjórn og hagskýrslugerð leiddi til þess að starfskraftar dreifðust án þess að gætt væri að hagkvæmni og hagnýtingu mannafla og fjármuna. Krafan erlendis frá kallaði á markvissari skýrslugerð um íslensk efnahagsmál og það fell í hlut Framkvæmdabankans að hefja gerð þjóðhagsreikninga en ekki Hagstofunnar eins og áður var getið.

Í stofnlögum um Framkvæmdabanka Íslands var kveðið á um að hann skyldi fylgjast með fjárfestingu í landinu og vera ríkisstjórninni til ráðgjafar um fjárfestingarmál. Þá var Framkvæmdabanka ætlað það hlutverk „að semja áætlun um þjóðartekjurnar, myndun þeirra, skiptingu og notkun“ og fylgdi þessum skyldum viðtæk heimild til að afla nauðsynlegra upplýsinga frá hlutaðeigandi aðilum til þessa verks. Af 12 starfmönnum bankans sinntu sex þeirra hagskýrslugerð í hagdeild hans. Ákveðið var að þjóðhagsreikningarnir skyldu taka til áranna 1945 og síðar. Til að ná því markmiði þurfti að gera ýmsar sérathuganir og fella þær saman í eina heild sem uppfyllti aðferðafræði þjóðhagsreikninga. Þessar sérathuganir skiluðu meðal annars niðurstöðum um verðmæti skipastólsins, vélvæðingu iðnaðar og iðju, byggingarframkvæmdir íbúðar- og atvinnuhúsnaðis, verðlagsþróun undirstöðupáttu þjóðhagsreikninga, fjármunamyndun, búskap ríkis og sveitarfélaga (opinberan búskap), þróun erlendra

skulda, fjármunaeign (þjóðarauðinn) og afskriftir hans, og um neyslu einstaklinga á vöru og þjónustu, s.k. einkaneyslu.

Framkvæmdabankinn hóf útgáfu ritraðar í þeim tilgangi að birta opinberlega niðurstöður hagdeilda bankans. Fékk ritröðin heitið „Úr þjóðarbúskapnum“. Fyrsta heftið kom út í júní 1955 en alls urðu heftin 16 talsins en síðasta útgáfuárið var 1965. Í millitíðinni höfðu gerst breytingar á staðsetningu þjóðhagsreikningagerðarinnar með því að ábyrgðin var færð til Efnahagsstofnunar eins og áður var getið.

Starfsemi Efnahagsstofnunar hófst í júlí 1962 á grundvelli samnings 30. maí það ár um að stofnunin tæki við verkefnum hagdeilda Framkvæmdabankans, einkum þjóðhagsreikningagerðinni. Þessi tilfærsla var gerð án þess að lögum væri breytt og hélt suð skipan málum fram til ársins 1966 að lög voru sett um Efnahagsstofnun, Hagrár og Framkvæmdasjó Íslands en aftur á móti var Framkvæmdabanki Íslands lagður niður með gildistöku laganna í árslok 1966. Þessi sömu lög breyttu í reynlitlu um rekstur Efnahagsstofnunar og voru frekar sett til staðfestingar á þeirri framkvæmd sem hafði staðið yfir í um það bil fjögur ár. Með stofnun Efnahagsstofnunar 1962 var tekið upp það nýmæli að skipuð var stjórn yfir henni þar sem sátu ráðuneytisstjóri fjármálaráðuneytisins, fulltrúar Framkvæmdabanka Íslands og Seðlabanka Íslands og fyrir hönd ríkisstjórnarinnar sat hagstofustjóri í stjórninni. Á þessum grundvelli starfaði Efnahagsstofnun þar til hún var lögð niður með lögum (nr. 93/1971) og verkefni hennar falin Hagrannsóknadeild Framkvæmdastofnunar ríkisins í upphafi árs 1972. Hagrannsóknadeildin var gerð óháðari stjórn Framkvæmdastofnunar en aðrar deildir og heyrði beint undir ríkisstjórnina eftir að frumvarpi til laga var breytt í meðfórum Alþingis. Á þessum grundvelli hvíldi þjóðhagsreikningagerðin í landinu fram til þess tíma að Þjóðhagsstofnun var stofnuð með lögum nr. 54 21. maí 1974.

Samkvæmt lögum um Þjóðhagsstofnun var henni falið að sinna eftirtöldum verkefnum:

ÞJÓÐHAGSREIKNINGAR HÉLDUST Í NÁNU SAMBANDI VIÐ EFNAHAGSRÁÐGJÖF OG ÞJÓÐ- HAGSSPÁR INNAN SÖMU STOFNANA PAR TIL STARFSEMI ÞJÓÐHAGS- STOFNUNAR VAR SKIPT UPP Á MIÐJU ÁRI 2002 OG HÚN LÖGÐ NIÐUR.

1. Færa þjóðhagsreikninga; 2. Semja þjóðhagsspár og þjóðhagsáætlunar; 3. Semja og birta opinberlega yfirlitsskýrslur um þróun þjóðarbúskaparins og horfur í þeim eftum; 4. Annast hagfræðilegar athuganir og skýrslugerð um efnahagsmál fyrir ríkisstjórn og alþjóðastofnanir á sviði efnahagsmála; 5. Láta alþingismönnum og nefndum Alþingis í té upplýsingar og skýrslur um efnahagsmál; 6. Veita aðilum vinnumarkaðarins upplýsingar um efnahagsmál og annast fyrir þá hagfræðilegar athuganir.

Þjóðhagsstofnun hafði það hlutverk að semja efnahagsspár í þágu stjórnválda jafnhliða gerð þjóðhagsreikninga og atvinnuvegaskýrslna auk þess sem stofnunin var í ráðgefandi hlutverki fyrir ríkisstjórn, stjórnsýslu og Alþingi.

Þegar Hagrannsóknadeild Framkvæmdastofnunar var sett á laggirnar árið 1972 var fljóttlega skapaður vettvangur til að birta þjóðhagsreikningatölur og tölur um rekstrarafkomu atvinnuveganna í tveimur ritröðum sem báru heitin Þjóðarbúskapurinn og Atvinnuvegasíklar og voru rit gefin út í báðum ritröðunum strax á fyrsta starfsárinu. Á fyrsta starfsári Þjóðhagsstofnunar 1974 hófst útgáfa ritraðar sem hét Úr þjóðarbúskapnum og kom út til ársins 1982 en þá tók við skammvinnt hlé þar til þjóðhagsstofnun gaf út á árunum 1984–1989 tvísvar til þrisvar ári stuttar samantektir undir fyrirsögninni Ágrip úr þjóðarbúskapnum. Á árunum 1982–1999 gaf Þjóðhagsstofnun út ritröðina Þjóðhagsreikningaskýrslur, alls 18 bækur, með ýtarlegri töflugerð um helstu þætti þjóðhagsreikninga ásamt greinargerðum og aðferðaræðilegum lýsingum. Þá gaf Þjóðhagsstofnun út fáein sérrit auk þess sem út voru gefnar skýrslur fyrir enskumælandi lesendum.

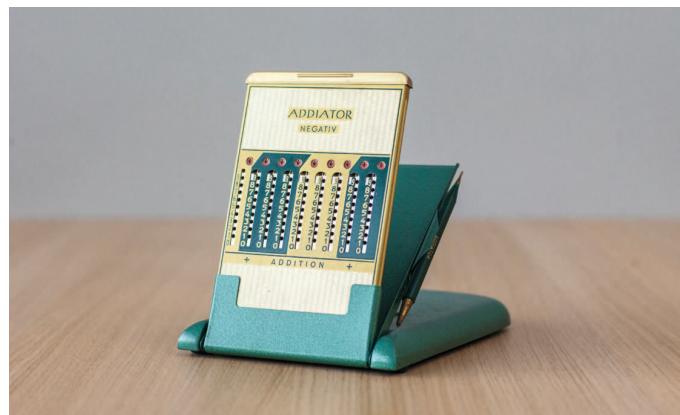
Þjóðhagsreikningar héldust í nánu sambandi við efnahagsráðgjöf og þjóðhagsspár innan sömu stofnana þar til starfsemi Þjóðhagsstofnunar var skipt upp á miðju ári 2002 og hún lögð niður.

Enda þótt opinberir þjóðhagsreikningar nái eingöngu til áranna frá 1945 að telja studdu Þjóðhagsstofnun og forverar hennar með ráðum og dáð viðleitni nokkurra háskólamanna til að færa útreikningana til eldri tíma. Árið 1999 gaf Þjóðhagsstofnun út niðurstöður rannsókna dr. Guðmundar Jónssonar hagsögufræðings um þjóðhagsreikninga gerða á grundvelli framleiðsluuppgjörs.²⁸ Á bak við niðurstöðurnar

²⁸ Hagvöxtur og iðnvæðing. Þróun landsframleiðslu á Íslandi 1870–1945.

Original Odhner margföldunar- og deilivélarnar frá Svíþjóð gengu undir nafninu „rokkarnir“. Leiknir menn gátu náð feikna hraða í útreikningum þegar hratt var snúið. Vél þessi er sennilega frá árinu 1930. Til fróðleiks á hagstofan í Svíþjóð ekkert varðveitt eintak af þessum sánska ódalgríp, en þessi vél sem hér sést er varðveitt á Hagstofu Íslands.

Addiator, borðreiknir. Notkun 1935. Hagminjasafn Hagstofu Íslands.

hvíla miklar heimildaraannsóknir sem eru settar fram samhliða eiginlegum niðurstöðum um landsframleiðsluna. Þessi útgáfa ber þess glöggt vitni hve skammt getur verið bilið á milli fræðivinnu sem leyst eru af hendi innan veggja háskóla og þeirrar fræðivinnu sem oft og tíðum er leyst í nafni opinberrar hag-skýrslugerðar og yfirleitt hagrannsókna.

Þjóðhagsreikningar byggjast á þremur uppgjörsaðferðum sem stefna að sama marki að skila einni sam-eiginlegri niðurstöðu um verðmæti landsframleiðslunnar. Hagstofan hefur einkum skilað niðurstöðum þjóðhags-reikninga eftir tveimur uppgjörsaðferðum. „Lykilstærðin er landsframleiðslan sem sýnir þau verðmæti sem verða til sem afrakstur af starfseminni og ætluð eru til endanlegra nota. Unnt er að meta þessi verðmæti með tvenum hætti, annars vegar þegar þeim er ráðstafað eða þar sem þau myndast. Er því ýmist talað um ráðstöfunaruppgjör eða fram-leiðsluuppgjör. Ráðstöfunaruppgjörið sýnir skiptingu landsframleiðslunnar í einkaneyslu, samneyslu, fjármunamyndun og utanríkisverslun. Framleiðsluuppgjörið sýnir aftur á móti í hvaða atvinnugreinum landsframleiðslan myndast.“²⁹

Priðja uppgjörsaðferðin, tekjuskiptingin á sér nokkra forsögu hér á landi því á árunum 1945–1956 var tekjuframta-saðferðinni fylgt við gerð þjóðhags-reikninga, en frá og með árinu 1957 tók ráðstöfunaraðferðin við. Henni hefur síðan verið fylgt, að meira eða minna leyti í samræmi við þær aðferðir sem mótaðar voru í Framkvæmdabankanum á sínum tíma og að nokkru er lýst í 12.

EFNAHAGSPRÓUN Í HEIMINUM UNDANFARNA ÁRATUGI HEFUR HAFT VERULEG ÁHRIF Á ÞJÓÐHAGS- REIKNINGAGERÐINA SEM HEFUR VERIÐ Í STÖÐUGRI PRÓUN BÆÐI HÉR Á LANDI OG ALÞJÓÐLEGA.

hefti Úr þjóðarbúskapnum. Á þeim tíma, sem síðan er liðinn og þar til nýlega voru gerðar tilraunir til þess að gera upp þjóðhagsreikningana eftir tekju-framtalsaðferðinni. Náðist ekki festa í skýrslugerðinni að ráði nema varðandi búskap hins opinbera en sú skýrslugerð er ýtarleg og nær allt aftur til 1945.³⁰

Í nóvember 2014 birti Hagstofan í fyrsta sinn tekjuskiptingaruppgjör fyrir alla fimm megingeira íslenska hagkerfisins fyrir árin 2000 til 2011. Uppgjörið fól ekki í sér nýtt mat á vergri landsframleiðslu í heild eða helstu efnispáttum hennar heldur var byggt á niðurstöðum ráðstöfunar- og fram-leiðsluuppgjörs þjóðhagsreikninga. Lögð var áhersla að skrá verðmætastrumana milli megingeira hagkerfisins og náðu útreikningarnir til áranna 2000–2011. Í tekjuskiptingaruppgjörinu er hagkerfinu skipt í fimm innlenda megingeira, þ.e. (1) fyrirtæki önnur en fjármálastofnanir, (2) fjármálastofnanir, (3) hið opinbera, (4) heimilin og (5) félagasamtök. Aukin áhersla hefur verið síðari ár a svíði þjóðhagsreikninga á gerð fjármálareikninga. Fjármálastrekningarnir eru flokkaðir eftir þátttakendum á fjármálamarkaði (efnahagsgeirum) og fjármálagerningum og ná til stofnstærða fjáreigna og

fjárskuldbindinga allra efnahagsgeira íslenska hagkerfisins og flæðistærða fyrir allt hagkerfið og voru niðurstöður fyrir árin 2003–2013 birtar í nóvember 2014.

Hagstofa Íslands fékk IPA-styrk frá Evrópusambandinu til að efla gerð þjóðhagsreikninga á Íslandi í verk-efni sem náði til loka ársins 2014. Einn verkþáttur sem fell undir styrkinn var þróun tekjuskiptingaruppgjörs fyrir Ísland og var markmiðið að koma því verkefni í traustan farveg.

Efnahagspróun í heiminum undan-farna áratugi hefur haft veruleg áhrif á þjóðhagsreikningagerðina sem hefur verið í stöðugri þróun bæði hér á landi og alþjóðlega. Stöðugt er leitast við að bæta þá á traustari grunni bæði hvað varðar skilgreiningar, flokkunarkerfi og undirstöðuheimildir. Með því móti hefur tekist að koma til móts við kröfur notenda um aukna tíðni þeirra með birtingu ársfjórðungsýfirlita sem nú ná aftur til ársins 1997. Á árinu 2006 var hafin birting árstíðaleiðréttar lykiltalna landsframleiðslunnar einnig frá árinu 1997 en slíkar tölur gera notandanum kleift að meta breytingar á undirliggjandi þáttum hennar án þess að tilviljanakenndir ytri þættir (dæmi: náttúruhamfarir, aflatrestur og verkföll) hafi áhrif á niðurstöðurnar.

Þjóðhagsreikningar eru gerðir upp bæði á verðlagi hvers árs og föstu verði. Með umreikningi til fasts verðs, eða staðvirðingar, er leitast við að skipta verðmætisbreytingu frá ári til árs annars vegar í verðbreytingu og hins vegar magnbreytingu. Tilgangur staðvirðingar getur verið margþættur en mikilvægast er matið á hagvexti, það er á raunvexti landsframleiðslunnar.

Mörg álitaefni koma upp við mat á því

²⁹ Lýsigögn af Hagstofuvef, 11. mars 2015.

³⁰ Þjóðhagsreikningar 1945–1992. Þjóðhags-reikningarsýrsla nr. 13, bls. 15 og 25.

hvaða verðmæti eigi að telja með og hver ekki og með hvaða hætti eigi að haga þessu mati. Samanburður frá einum tíma til annars og milli þjóða er mikilvægur í þessu sambandi og hafa því þróast á alþjóðavettvangi vinnuðferðir við þetta mat. Flestar ef ekki allar þjóðir heims fylgja nú þjóðhagsreikningakerfi Sameinuðu þjóðanna (SNA 2008) en Evrópusambandið og EFTA-ríkin í EES-samstarfinu fylgja evrópskri útgáfu þess kerfis (ESA 2010).³¹

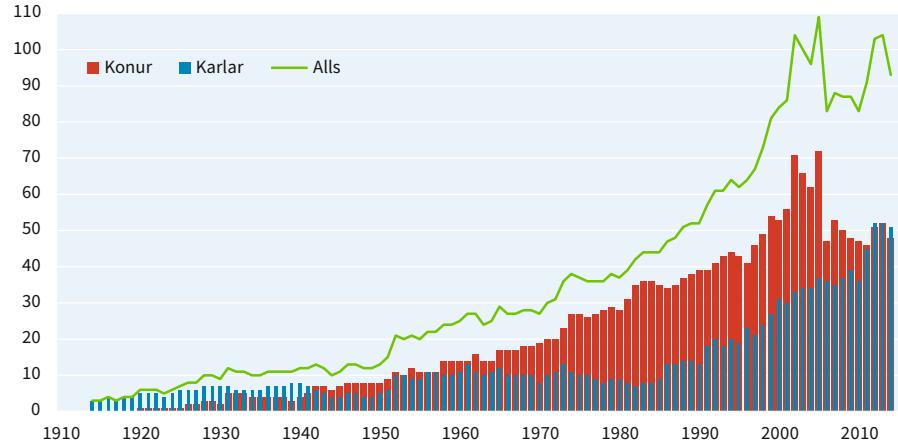
Árið 2011 var íslensk atvinnugreinflokkun, íSAT2008, tekin í notkun í þjóðhagsreikningum á Íslandi og birtust fyrstu niðurstöður eftir nýju flokkuninni í september sama ár. Þessi breyting var gerð á sama tíma í öllum EES-ríkjum með styrk frá Hagstofu ESB, Eurostat.

Miklar endurskoðanir þjóðhagsreikninga tóku gildi hér á landi haustið 2014. Nýr staðall þjóðhagsreikninga, ESA2010, var tekinn í notkun í stað eldri staðals (ESA 95) í viðamiklu verkefni á Hagstofunni. Endurskoðunin náði einnig til mikilvægra þátta í greiðslujöfnuði við útlönd og þar með talið vöru- og þjónustuviðskiptum. Felast breytingarnar í þjóðhagsreikningunum m.a. í nýjum skilgreiningum hugtaka og hvað varðar umfang og aðferðafræði. Er með því móti kleift að láta talnagerðina endurspeglar betur breytingar sem orðið hafa á efnahagslifi og rekstri fyrirtækja á síðustu árum. Hér má nefna sem dæmi að rannsóknar- og þróunarkostnaður telst héðan í frá til fjármunamyndunar en ekki aðfanga hjá fyrirtækjum með samsvarandi aukningu landsframleiðslu. ESA 2010 er evrópsk útgáfa alþjóðlegs þjóðhagsreikningastaðals Sameinuðu þjóðanna (SNA 2008) en er á ýmsan hátt ýtarlegri og setur nákvæmari vinnureglur til að tryggja samanburðarhæfni talna milli Evrópuríkja á EES-svæðinu.

UMHVERFISMÁL. Til gleggri yfirsýnar verður hér litið á umhverfistörlum sem sjálfstaðt og þverfaglegt svið sem tengist fleiru en einum þætti hefðbundinna hagskýrslugerðar.

Pingsályktun samþykkt á Alþingi 5. maí 1990 kveður á um að komið verði skipulagi á hagskýrslugerð um umhverfismál og nýtingu auðlinda og kanna aðferðir við útreikning þjóðhagsstærða þar sem tekið er tillit til áhrifa framleiðslustarfsemi á umhverfi og náttúrulegar auðlindir. Auk þess hafa íslendingar samþykkt og undirritað ýmsa alþjóðlega sáttmála sem gera þeim skyld

KARLAR OG KONUR Á HAGSTOFU ÍSLANDS 1914–2014

að standa skil á talnalegum upplýsingum á ýmsum sviðum umhverfismála.

Hagstofur á Norðurlöndunum hafa á undanförnum árum lagt sérstaka áherslu á umhverfistörlæði við framtíðarstefnumótun í hagskýrslugerð. Þróunin hér á landi dregur dám af þeim áherslubreytingum. Skipuleg söfnun á vegum Hagstofunnar hófst árið 1993 og er verkið unnið í samvinnu við ýmsar fagstofnanir sem sjá um eftirlit og mælingar á sviði umhverfismála.

Árlegar töflur birtust í Landshögum um útstreiði lofttegunda, heildarþykkt ósonlagsins, magn úrgangs eftir uppruna og fjölda og stærð friðlystra svæða. Þá gaf Hagstofan út þrjú rit um umhverfistörlur, árin 1997, 1998 og 2005, en þá var gefin út sérstök útgáfa Hagtöldinda undir heitinu Umhverfi og loftmengun.

Í málaflokki umhverfistalna felst gríðarleg fjölbreytni sem tengist öllum sviðum mannlegs samfélags og náttúru. Árangur í hagtölugerðinni ræðst mikil til af þeim fjármunum og starfskröftum sem tiltækir eru til að draga saman heilstæða mynd af umhverfisþróuninni hérlandis auch þess sem þetta talnasvið er hnattrænt í eðli sínu og takmarkast ekki eingöngu við Ísland. Útblástur lofttegunda er hér lýsandi dæmi.

Líkt og á ýmsum öðrum sviðum hagskýrslugerðar verður Hagstofan að reiða sig

á aðild og þátttöku fjölmargra stofnana, aðila og vísindafólks til að ná saman nothæfum umhverfistöllum hvað svo sem þær heita. Engu að síður hefur Hagstofan lagt fram fjármuni og starfskrafta til að samhæfa skýrslugerðina og vera til ráðgjafar um framvinduna, einnig gagnvart þeim alþjóðlegu stofnunum sem Ísland starfar með á sviði umhverfismálatalna.

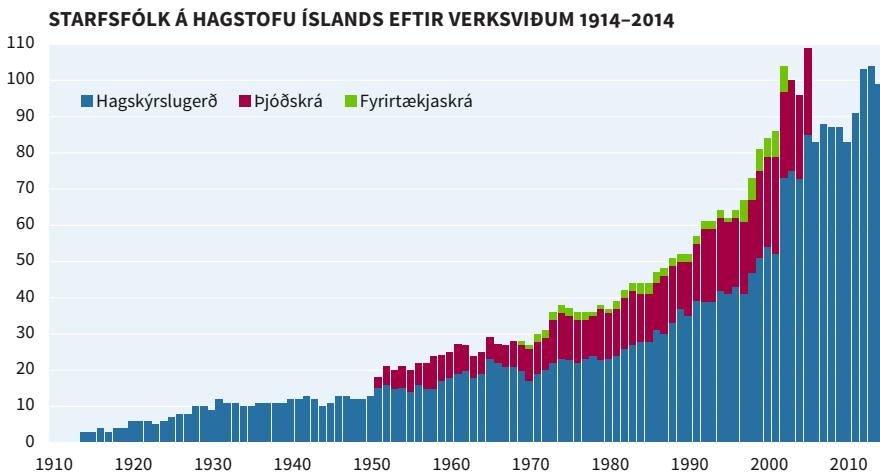
ÚTGÁFA OG MIÐLUN

Þegar Hagstofan tók til starfa var svo fyrir mælt í lögunum um hana að hún skyldi gefa árlega út stuttan útdrátt úr helstu landshagsskýrslum næstliðins árs með þýðingu á erlendu tungumáli. Fyrirmynndin að slíkri útgáfu var sennilega útgáfa tveggja samantekta með íslenskum hagtölum sem danska hagstofan gaf út 1906 og 1907. Fyrra ritið var lítið kver í tilefni heimsóknar íslenskra þingmanna til Danmerkur sumarið 1906.³² Síðara heftið var öllu veglegra, hlaut fjárveitingu danska þingsins í þeim tilgangi að upplýsa um „jaðarsvæði“ danska konungdæmisins, og var gefið út árið 1907 sem hluti af dönsku hagskýrsluröðinni.³³ Þá voru hagstofurnar á Norðurlöndum byrjaðar að gefa út hagskýrsluárbækur sem yfirlitsrit með hagtölum sem sýndu meginrættina í efnahags- og félagslegri þróun sem næst samtímanum. Fljólega kom á daginn að hin nýstofnaða Hagstofa hafði takmarkaða burði til að standa undir slíkum óskum og væntingum og varð að sniða sér stakk eftir vexti við miðlun og útgáfu hagtalna. Fyrsta hagtölubók Hagstofunnar kom út fyrir árið 1930 en því næst ekki fyrr en Tölfræðihandbók kom út 1967. Samfelld

**FLESTAR EF EKKI ALLAR
ÞJÓÐIR HEIMS FYLGJA
NÚ ÞJÓÐHAGSREIKNINGAKERFI
SAMEINUÐU ÞJÓÐANNA (SNA
2008) EN EVRÓPUSAMBANDIÐ OG
EFTA-RÍKIN Í EES-SAMSTARFINU
FYLGJA EVRÓPSKRI ÚTGÁFU
PESS KERFIS (ESA 2010).**

³² Island. Statistiske oplysninger meddelte af Statens Statistiske Bureau. 20. bls.

³³ Sammendrag af statistiske oplysninger om Island. København, 1907. 72 bls.

” HAGSTOFUR Á NORDUR-LÖNDUNUM HAFA Á UNDAN-FÖRNUM ÁRUM LAGT SÉRSTAKA ÁHERSLU Á UMHVERFISTÖLFRÆÐI VIÐ FRAMTÍÐARSTEFNUMÓTUN Í HAGSKÝRSLUGERÐ.

útgáfa hagtoluárbóka Hagstofunnar hófst ekki fyrr en árið 1991 þegar Lands-hagir komu fyrst út og árlega upp frá því.

Mikil breyting varð í útgáfumálum Hagstofunnar í upphafi sé tekin hlíðjón af reynslu fyrri ára þegar Stjórnarráðið gaf út Landshagsskýrslurnar fyrir tímabilið 1899–1912. Í stað þess að safna saman í stóra skýrslu meginfrakstri hagskýrslugerðarinnar í tiltekinn árgang stofnaði hagstofustjóri tvær hagskýrsluraðir í tvennum tilgangi. Í fyrsta lagi hófst útgáfa tímaritsins Hagtíðindi árið 1916 með það að markmiði að miðla hagtölum úr ýmsum áttum til almennings með sem minnstum töfum. Áberandi voru tölur sem sýndu verðlag á helstu nauðsynjavörum en síðar kom til sögunnar vísitala framfærslukostnaðar. Komu út á bilinu sex til níu hefti á ári fram til ársins 1926 en þá náðist sá áfangi að Hagtíðindi urðu mánaðarrit og hélt þeirri stöðu í 78 ár eða til ársloka 2003 en róttækar breytingar í útgáfumálum Hagstofunnar voru innleiddar í upphafi árs 2004.

Í öðru lagi tók Hagstofan að gefa út ýtarlegar hagskýrslur í tilteknum málaflokum í ritröðinni Hagskýrslur Íslands. Mest áberandi útgáfuefni í ritröðinni voru árlegar hagskýrslur um utanríkisverslun (Verslunarskýrslur), skýrslur um landbúnað (Búnaðarskýrslur) og skýrslur um fiskveiðar (Fiskiskýrslur og hlunninda). Þá voru birtar í sömu ritröð fimm ára samantektir um mannfjöldann,

fæddu og dána (Mannfjöldaskýrslur) til ársins 1940 en fyrir næstu áratugi til 1980 komu þessar skyrslur út sem tíu ára yfirlit í bókarformi. Flestum þessum skýrslum fylgdu ýtarlegir formálar en mikil vinna fólst í að taka saman slík yfirlit með samanburð við fyrri ár.

Auk árlegra hagskýrslna tók Hagstofan saman hagskýrslur um um tiltekin málefni sem komu stopult út af mismunandi ástæðum. Einna bekktastar af slíkum voru kosningaskýrslur eftir hverja almennar kosningar í landinu. Þá komu út nokkrar skyrslur um barnafræðslu, dómsmál og sparisjóði og löngu síðar komu út iðnaðarskýrslur í fáein skipti. Ekki verður í þessu yfirliti rakin útgáfusagan í heild heldur stiklað á stóru því auk Hagtíðinda hefur Hagstofan á einni öld gefið út hátt í eitt þúsund hagskýrslur, fjörlit og fleira sem tengist hagskýrslugerð.

Útgáfuefni bjóðskrár er hér því ekki meðtalið né útgáfur og fjörlit sem Hagstofan gaf út til að uppfylla ýmsar aðrar þarfir en gerð hagtalna, t.d. íbúaskrár, fyrirtækjaskrár með nöfnum og auðkennum allra fyrirtækja, skrár um dána á tilteknu ári og fleira.

Árið 1996 hóf Hagstofan að miðla á netinu hagtölum og öðrum upplýsingum um starfsemi sína enda þótt umfangið væri takmarkað í fyrstu. Hagstofan tók þátt í norrænu verkefni á árinu 1992 um útgáfu norræns geisladisks sem innihélt hugbúnað sem sánska hagstofan hafði forstu um að þráa í samvinnu við aðrar hagstofur á Norðurlöndunum. Þetta forrit nefndist PC-AXIS, og gerði notandanum kleift að velja tölur úr stórum margvíðum töflum sem geisladiskurinn innihélt að auki.

Hagstofan tók PC-AXIS hugbúnaðinn í sína þjónustu nær samstundis og vefútgáfa hennar var tilbúin síðar til

notkunar. Þessi nýja tegund miðlunar þróaðist hratt á næstu árum og varð að stefnuatriði við áðurnefndar breytingar í ársbyrjun 2004. Í árslok 2014 er þessi staða í aðalatriðum óbreytt. Síðustu ár hefur fjöldi þessara margvíðu taflna verið nálægt eitt þúsund talsins auk þess sem sérhver tafla er tiltæk í enskri útgáfu en erlendum notendum veftaflna Hagstofunnar hefur fjölgæð ár frá ári, ekki hvað síst eftir efnahags- og bankaþóllin haustið 2008.

UPPLÝSINGATÆKNI

Við stofnun Hagstofunnar voru að sögn Þorsteins Þorsteinssonar hagstofustjóra keyptar til hennar tvær reikní-vélar. Önnur vélin var samlagningarárvél skrifandi en hin var margföldunar- og deilivél. Þorsteinn telur að þetta muni vera fyrstu reiknívélarnar sem fluttust til landsins og um leið fyrstu vélarnar í notkun í hagskýrslugerð hérlandis. Þessar vélar eru í dag varðveittar í hagminjasafni Hagstofunnar.

Samlagningarávelin fyrrnefnda var aðal-lega notuð við úrvinnslu verslunarskýrslna en sí skýrslugerð hafði tilhneigingu til að binda stóran hluta starfsliðs Hagstofunnar lengstan hluta ársins. Ef skýrslugerðartæknin gat á einhverju svíði aukið afköst í hagskýrslugerð svo um munaði var það með því að hagræða sem mest við úrvinnslu verslunarskýrslna sem var mannfrekasta skýrslugerðin

” ÁRIÐ 1996 HÓF HAGSTOFAN AÐ MIÐLA Á NETINU HAGTÖLUM OG ÖÐRUM UPPLÝSINGUM UM STARFSEMI SÍNA ENDA ÞÓTT UM-FANGIÐ VÆRI TAKMARKAÐ Í FYRSTU.

fyrstu áratugina. Sumarið 1947 samdi Hagstofan við IBM um leigu á samstæðu véla til skýrslugerðar og var hugað einkum að mannfrekum verkefnum á borð við verslunarskýrslur og manntal sem fór í hönd. Á þeim tíma var afgreiðslufresturinn tvö ár, vélarnar voru gamlar því aðalvélin, IBM 285, var hönnuð um eða upp úr 1930 og því engan veginn nýjasta tækni þess tíma en framfaraspor engu að síður.

Hagstofan tók þessa vélasamstæðu í gagnið haustið 1949 og má fullyrða að með því hafi orðið þáttaskil í hagskýrslugerð á Íslandi í fleiri en einum skilningi. Í fyrsta lagi sparaðist strax vinna við gerð verslunarskýrslna; í öðru lagi var

Í ársþyrjun 2003 flutti Hagstofan alla starfsemi sína í Borgartúnið. Sameinuð hagskýrslugerð Hagstofu og Þjóðhagsstofnunar fluttist í Borgartún 21a en þjóðskráin sem þá tilheyrði Hagstofunni flutti aðsetur í Borgartún 24. Myndina tók Þorvaldur Örn Kristmundsson árið 2009.

hægt að undirbúa manntalið 1950 með nýtingu hins aukna vélakosts að leiðarljósi, og í þriðja lagi var fljótlega tekin stefna í þá átt að gerbreyta grundvelli almannaskráningar hér á landi með innleiðingu vélspjaldaskrár – þjóðskrár – og um leið hagræða í því úrelta stofnanaumhverfi sem eldri skýrslugjöf hvíldi á. Í fjórða lagi ýtti þessi nýja tækni við nokkrum öðrum opinberum aðilum sem sáu kosti öflugra skýrsluvéla til að spara vinnu og ná fram hagræðingu.

Vélasamstæðan sem Hagstofa tók í notkun haustið 1949 var þeim takmörkum sett að geta eingöngu unnið við úrvinnslu talna. Til þess að koma á fót og starfrækja spjaldskrá með nöfnum og heimilisföngum fólks þurfti „alfabetískar“ skýrsluvélar. Rafmagnsveita Reykjavíkur sá kosti við það að hagnýta vélar sem slíkt gátu. Með því var kominn öflugur samstarfsaðili á móti Hagstofunni til að koma á fót öflugri og fjölbættri skýrsluvélum sem fleiri en einn aðili gæti hagnýtt sér. Hagstofan fyrir hönd ríkisins og rafmagnsveita Reykjavíkur fyrir hönd Reykjavíkurbæjar gerð 28. ágúst 1952 með sér samning um starfrækslu nýrrar vélasamstæðu og

nefndist fyrirtækið „Skýrsluvélar ríkisins og Reykjavíkurbæjar“, betur þekkt sem SKÝRR. Klemens Tryggvason hagstofustjóri sat í two áratugi í stjórn félagsins og lengstum sem stjórnarformaður.

Með rekstri SKÝRR færðist með ýmsu móti tæknivinnan frá Hagstofunni sem þess í stað gat einbeitt sér að hagskýrslugerðinni auk uppbyggingar á þjóðskrá á árunum 1952–1954.

Á næstu áratugum og fram yfir 1983 voru hagskýrsluverkefnin á Hagstofunni leyst ýmist gegnum móðurtölvuumhverfi SKÝRR eða með ódýrarí lausnum í formi borðreiknivéla, ritvéla og annarrar tækni innan Hagstofunnar. Fyrsta einmenningsstölvan kom til Hagstofunnar

árið 1983 sem gjöf og var fyrsti vísirinn að þeirri þróun tækni í hagskýrslugerð sem í aðalatriðum ríkir enn í dag og ekki sér fyrir endann á. Þar má annars vegar greina á milli þróunar harðvöru, tóla og tækja, og hins vegar þróunar hugbúnaðar í upplýsingatækni, þar með talið miðlunar hagtalna, tilkomu internetsins og fleira. Hér væri ástæða til þess að geta helstu áfanganna í þróun upplýsingatækni síðustu áratuga en plássins vegna verður að gera þeirri sögu skil á öðrum vettvangi þótt síðar verði. Þó verður að halda því til að haga í þessari stuttu sögurakningu að þegar Hallgrímur Snorrason tók við starfi hagstofustjóra 1985 var hann mjög meðvitaður um þýðingu tölvutækni til að auka afköst í hagskýrslugerð og við miðlum hagtalna. Var fljótlega mótuð sú stefna að auka útbreiðslu einmenningsstörlva á Hagstofunni og sneiða hjá innleiðingu stærri tölvukerfa og móðurtölvu ef þess væri kostur. Þessi þáttur í sögunni vill gjarnan falla í skuggann fyrir þeim breytingum sem Hallgrímur stóð fyrir mjög snemma sem fólust í innleiðingu sívinnslu þjóðskrár árið 1986 í stað árlegs heildaruppgjörs í nóvember og desember

**„ MED REKSTRI SKÝRR
FÆRÐIST MEÐ ÝMSU MÓTI
TÆKNIVINNAN FRÁ HAGSTOFUNNI
SEM PESS Í STAD GAT EINBEITT
SÉR AÐ HAGSKÝRSLUGERÐINNÍ
AUK UPPBYGGINGAR Á ÞJÓÐ-
SKRÁ Á ÁRUNUM 1952-1954. „**

HAGSKÝRSLUGERÐ FELUR Í SÉR MIKLA ÁBYRGÐ UM AÐ VERA Í TAKTI VIÐ TÍMANN HVAÐ UPPLÝSINGATÆKNI VARÐAR.

(fór síðast fram árið 1985³⁴). Þar að auki stóð hann að umdeildri en nauðsynlegri ákvörðun 1986 um að leggja niður nafn-númerakerfi þjóðskrár, sem var í raun sprungið, og þess í stað var nágildandi kennitala innleidd sem auðkenni fyrir alla einstaklinga og fyrirtæki.

Hagskýrslugerð felur í sér mikla ábyrgð um að vera í takti við tímann hvað upplýsingatækni varðar. Á það bæði við um kröfuna um að lækka kostnað við innsöfnun gagna sem nýta má til hagskýrslugerðar en auk þess felst í því áskorun um að finna hentugustu leiðirnar til að finna gögn og aðferðir sem geta svarað þörfum hennar hverju sinni. Í stað eyðublaða fyrr á tímum koma gagnasendingar í stríðum straumum víðs vegar að úr samfélaginu en sílkar upplýsingar eru í fæstum tilvikum upprunalega ætlaðar til hagskýrslugerðar. Því þarf upplýsingatækni á Hagstofunni að vera nægilega sveigjanleg hverju sinni svo hún staðni ekki og fari á mis við ný tækifæri sem skapast í umhverfinu. Upplýsingatækni er því flókinn vefur sem nær yfir mörg svíð allt frá því að fanga gagnastrauma, vista gögnin og vinna úr þeim skrár og töflur og miðla niðurstöðum á netinu.

Hagstofan hefur á undanförnum þremur áratugum ýmist keypt að þjónustu eða ráðið til sín sérhæft starfslið í tölvutækni og hugbúnaðarþróun til að styðja við nauðsynlegar endurbætur í upplýsingatækni vegna hagskýrslugerðar. Útgjöldum til upplýsingatæknimála hefur Hagstofan ætið stillt í hóf en til þess að ná fram markmiðum sínum um öflun nauðsynlegra gagna til starfseminnar hefur hún eftir fremsta megni sótt rafræn gögn til opinberra aðila. Slík nálgun býður upp á ýmsa möguleika til að lækka kostnað í hagskýrslugerð og um leið lækka heildarkostnað samfélagsins við þróun

rafrænnar stjórnsýslu. Hagstofunni er einnig ætlað samkvæmt gildandi lögum um stofnunina að vinna að málum innan rafrænnar stjórnsýslu með því að hafa móttandi áhrif á uppbryggingu stjórnsýsluskráa. Slíkar skrár geta fyrir vikið nýst enn betur til hagskýrslugerðar samanborið við óbreytt ástand. Hagstofunni ber um leið að taka tillit til kostnaðar sem af sílki tillögugerð getur hlotist. Mikið hefur áunnist á undanförnum árum sem horfir til betri vegar í þessu tilliti en ennþá finnast óþrjóandi tækifæri til að sækja fram við innsöfnun rafrænna gagna í þágu hagskýrslugerðar hér á landi.

ALPJÓÐLEGT SAMSTARF

Hagskýrslugerð á Íslandi hefur frá upphafi þróast í allnánu samspili við erlend áhrifaöfl einkum dönsk í upphafi en á breiðari grunni þegar leið á 20. öldina. Fram til 1914 voru dönsk stjórnvöld helsti erlendi áhrifavaldurinn og Ísland enn hluti danska konungdæmisins. Áhrif Dana voru víðtæk og stefnumarkandi, bæði gegnum fjármögnun verkefna og beina þátttöku danskra stjórnsýslustofnana (síðar dönsku Hagstofunnar) í íslenskri hagskýrslugerð. Síðasta beina aðkoma Dana var úrvinnsla og frágangur manntalsins 1901 en eftir það fjöruðu út dönsk áhrif stjórnsýslunnar á íslenska hagskýrslugerð. Áhrifa Dana hætti þó ekki að gaeta á þessu svíði og margvíslegir straumar og stefnur bárust auðveldlega milli landanna. Íslenskir námsmenn hafa oldum saman sótt menntun til Danmerkur og margir þeirra Íslendinga sem unnu við opinberar hagtölur um Ísland frá 18. öld til þeirrar 20. hlutu menntun í dönskum háskólum. Auk þessa var íslensk hagskýrslugerð studd með dönsku fé og ýmsar fyrirmynndir að löggjöf og fyrirkomulagi í hagskýrslugerð mátti rekja beint til Danmerkur.

Eftir að starfsemi Hagstofu Íslands hófst árið 1914 bárust erlendir straumar aðrir en danskir til Íslands eftir ýmsum leiðum og samskiptum við umheiminn þróuðust með víðtækari hætti en áður. Fyrst ber að nefna norræn áhrif önnur en þau dönsku. Árið 1889 héldu hagstofustjórar Danmerkur, Svíþjóðar og Noregs sinn fyrsta norræna fund og lögðu með því grundvöllinn að formlegu norrænu samstarfi í framtíðinni. Þátttaka Íslands í þessu samstarfi hófst sjö árum eftir stofnun Hagstofunnar þegar Þorsteinn Þorsteinsson hagstofustjóri hélt til fundar við starfsbræður sína þegar þeir mæltu sér móti í Kaupmannahöfn árið 1921. Þessi norrænu fundir voru í fyrstu fámennir og voru haldnir á víxl í

norrænum höfuðborgum og stóð til að slíkur fundur yrði haldinn á Íslandi árið 1942. Vegna síðari heimsstyrjaldarinnar var honum slegið á frest til ársins 1948 þegar fyrsti norræni hagstofustjórafundurinn á Íslandi var haldinn í Reykjavík.

Aftur voru slíkir fundir haldnir á Íslandi árin 1963, 1976, 1992 og 2007 og þá í nánum tengslum við norræn tölfraðingamót með breiðri þátttöku fagfólks í hagskýrslugerð. Slík móti hafa samkvæmt venju verið haldin þriðja hvert ár í einu Norðurlandanna en þess á milli halda hagstofustjórnar sérstaka fundi árlega um sameiginleg málefni. Síðast var slíkur fundur haldinn á Íslandi árið 2012.

Íslensk hagskýrslugerð hefur gegnum tíðina sótt margvíslegan stuðning til norrænna systurstofnana vegna sameiginlegra áherslna þeirra á skrabundnar upplýsingar í þágu hagskýrslugerðar, einkum stjórnsýsluskráar. Þjóðskrár þessara ríkja eru einstakar heimildir og skapa þeim að mörgu leyti sérstöðu meðal þjóða en þær eru þó ekki einu norrænu heimildirnar sem nýtast til hagskýrslugerðar. Samstaða norrænna hagstofa í þessum eftum hefur styrkt í sessi á alþjóðavettvangi þau sjónarmið að nýta beri stjórnsýsluskráar til hagskýrslugerðar sé þess nokkur kostur. Mörг önnur rök má færa fyrir því að íslensk hagskýrslugerð hefur notið góðs af samvinnu norrænna hagstofa gegnum tíðina. Má hér nefna sem dæmi uppbyggingu á traustu tengslaneti sérfræðinga til að miðla þekkingu og reynslu á milli landa á fjölmörgum fagsviðum.

Fyrr á árum sóttu íslenskir hagstofustjórar ekki marga fundi erlendis heldur héldu þeir uppi samskiptum við umheiminn einkum með ritaskiptum og í vaxandi mæli miðlun íslenskra hagtalna í erlend upplýsingarit og beint til alþjóðastofnana sem höfðu að verk-efni að greina hagræna og menningarlega þróun í alþjóðlegu samhengi. Dæmi um sílka stofnun á millistríðarárunum var Þjóðabandalagið. Þá skrifaði hagstofustjóri í nokkur safnrit á erlendum tungumálum um þróun íslensks samfélags eða tiltekna þætti þess. Dæmi um slík rit er

ÁHRIF DANA VORU VÍÐTÆK OG STEFNUMARKANDI, BÆÐI GEGNUM FJÁRMÖGNUN VERKEFNA OG BEINA PÁTTTÖKU DANSKRA STJÓRNSÝSLUSTOFNANA Í ÍSLENSKRI HAGSKÝRSLUGERÐ.

³⁴ Það verklag við heildaruppgjör þjóðskrár sem innan Hagstofunnar kallaðist „þróess“ fólst í því að margin starfsmenn í hagskýrslugerðarhluta Hagstofunnar lögðu tímabundið til hlíðar venjubundin verkefni sín um nokkura vikna skeið í nóvember og fyrri hluta desembermáðar til að vinna með fastastarsliði þjóðskrárinnar að álegri uppfærslu hennar. Gasaspjöld og meðhöndlun þeirra léku stórt hlutverki í þessu gamla verkerli þjóðskrárvinnslunnar og eru varðveittar á Hagstofunni áhugaverðar leiðbeiningar fyrir starfsmenn hvernig þeir skyldu í smáatriðum bera sig að við þá vinnu.

**FÁA ÓRAÐI FYRIR PEIRRI
FJÖLGUN REGLUGERÐA SEM
ADILDARRÍKJUM EES VAR GERT AÐ
INNLEIÐA Á NÆSTU ÁRUM EFTIR
AÐ SAMNINGURINN TÓK GILDI.**

Iceland sem út kom í fyrsta skipti árið 1926 og í nokkur skipti eftir það. Þar gegndu hagtölur miklu máli til að greina frá þróun Íslands í samspili við frásögn af þróun helstu málaflokka. Eftir því sem leið á 20. öldina jókst þunginn í alþjóðasamskiptum Hagstofunnar auk fleiri stofnana sem náðu hámarki með samkomulagi Íslendinga um inngöngu á Evrópska efnahagssvæðið, EES, sem tók gildi í upphafi árs 1994.

Þar sem hagskýrslugerð er öðrum þræði afar tæknileg vinna hafa vinnubrögð og verklagsreglur þróast mikið í alþjóðlegu samstarfi. Samræmdir staðlar og flokkunarkerfi hafa mótað og þróast í tímans rás, einnig með virkri þátttöku Íslands í þeirri þróun. Hagnýting Hagstofunnar á alþjóðlegum stöðlum var reyndar komin til sögunnar talsvert áður en Ísland gerðist aðili að EES og má þar vísa til þeirrar alþjóðlegu samvinnu sem Sameinuðu þjóðirnar stóðu að og Evrópusambandið studdi við.

Ef ekki væri vegna sílkrar samræmingarvinnu væru hagtölur harla lítið samanburðarhæfar milli landa og landsvæða og notagildi þeirra takmarkað. Á Íslandi hafði Hagstofan þróað með sér að vissu leyti heimasmíðuð flokkunarkerfi sem höfðu takmarkað gildi við alþjóðlegan samanburð. Reyndar má segja hið sama um nokkur flokkunarkerfi sem Norðurlöndin í sameiningu höfðu þróað en höfðu takmarkað gildi utan

þeirra. Frá og með árinu 1985 tók Hagstofan í nokkrum skrefum að innleiða alþjóðleg flokkunarkerfi og staðla í því skyni að gera íslenskar hagtölur betur samanburðarhæfar við önnur ríki sem fylgdu sömu stefnu. Að þessu leyti var íslensk hagskýrslugerð betur undirbúin að takast á við skuldbindingar EES-samkomulagsins þegar nær dró þeim mikilvægu þáttaskilum.

Með inngöngu Íslands í EES árið 1994 voru öll aðildarlöndin á svæðinu þátttakendur á sameiginlegum markaði kennt við fjórfrelsi, og settu þær skuldbindingar miklar kvaðir á að hagskýrslugerðin á EES-svæði væri samanburðarhæf á sem flestum sviðum. Þær kvaðir hafa markað djúp spor í framvindu hagskýrslugerðarinnar á Íslandi á þeim tveimur áratugum sem liðnir eru frá því samningurinn gekk í gildi. Alþjóðlegt samstarf í hagskýrslugerð hefur um leið tekið á sig gjörbreytt yfirbragð samanborið við þær áherslur í efnisvali og aðferðum sem fram að því tíðkuðust.

Áður en þróun hagskýrslugerðarinnar verður rakin innan ramma EES er ekki úr vegi að lýsa stuttlega þróun hennar hérleidis eftir seinni heimsstyrjöldina. Á þeirri vegferð má greina marga þá þætti í alþjóðlegu hagskýrslusamstarfi sem náðu nýjum hæðum með inngöngu Íslands í EES. Það þarf því ekki að koma neinum á óvart að sjá að undirstöður opinberrar hagskýrslugerðar þróast ekki í einangrun frá alþjóðlegum straumum, hvorki faglega né hvað varðar stefnumótun um val og áherslur.

EVRÓPSKA EFNAHAGSSVÆÐID (EES). Aðild Íslands að Evrópska efnahagssvæðinu tók formlega gildi 1. janúar

1994. Undirbúningur samstarfsins átti sér nokkuð langan aðdraganda og snerti meðal annars undirbúning að breytingum og auknu umfangi í hagskýrslugerð. Hagskýrslugerðin var álitin mikilvægur þáttur i eftirfylgni og samanburði milli ríkja á markaðsþróun og samkeppni á sameiginlegu markaðsvæði ESB- og EFTA-landanna.

Evrópuríki fyrir tíma EES áttu með sér viðtækt samstarf á sviði hagskýrslugerðar, ekki hvað síst alþjóðlega, einkum innan vélbanda Sameinuðu þjóðanna, hagskýrlunefndar Sameinuðu þjóðanna og hagstofu þeirra í New York og Efnahagsnefndar Evrópu í Genf (ECE). Þetta starf fólst m.a. eins og áður sagði í þróun sameiginlegra flokkunarkerfa og staðla, mótu og hagnýtingu nýrra aðferða og tækni í hagskýrslugerð. Slík samvinna hafði í reynd staðið yfir áratugum saman og mátti kallast hefðbundin að því leyti að hún tókst ekki á við miklar áskoranir né nýmæli. Hins vegar tók að gæta aukinna umsvifa í hagskýrslugerð á vettvangi Evrópubandalagsins með eflingu hins innra markaðar frá og með árinu 1993. Aukin og endurbætt hagskýrslugerð var talin meðal grundvallarforsendna þessa samstarfs. Í því skyni samþykkti ráð EB á árinu 1989 víðtæka áætlun um forgangsverkefni á sviði hagskýrslugerðar fyrir árin 1989-1992.

Í hagskýrsluáætlun EB var lögð áhersla á allt í senn, útvíkkun hagskýrslugerðar EB-ríkja til sviða sem höfðu verið vanrækt eða ekki notið forgangs, svo sem skýrslugerðar um umhverfis- og félagsmál, aukna samræmingu í hagskýrslugerð aðildarríkja með notkun sameiginlegra flokkunarkerfa og samræmdra aðferða og vinnubragða og aukna útgáfu sameiginlegra skýrslna. Í ljósi þessara ákvæðana og þeirrar forystu sem Evrópubandalagið og hagstofa þess, Eurostat, tóku með þessu ákváðu hagstofustjórar EFTA-ríkjanna á árinu 1988 að óska eftir sérstöku samstarfi við Hagstofu EB. Áhugi EFTA-hagstofanna stafaði m.a. af tvennu, að sýnt var að steft væri að viðtæku þróunarstarfi, sem væri faglega mjög áhugavert, og að EB-ríkin væru að færa sig inn á starfssvið þar sem EFTA-ríkin töldu sig hafa mikilla hagsmunu að gæta og höfðu mikinn áhuga á að hafa áhrif á. Átti það ekki síst við hagskýrslugerð

Hallgrímur Snorrason sýnir Davíð Oddssyni, ráðherra Hagstofunnar, nýju húsakynnin í Borgartúni hinn 7. febrúar 2003. Ljósmyndari: Þorkell Þorkelsson.

HAGSTOFA ÍSLANDS HEFUR EKKI HAFT BURÐI TIL AÐ TAKA PÁTT Í ÖLLU ÞVÍ HAGSKÝRSLU- SAMSTARFI SEM ÞVÍ HEFUR STAÐIÐ TIL BOÐA FRÁ UPPHAFI.

á sviði umhverfismála. Hagstofa EB tók málaleitan hagstofustjóra EFTA-ríkjanna mjög vel og bauð til sameiginlegs hagstofustjórafundar haustið 1989.

Þær reglugerðir og tilskipanir sem EB hafði sett um hagskýrslugerð með formlegum hætti lulu m.a. að skýrslugerð sem nauðsynleg var talin vegna sameiginlegrar stefnu EB í tilteknun málaflokkum eða sameiginlegrar fjármögnumnar úr sjóðum bandalagsins. Þegar kom að því að semja um EES gilti samkomulag um að fyrirhugaður samningur tæki einungis til þess hluta sem snerist um almenna hagskýrslugerð en ekki um skýrslugerð sem unnin væri vegna stjórvaldsþarf EES sérstaklega. Um þetta tókst gott samkomulag og var í samningagerðinni lagt til að samningurinn á sviði hagskýrslugerðar tæki til þeirra reglugerðarákvæða EB sem snertu umsvif og fjárfestingu í iðnaðar- og byggingarstarfsemi, um flutningastarfsemi innanlands og milli landa, um utanríkisverslun, samræmda gerð þjóðhagsreikninga, notkun atvinnugreinaflokkunar EB (NACE flokkunarkerfið), um landbúnaðarframleiðslu, fiskiskýrslur og meðferð trúnaðarupplýsinga í hagskýrslugerð. Þeir málaflokkar sem skilgreindir voru inn í samningskaflann varðandi hagskýrslugerð birtust í samningunum sem framlegar reglugerðir, um 30 að tölu.

Fáa óraði hins vegar fyrir þeirri fjölgun reglugerða sem aðildarríkjum EES var gert að innleiða á næstu árum eftir að samningurinn tók gildi. Þegar EES-samstarfið hafði varað í um það bil áratug var fjöldi formlegra reglugerða sem vörðuðu hagtölugerð aðildarríkja, og voru í gildi, kominn yfir 200 talsins. Þessi aukna formlega krafa beindist fyrst og fremst að hagstofum aðildarlanda EES sem þörfnuðust sífellt meiri fjármuna og starfskrafta til að leysa verkefnin af hendi. Þessi vaxandi þrýstingur fyrir vikið beindist hér á landi ekki eingöngu að Hagstofunni heldur fjölmögum öðrum aðilum sem sinntu hagtölugerð með einum eða öðrum hætti.

En aðildarlönd EES voru ekki eingöngu bolendur gagnvart þessari fjölgun reglugerða í hagskýrslugerð því þeim stóð til boða að hafa áhrif á móton reglugerðanna gegnum

hagskýrslusamstarf sem hagstofa Evrópusbandsins hafði forstu um. Í því samstarfi áttu fulltrúar EFTA-landanna rétt til setu á fundum sem mótuðu tillögur í hagskýrslugerð á ýmsum stigum þeirra. Áhrif Íslands hafa einkum falist í þátttöku hagstofustjóra á EES-svæðinu á sérstökum stefnumótandi fundum þeirra auk þess sem sérfræðingar sitja fundi í um 180 nefndum og ráðum til fjalla um ýmis tæknileg úrvinnsluatriði og samræmingarmál í hagskýrslugerð. Höfuðstöðvar Eurostat hafa ætið verið staðsettar í Luxemborg og þar hefur mestur hluti hagskýrslusamstarfs EES-landanna farið fram. Má sem dæmi nefna að nokkrum árum fyrir stofnun EES hafði hagskýrsluráðgjafi EFTA rekið óháða skrifstofu í húsnæði því sem Eurostat hefur haft til umráða.

Hagstofa Íslands hefur ekki haft burði til að taka þátt í öllu því hagskýrslusamstarfi sem því hefur staðið til boða frá upphafi. Ekki heldur hefur nægt sú viðbót sem kemur frá öðrum íslenskum stofnunum sem bera ábyrgð á ólíkum þáttum hagskýrslugerðarinnar. Í skýrslu utanríkisráðherra árið 2000 um stöðu Íslands í Evrópusamstarfi stendur meðal annars eftirfarandi:

Evrópusamstarfið í hagskýrslugerð hér á landi nær að heita má til allra stofnana sem fást við hagskýrslur eða gögn til þeirra, eftir því sem verkefni hverrar þeirra gefa tilefni til. Hagstofan tekur einkum beinan þátt í samstarfinu um hagskýrslugerð um verðvísítölur, verðlagsmál og jafnvirðisrekninga, utanríkisverslun, laun, fiskafla, iðnaðarframleiðslu, mannfjölða, vinnumarkað, ferðapjónustu og samgöngur, félagsmál, heilbrigðismál og almannatryggingar, umhverfismál og menntamál. Þá sinnir hún margháttarí gagnaöflun frá innlendum stofnunum og annast afhendingu gagna til Eurostat. Þjóðhagsstofun sinnir hagskýrslusamstarfi á sviði þjóðhagsreikninga og atvinnuvegaskýrslna, Seðlabankinn á sviði greiðslujafnaðar og lánsfjámarkaðar og Ríkisbókhald á sviði ríkisfjármála. Af öðrum stofnunum, sem taka þátt í samstarfinu, yfirleitt í nánum tengslum við Hagstofuna, má nefna Kjararannsóknarnefnd, Hagþjónustu landbúnaðarins, Fjármálaeftirlitið, Rannsóknarráð Íslands og Samtök afurðastöðva í mjólkuriðnaði.

Flestir stofnanirnar hafa jafnframt átt fulltrúa í vinnunefndum Eurostat.

Handknún reiknivél með pappírsstrími, framleidd af Barret Desk Machine, sem var notuð við vísitölutreikninga fram til ársins 1960. Hagminjasafn Hagstofu Íslands.

Að álti Hagstofunnar er þetta mjög mikilvægt. Í fyrsta lagi er brýnt að innlendu stofnanirnar og starfsmenn þeirra kynnist verkefnunum að fullu, öðlist skilning á tilgangi þeirra og geti boríð saman bækur sínar við starfssystkin, bæði innan Eurostat og frá öðrum hagstofum, um aðferðir, flokkanir og vinnubrögð. Í öðru lagi er mikilvægt að innlendar stofnanir og sérfræðingar fylgist sem best með og njóti góðs af því þróunarstarfi sem unnið er innan végbanda eða á vegum nefnda Eurostat. Í þriðja lagi skiptir miklu að Íslendingar séu sýnilegir í samstarfinu og sérfræðingar Eurostat komist í kynni við íslenska sérfræðinga og íslenska hagskýrslugerð. Þetta léttir allt samstarfið og verður til þess að oft má ná lausnum í málum sem íslenskar stofnanir eiga erfitt með að sinna og þar sem snöggir blettir eru á íslenskri hagskýrslugerð. Verður þá að hafa í huga að snöggu blettirnir eru í reynd allmargir sé miðað við hagskýrslugerð nágrannaríkjanna sem við berum okkur helst saman við. Til marks um hversu ríka áherslu Hagstofa Íslands leggur á starfið í vinnunefndum Eurostat má nefna að á árinu 1999 sóttu alls 22 starfsmenn hennar 44 fundi í vinnunefndum og starfshópum í tengslum við EES-samstarfið.³⁵

Þegar litíð er til baka og þátttaka Íslands í hagskýrslusamstarfi á EES-svæðinu er metin í ljósi aldarfjórðungs reynslu eru nokkrir þættir sem standa uppúr og hafa að öllum líkendum afgerandi þýðingu fyrir áframhald þessarar samvinnu. Í fyrsta lagi gjörbreyttist umfang íslenskrar hagskýrslugerðar sem teygði umsvif sín inn á fjölmög svið sem áður voru með öllu

³⁵ [Hallgrímur Snorrason], „Hagskýrslugerð“. Skýrsla Halldórs Ásgrímssonar utanríkisráðherra um stöðu Íslands í Evrópusamstarfi, bls. 138-146.

**FYRIR FÁMENN RÍKI ERU
ÚRTAKSRANNSÓKNIR HLUT-
FALLSLEGA DÝRAR Í SAMANBURÐI
VIÐ MEÐALSTÓR OG FJÖLMENN
RÍKI. ÞETTA ER DÆMI UM
KRÖFUGERÐ Í HAGSKÝRSLUGERÐ
SEM TEKUR LÍTIÐ TILLIT TIL
ÍBÚATÖLU AÐILDARRÍKJA EES.**

ókönnuð og engar hagtölur tiltækjar um svo nokkru næmi. Í öðru lagi þurfti að endurskoða og breyta eldri grundvelli hagtölugerðar á ýmsum sviðum til að ná fram markmiðum um sambærileika hagtalna út fyrir landsteina Íslands. Í þriðja lagi jukust kröfurnar til hagskýrslugerðarinnar umfram það bolmagn sem hagskýrslugerð hafði yfir að ráða hér á landi. Með öðrum orðum þurfti opinber hagskýrslugerð hér á landi að glíma við stöðugan vanda við að forgangsraða verkefnum þrátt fyrir auknar lagalegar skuldbindingar sem EES-samningurinn kvað á um á Ísland skyldi uppfylla. Í fjórða lagi byggist hluti hagskýrslugerðarinnar á úrtaksrannsóknunum þegar öðrum aðferðum verður ekki komið við. Fyrir fámenn ríki eru úrtaksrannsóknir hlutfallslega dýrar í samanburði við meðalstór og fjölmenn ríki. Þetta er dæmi um kröfugerð í hagskýrslugerð sem tekur lítið tillit til íbúatölu aðildarríkja EES og þeirrar augljósu stærðarhagkvæmni sem stærri ríkin njóta á vissum sviðum hagskýrslugerðar, einkum félagsmálatölfræði. Sem dæmi má nefna úrtaksrannsóknir þar sem Ísland þarfnað margfalt hærra hlutfallsþáttakenda í hlutfalli af íbúatölu en meðalstórt ríki í Evrópu. Í fimmta lagi hafa Íslendingar líka notið góðas af sömu stærðarhagkvæmni með því að hagnýta sér þá þekkingu og mannauð sem önnur ríki leggja fram við stefnumótun og þróun í verkefnum sem nýtast smærri þjóðum. Þar sem stór hluti af kostnaði í hagskýrslugerð felst ekki hvað síst í tæknilegum undirbúnungi og prófunum áður en að sjálfrí innsöfnun gagna og úrvinnslu er komið er ljóst að með því móti dregur úr áhættunni sem fylgir þátttökum í samráðs- og samstarfsverkefnum sem hagskýrslugerðin á EES-svæðinu stendur að. Í sjötta lagi hefur viðleitni ríkja sem byggja hagskýrslugerð sína sem mest á upplýsingum úr stjórnsýsluskrám (t.d. þjóðskrá) fengið aukinn hljómgunn og beinan stuðning sem veitir endurgjöf og eflir hagskýrslugerð á Íslandi leynt og ljóst. Í áttunda lagi hefur EES-samstarfið stuðlað að tryggari umgjörð um lög og

Hrafnhildur Arnkelsdóttir sviðsstjóri skýrir félagsmálatölfræði fyrir afmælisgestum 28. nóvember 2014.

reglur í hagskýrslugerð með beitingu verklagsreglna, gæðaviðmiðana og persónuverndarsjónarmiða sem treysta undirstöður hagskýrslugerðarinnar. Í níunda lagi hefur EES-samstarfið beint og óbeint leitt til greiðari miðlunar á tölulegum upplýsingum um Ísland í samanburði við önnur lönd vegna ákvæða sem hafa að leiðarljósi öfluga miðlun hagtalna á veraldarvefnum.

PJÓÐSKRÁ OG AÐRAR STJÓRNSÝSLUSKRÁR

Lítið eitt hefur hér að framan verið minnst á þjóðskrá og tilurð hennar. Ástæða er til að nefna helstu þættina í starfsemi þjóðskrárinnar hér því hún er snar þáttur í sögu Hagstofunnar á meðan hún bjó í sambúð við hagskýrslugerðina í rúmlega hálfu öld, nánar tiltekið á árunum 1952-2006.

Fljótt á litið má líta á tilvist þjóðskrárinnar sem framandi hluta í starfsemi Hagstofunnar vegna þess að gjarnan skapast togstreita milli markmiða um hlutleysi í hagskýrslugerð og stjórnsýslukvaða þegar taka þarf ákværðanir um skráningaratriði sem varða einstaklinga, hagsmuni þeirra og óskir. Einnig má horfa til þess að sambúð hagtalna og þjóðskrárhalds skapa skilyrði til að ná fram hagræðingu við úrvinnslu mannfjöldatalna og sýnir um leið ýmsa kosti rafrænnar stjórnsýslu sem uppsprettu tölulegra upplýsinga um íbúa landsins. Í því fólust mörg tækifæri til upplýsingaflunar án þess að stofnað væri til mikils kostnaðar við innsöfnun þeirra umfram það sem þjóðskráin stóð að í daglegum rekstri.

Uppbygging þjóðskrárinnar sem upplýsingasafns fyrir stjórnsýsluna í landinu er hins vegar saga um mikla sigra

en fórnir um leið. Það kostaði í byrjun átök og fortölur að ná fram markmiðum þjóðskrárinnar um tímanlegar upplýsingar frá einstaklingum og embættum, bæði veraldlegum sem andlegum. Mátti skilja á þáverandi hagstofustjóra, Klemensi Tryggvasoni, að framtíð þjóðskrárinnar héngi á bláþræði vegna ónógra upplýsinga til Hagstofunnar. Þessi tregða var reyndar stöðugt áhyggjuefni fyrir starfsfólk Hagstofunnar og var hagskýrslugerðin hér ekki undanskilin. Um það vitna ummæli hagstofustjóra frá ýmsum tímabilum.

Þjóðskráin tók til starfa á árinu 1953 og hefur síðan annast almannaskráningu í landinu. Áður var hún í höndum bæjarstjórnna í kaupstöðum og annars staðar í höndum sóknarpresta. Þar til lög nr. 31, 27. mars 1956 um þjóðskrá og almannaskráningu voru sett, byggðist starfsemi hennar aðallega á ákvæði 32. gr. laga nr. 46, 14. apríl 1954, um tekjuskatt og eignarskatt, sem var svohljóðandi: „Gjaldendur skulu skattlagðir þar, sem þeir eiga lögheimili samkvæmt allsherjar-spjaldskrá Hagstofu Íslands hinn 1. desember á viðkomandi skattári.“ Með lögum nr. 54, 27. apríl 1962, sem komu í stað laga nr. 31, 27. mars 1956, voru m. a. felld niður ákvæði eldri laganna um, að sérstök stjórn skyldi vera yfir Þjóðskránni. Hún var starfrækt sem deild í Hagstofunni og hafði þá eins og endranær með höndum almannaskráningu í landinu samkvæmt nefndum lögum.³⁶

³⁶ Tilvitnun þessi er í *Ríkis handbók Íslands*, Rvík 1965, bls. 48.

Fljótlega eftir stofnun þjóðskrárinnar var íbúaskránni fengið það aukna hlutverk að leggja fram svokallaðan kjörskrárstofn fyrir kosningar í landinu. Í hreppsnefndar-kosningum vorið 1954 voru kjörskrár í fyrsta sinn byggðar á skrám frá þjóð-skránni. Lét hún hverri hreppsnefnd í té nokkur eintök af kjörskrárstofni, sem sveitarstjórnir áttu að gera úr fullgilda kjörskrá. Við allar almennar kosningar, til sveitarstjórnar, Alþingis og fleira léti þjóð-skráin í té slíkar skrár til kjörskrárgerðar.

Frá ársbyrjun 1963 tók þjóðskráin við útgáfu fæðingarvottorða og hlíð-stæðra vottorða af þjóðskjalasafninu samkvæmt eindreginni ósk forráða-manna þar. Það hefur þjóðskráin lengi vel verið grundvöllur hvers kyns úrtaks-athugana, ekki hvað síst þeirra sem framkvæmdar voru utan Hagstofunnar sjálfrar og á ábyrgð annarra aðila.

Skráning fyrirtækja í fyrirtækjaskrá Hagstofunnar hófst á árinu 1969 í fram-haldu af setningu laga um fyrirtækja-skrá, nr. 62 28. maí 1969. Á þessum árum virðist bjartsýni hafa ríkt um framtíð stjórnsýsluskráa og að þær gætu leyst af hóimi umfangsmikil verkefni á borð við tíu ára manntölin. Eitt ákvæði laga um fyrirtækjaskrá leysti Hagstofuna undan þeirri skyldu að taka næsta manntal sem ráðgert var að yrði tekið árið 1970. Var sú ákvörðun tekin á grundvelli þess álits að sækja mætti nauðsynlegar upplýsingar í manntöl úr stjórnsýsluskrám enda þótt ljóst væri að sa fjölbreytileiki upplýsinga sem fylgdi manntöllum yrði ekki fyllilega hinn sami. Þessa ákvörðun má í dag skoða í ljósi þess að fyrst árið 2011 var tekið manntal á Íslandi sem byggðist svo til eingöngu á upplýsingum úr tiltækum stjórnsýsluskrám hér á landi.

Á árinu 1997 tók Hagstofan við rekstri hlutafélagaskrár og skyldra skráa. Vegna þeirra breytinga sem undirbúnar voru á þessum árum til að hagræða í hag-skýrslugerð varð rekstur hlutafélagaskrár skammlífur innan vébanda Hagstofunnar, eða fram á mitt ár 2003 þegar embætti ríkisskattstjóra tók við rekstrinum ásamt hinni þó nokkuð eldri fyrirtækjaskrá.

Árið 2006 var með tveimur lagasetning-um gengið frá því að rekstur þjóðskrár-innar flyttist frá Hagstofunni. Var það gert með þeim tiltölulega einfalda hætti að þar sem Hagstofan var ennþá ráðu-neytí i Stjórnarráði Íslands og þjóðskrá jafnframt deild í Hagstofuráðuneytinu mátti færa hana sem deild til dóms-málaráðuneytisins án þess að setja þyrfti sérstök lög um starfsemi þjóðskrár á nýjum stað. Tók þessi breyting gildi 1.

júlí 2006. Var þá lokið yfir hálfraðar aldar tímabili í sambúð skráarhalds og hagskýrslugerðar innan Hagstofunnar.

Hagstofan hefur samkvæmt lögum óskoraðan rétt til að fá upplýsingar úr þjóðskrá til hagskýrslugerðar.

RÁÐUNEYTI HAGSTOFU

Tímabilið 1917–1969 gilti sú tilhögun að Hagstofan heyrði undir fjármálaráðherra. Lengst af þurfti því ekki að víkja sérstaklega að stöðu Hagstofunnar við ákvörðun um skiptingu starfa milli ráðherra. Árabilið frá 1956–1959 voru forsetaúrskurðir um skiptingu ráðherra mjög ýtarlegir og voru þá talin upp einstök verkefni ráðherra en ekki þau ráðuneyti sem hver ráðherra fór með. Eftir útgáfu Stjórnarráðsreglugerðarinnar 1969 og til ársloka 2007 var þessa ekki þörf og var látið nægja að geta þess með hvaða ráðu-neytí hver ráðherra fer. Var Hagstofan þá jafnan hluti af þeirri upptalningu þótt við hafi legið að hún gleymdist. Fróðlegt er að athuga með hvaða ráðuneytum Hagstofan hefur átt samleið þetta tímabil.

Samkvæmt fyrstu auglýsingunni, sem út er gefin eftir setningu Stjórnarráðs-reglugerðarinnar, nr. 97 31. desember 1969, fór Magnús Jónsson með fjármála-ráðuneytið og Hagstofu Íslands (eins og áður, eða frá 8. maí 1965). Þetta hélst þar til viðreisnarstjórnin fór frá völdum og ríkisstjórn Ólafs Jóhannessonar tók við 14. júlí 1971. Við þau stjórnarskipti fellt það í hlut Magnúsar Torfa Ólafs-sonar menntamálaráðherra að vera jafn-framt ráðherra Hagstofu. Þar með lauk 58 ára samleið Hagstofunnar og fjármálaráðuneytis og upphófst flókkuskeið milli ráðuneyta.³⁷ Þó ber að geta þess langa tímabils þegar forsætisráðherrar á tímabilinu 1990–2004 voru jafnframt ráðherrar Hagstofu Íslands en bæði fyrir og eftir það tímabili voru nokkrar til-færslur Hagstofunnar milli ráðuneyta.

Í lögum nr. 163/2007 um Hagstofu Íslands og opinbera hagskýrslugerð var kveðið á um í fyrstu grein laganna að Hagstofan sé sjálfstæð stofnun sem heyrir undir forsætisráðherra. Með lögunum var Hagstofunni breytt úr ráðuneyti í stofnun en þjóðskrá var frá miðju ári 2006 ekki lengur innan vébanda Hagstofunnar sem án stjórnsýluverkefna þurfti ekki á ráðuneytisstöðu að halda. Eftir að stöðu Hagstofunnar var breytt úr ráðu-neytí í stofnun í ársbyrjun 2008 hafa

HAGSTOFAN HEFUR SAMKVÆMT LÖGUM ÓSKORAÐAN RÉTT TIL AÐ FÁ UPPLÝSINGAR ÚR ÞJÓÐSKRÁ TIL HAGSKÝRSLUGERÐAR.

ríkisstjórnir haft aukið svigrúm til að ákvarða staðsetningu Hagstofunnar innan stjórnarráðsins og ráðuneyta þess.

EKKI SKAPAÐIST NEIN TELJANDI FESTA Í ÞVÍ ÁKVÆÐI FYRSTU GREINAR LAGANNA VARÐANDI FORRÆÐI FORSETAÐUNEYТИSINS Í MÁLEFNUM HAGSTOFUNNAR. MEÐ SETNINGU LAGA NR. 98/2009 VAR LÖGUM 163/2007 UM HAGSTOFUNA BREYT OG TILTEKIÐ AÐ MÁLEFNI HAGSTOFUNNAR FÆRDUST FRÁ FORSETAÐUNEYTI TIL NÝSTOFNAÐS EFNAHAGS- OG VIÐSKIPTARÁÐUNEYTIS MEÐ GILDISTÖKU 1. OKTOBER 2009. MEÐ BREYTINGUM SEM URÐU Á SKIPAN RÁÐUNEYTA Í TÍÐ RÍKISSTJÓRNAR JÓHÖNNU SIGURÐARDÓTTUR TÓKU ÁKVÆÐI Í BANDORMSLÖGUM NR. 126/2011 (472. GR.) GILDI 30. SEPTEMBER UM OPNARA ÁKVÆÐI HVAÐA RÁÐHERRA HEFDI FORRÆÐI Í MÁLEFNUM HAGSTOFUNNAR. EFTIR ÞAÐ BREYTINGU STENDUR Í LAGATEXTANUM UM HAGSTOFUNA ORÐIÐ „RÁÐHERRA“ OG VIÐ ÞAÐ TÆKIFÆRI VORU MÁLEFNI HAGSTOFUNNAR FÆRDUNDIR FJÁRMÁLA- OG VIÐSKIPTAMÁLARÁÐUNEYTIÐ EN EFNAHAGS- OG VIÐSKIPTARÁÐUNEYTIÐ LAGT NIÐUR. VIÐ ÞAÐ SAT ÚT KJÖRTÍMABILIÐ EN MEÐ MYNDUN NÝRRAR RÍKISSTJÓRNAR 24. MAÍ 2013 VAR MÁLAFLOKKURINN „HAGSKÝRSLUGERÐ, OG UPPLÝSINGAR UM LANDSHAGI, Þ.M.T. MÁLEFNI HAGSTOFU ÍSLANDS“ MEÐ FORSETAÚRSKURÐI SETTUR TIL FORSETAÐUNEYTISINS. Í LOK ÁRS 2014 VAR STAÐA HAGSTOFUNNAR Í STJÓRNARRÁÐI ÍSLANDS ÓBREYTT.

STARFSMENN

Þegar Hagstofan tók til starfa voru í starfs-liðinu tveir háskólamenntaðir starfsmenn auk aðstoðarmanns í hálfu starfi. Upphafsfjöldinn var því $2\frac{1}{2}$ stöðugildi en sex árum síðar, eftir töluverðar mannabreytingar, nam fjölgunin í heildina einu stöðugildi eða alls $3\frac{1}{2}$ stöðugildi árið 1920 en einungis einn háskólamenntaður starfsmáður eftir. Eingöngu karlar höfðu fram til þessa komið við sögu en á árinu 1920 var fyrsta konan ráðin til starfa á Hagstofunni.

Á næstu árum óx Hagstofunni fiskur um hrygg og við tók nokkur fjölgun í annars fámennu starfsliði hennar. Starfsliðið var komið í um 10 manns árið 1930 og hélt sú tala lítið breytt gegnum kreppuárin á 4. áratugnum og á árum síðari heimsstyrjaldarinnar. Einna helst mátti greina tímabundna fjölgun starfsmanna í tengslum við töku manntala og úrvinnslu

³⁷ Petta orðalag og ýmiss annar fróðleikur í kaflanum styðst við erindi Hallgrims Snorrasonar, „Formleg staða Hagstofunnar“. Erindi hjá Rotaryklúbbi Kópavogs, júní 1991 (óbirt handrit í skjalasafni Hagstofu Íslands).

þeirra, en Hagstofan bar samkvæmt lögum ábyrgð á framkvæmd þeirra 1920, 1930, 1940, 1950 og 1960. Mannaflysrek vinna við manntölin stuðlaði að því að konum fjöldaði hraðar en körlum á Hagstofunni. Á stríðsárunum fækkaði körlum í starfsliðinu en konum fjöldaði að sama skapi. Klemens Tryggvason hagstofustjóri greinir frá því að í árslok 1950 hafi fastir starfsmenn verið 14 talsins. Gögn sýna að af þessum hópi hafi konurnar verið átta. Störfin á Hagstofunni voru fram að þessu eingöngu bundin við hagskýrslugerð en uppbygging þjóðskrár í upphafi 6. áratugarins breytti því með afgerandi hætti.³⁸

Eitthvað kvað að tímabundnum ráðningum til Hagstofunnar fyrstu áratugina en það átti eftir að breytast í upphafi 6. áratugarins. Á árunum 1950–1952 er áætlað að um 40–50 manns frá ýmsum embættum og stofnunum innan stjórnsýlunnar hafi unnið á vöktum að manntalinu 1950, m.a. við götun vélspjaldia. Á fyrstu árum þjóðskrárinnar var mikil notast við lausráði fólk, einkum konur, en einnig tók að fjölgja fastráðnum konum og körlum í starfsliðinu svo á 6. áratugnum hélst nokkuð jafnvægi milli kynjanna á Hagstofunni hvað fjöldi snerti. Hins vegar tengdust konur einkum störfum við þjóðskrá á meðan hlutfall karla var hærra í hagskýrslugerð. Reyndar tildeildist á Hagstofunni að konur og karlar gengju í ýmis störf í hagskýrslugerð þannig að mörkin á milli hagskýrslugerðar og þjóðskrárverkefna voru ekki alltaf jafn skörp.

Á 7. og 8. áratugnum fjöldaði í starfsliði Hagstofunnar vegna aukinna verkefna af ýmsu tagi, bæði í hagskýrslugerð og vegna þjóðskrár. Aukningin kom einkar skýrst fram sem fjölgun meðal kvenna og því þróaðist kynjaskiptingin innan Hagstofunnar á þann veg að í árslok 1971 störfuðu þar 20 konur og 10 karlar, eða tvær konur á móti einum karli. Á 8. áratugnum og á fyrri helmingi þess níunda fækkaði körlum beinlínis í starfsliði Hagstofunnar á meðan konum fjöldaði meira en sem því nam. Við þessa þróun var komin upp sú staða að starfsmenn með háskólapróf voru í miklum minnihluta við störf á Hagstofunni en konur í láglauastörfum voru þar í yfirgnæfandi meiri hluta. Karlar voru eitthvað nálægt fjórðungi af starfsliði Hagstofunnar.

Klemens Tryggvason hagstofustjóri lýsti á blaðamannafundi 1979 nokkrum

Ólafur Hjálmarsson hagstofustjóri.

„**Á FYRSTU EITTHUNDRAÐ ÁRUM Í SÖGU HAGSTOFUNNAR HAFA EINUNGIS FJÓRIR EINSTAKLINGAR VERIÐ SKIPAÐIR Í EMBÆTTI HAGSTOFUSTJÓRA.**

ástæðum þess hve fáir háskólamenntaðir starfsmenn ynnu á Hagstofunni og taldi ástæður þess einkum vera samkeppni annarra stofnana. Þar væru launakjör betri og starfsfólk byðist að sækja fundi og ráðstefnur erlendis sem Klemens taldi draga fólk frá brýnni verkefnum heima fyrir.³⁹ Fyrir aldurs sakir létt Klemens af störfum sem hagstofustjóri í árslok 1984 og við embættinu tók Hallgrímur Snorrason.

Á næstu árum eftir að Hallgrímur tók við forstu á Hagstofunni voru innleidd verkefni sem kölluðu á fjölgun háskólamenntaðra sérfræðinga í hagskýrslugerð. Leiddi af þeirri stefnubreytingu tiltölulega hröð fjölgun sérfræðinga, jafnt karla sem kvenna á meðan fjöldi aðstoðarfólks stóð að mestu í stað fram til ársins 2002 þegar því tók að fjölgja á ný.

Á árunum 2002–2006 breyttist starfsemi Hagstofunnar með róttækum hætti, því á þessu tímabili færðist skráarhald og stjórnsýsla til annarra stofnana, en til Hagstofunnar voru flutt hagskýrslugerkefni frá öðrum stofnunum. Við þessar breytingar gjörbreyttist samsetning starfsmanna með tilliti til menntunar. Eftir að línum tóku að skýrast í þessum skipulagsmálum síðari hluta árs 2006 hefur samsetning Hagstofustarfsfólks haldist nokkuð stöðug. Á árunum 2008–2013 hefur hlutfall háskólamenntaðra

starfsmanna haldist á bilinu 75–80% og á árunum 2011–2013 var kynjaskiptingin í þessum hópi nánast hnífjöfn hvort sem litið var til sérfræðinga eða millistjórnenda. Á árunum 2008–2010 var fjöldi fastráðinna starfsmanna 81–85 en þeim fjöldaði á næstu árum tímabundið vegna styrkja ESB við nokkur verkefni í hagskýrslugerð. Í árslok 2014 störfuðu 99 fastráðir starfsmenn í 97 fullum stöðugildum á Hagstofunni.

Á fyrstu eitthundrað árum í sögu Hagstofunnar hafa einungis fjórir einstaklingar verið skipaðir í embætti hagstofustjóra.

Þorsteinn Þorsteinsson var hagstofustjóri 1. janúar 1914 til 31. desember 1950. Samtals 37 ár.

Klemens Tryggvason var skipaður hagstofustjóri 1. janúar 1951 til 31. desember 1984. Klemens tók við starfi 1. apríl 1951 en Þorvarður Jón Júlíusson skrifstofustjóri gegndi störfum hagstofustjóra 1. janúar til 31. mars 1951. Klemens var skipaður samtals 34 ár, en gegndi starfi í 33 ár og 9 mánuði.

Hallgrímur Snorrason var skipaður hagstofustjóri 1. janúar 1985 til 31. desember 2007. Samtals 23 ár.

Ólafur Hjálmarsson var skipaður hagstofustjóri í janúar 2008 og tók við starfi 1. mars 2008. Magnús S. Magnússon skrifstofustjóri gegndi störfum hagstofustjóra 1. janúar til 29. febrúar 2008. Hinn 31. desember 2013 hafði Ólafur Hjálmarsson gegnt starfi hagstofustjóra í 5 ár og 10 mánuði en þá var öld liðin frá því Hagstofan hóf starfsemi.

HÚSNÆÐI

Í ársbyrjun 1914 tók Hagstofan til starfa í tveimur skrifstofum í húsi Sturlu kaupmanns Jónssonar á Hverfisgötu 29, þar

³⁸ Klemens Tryggvason, „Hagstofan 1951–1964“, *Hagiðindi*, febrúar 1964, bls. 44–57.

³⁹ Dagblaðið *Visir* hefur þetta eftir hagstofustjóra. Eftirtalin dagblöð greina frá blaðamannafundi hagstofustjóra í janúar 1979: Dagblaðið 26. janúar, Þjóðviljinn 27. janúar, *Visir* 29. janúar, Morgunblaðið 1. febrúar.

sem í dag er sendiráð Dana. Hagstofan hafði þar á leigu tvær skrifstofur á þriðju hæð, eina stóra og aðra mjög litla. Eftir þrjú ár fékk hún viðbótarrými í kjallara hússins sem notað var til geymslu og útsendingar á eyðublöðum og ritum Hagstofunnar.

Árið 1919 var húsið á Hverfisgötu selt danska sendiráðinu og varð Hagstofan þá að flyttast burtu með litlum fyrirvara. Fékk hún þá á leigu 2. hæð í húsi á Skólavörðustíg 5, sem Gunnar Gunnarsson trésmiður átti. Var það einn íbúð, 4 herbergi og eldhús. Starfaði Hagstofan þar í 4 ár.

Í október 1923 var starfsemi Hagstofunnar flutt frá Skólavörðustíg í hið endurbyggða Landsbankahúsi. Fékk hún þar í fyrstu fjórar skrifstofur, tvær á þriðju hæð og tvær á rishæð. Síðar fékk hún þar þrjár skrifstofur til viðbótar á þriðju hæð. Starfsemi Hagstofunnar í Landsbankahúsinu stóð yfir í aldarfjórðung sem er lengsta samfellda tímabilið í húsnæðissögu hennar.

Árið 1948 fluttist Hagstofan í húsnæði Stjórnarráðs Íslands í Arnarhvoli, eftir stækkan byggingarinnar í austurátt meðfram Lindargötunni. Var Hagstofunni þar úthlutað í fyrstu tíu skrifstofum á fyrstu og annarri hæð en þegar hún tók í gagnið samstæðu skýrslugerðarvélá sem flutt var til landsins var tveimur skrifstofum fljóttlega bætt við.

Vegna aukinnar starfsemi og fjölgunar starfsmanna hafði Hagstofan á árunum 1962–1965 aðstöðu í húsnæði á Klapparstíg 26 til viðbótar þeim 12 skrifstofum sem hún hafði yfir að ráða í Arnarhvoli. Fram að því hafði efnahagsmálaráðuneytið verið þar til húsa þar til það var lagt niður í júlí 1962⁴⁰ og auk þess störfuðu þar um hríð fáeinir starfsmenn SKÝRR, væntanlega í nánu samstarfi við Hagstofuna. Nýjar skrifstofur voru árið 1965 teknar á leigu í Lindarbæ (stundum nefnt „Dagsbrúnarhúsið“) við Lindargöt, steinsnar frá meginstarfseminni í Arnarhvoli.

Frá Arnarhvoli flutti Hagstofan alflutt 23. nóvember 1971 í Alþýðuhúsið við Hverfisgötu samkvæmt auglýsingi í Hagtíðindum frá þeim tíma. Þar hafði Hagstofan til umráða að mestu þrjár efstu hæðirnar í húsinu. Nokkrum árum síðar fengust afnot af hluta annarrar hæðar hússins.

Næstum tveir áratugir liðu þar til starfsemi Hagstofunnar var flutt á nýjan stað. Í apríl 1990 fluttist Hagstofan í Skuggasund 3. Ríkið festi kaup á þessu húsi árið 1988 og létt gera umfangsmiklar

„Margur maðurinn álítur að hagskýrslugerð sé mesta leiðindaverk, en það er alls ekki svo þegar sá sem verkið vinnur fer að sjá lífið sem liggar falið bak við tölurnar. Verkið er þá líkast vinnu læknisins sem þreifar a lífæðinni til að kynna sér ástand þess sem hann er sóttur til. Sá einn er munurinn að hagfræðingur þreifar a lífæð þjóðarinnar til þess að komast fyrir og skýra frá því hvernig henni liði. Það vekur gleði ef ástandið er gott en hryggð sé það illt.“

INDRIÐI EINARSSON, SJÁ „FORMÁLA“ MANNTALSINS 1910, BLS. XI.

breytingar á því, t.d. með því að setja í húsið lyftu. Áður var í húsinu Prentsmiðjan Edda en á undan Hagstofunni var skipadeild Sambandsins þar með skrifstofur.

Með auknum umsvifum og fjölgun starfsmanna á 10. áratug 20. aldar fékk Hagstofan á nýjaleik skrifstofur inni í „Dagsbrúnarhúsinu“ við Lindargöt. Meðal annars var Fyrirtækjaskrá undir merkjum Hagstofunnar þar til húsa, tölvudeild einnig og nokkrir sérfræðingar í hagskýrslugerð að auki. Þegar þjóðhagsstofnun var lögð niður með lögum 3. maí 2002 og hagskýrslugerðarhluti hennar færður til Hagstofunnar mátti telja að starfsemi Hagstofunnar færi fram í a.m.k. þremur byggingum samtímis til ársloka 2002 og reyndar í öðrum þremur byggingum fyrri hluta árs 2003.

Í ársþyrjun 2003 fluttist öll hagskýrslugerð Hagstofu í nýuppgert og stækkað húsnæði í Borgartúni 21a þar sem Fasteignamat ríkisins var áður til húsa. Enn um sinn var starfsemi Fyrirtækjaskrár í Lindargötuhúsinu þar til hún var færð til embættis ríkisskattstjóra með lögum sem tóku gildi 1. júlí 2003 og fluttist starfsemin frá Lindargötu til embættis RSK við Laugaveg.

Fyrri hluta ársins 2003 hélt þjóðskrárhluti Hagstofunnar kyrru fyrir í Skuggasundi 3 uns húsnæði í Borgartúni 24 var tilbúið að taka á móti starfseminni þar. Var þjóðskrár þar til húsa næstu árin en starfsemi hennar innan végbanda Hagstofunnar lauk þegar þjóðskrár var með lögum nr. 51 2. júní 2006 flutt sem skrifstofa í Stjórnarráði Íslands frá Hagstofunni til domsmálaráðuneytisins. Við þá lagasetningu hélst staðsetning þjóðskrár óbreytt fyrst um sinn uns starfsemin var flutt yfir götuna í stjórnarsýslubyggingu í Borgartúni 21, betur þekkt sem „Karpþúsið“. Á árunum 2012–2014 leigði Hagstofan húsnæðið í Borgartúni 24 að hluta vegna aukinna verkefna hennar tímabundið.

Á eitthundrað ára afmæli Hagstofunar, í árslok 2014, var starfsemi hennar eingöngu í Borgartúni 21a.

NIÐURLAG

Eins og að framan er getið er hér eingöngu tæpt á nokkrum þáttum í sögu hagskýrslugerðar á Íslandi með áherslu á það tímabil sem Hagstofa Íslands hefur starfað. Bent var á nokkra áhugaverða þætti sem þyrftu frekari rannsókna við til að fá fullnægjandi skýringar á afstöðu manna og athöfnum. Til þess þyrfti að ráðast í rannsóknir á heimildum sem enn eru ókannaðar. Í þessu ágripi hefur einkum verið stuðst við áður birt efni en einnig hefur verið stuðst við óbirt gögn, skýrslur og greinargerðir. Af þessu má ráða að enn er margt óskrifað um íslenska hagskýrslugerð og samspil þessa málaflokkus við ýmsa þætti efnahagsmála og hagstjórnar. Kanna mætti betur ýmsa þá þætti þessarar sögu þegar Íslendingar losuðu sig í nokkrum áföngum frá dönskum yfirráðum, mynduðu heimastjórn 1904, öðluðust fullveldi 1918 og stofnuðu loks lýðveldi árið 1944. Hagskýrslusagan á lýðveldistímanum er líka sneisafull af áhugaverðu efni til frásagnar til að læra af um söguna og samtímann um leið.

Á öllu því tímabili sem hér er til frásögu hefur starfað fjöldinn allur af fólk í hagskýrslugerð sem verðskuldaði meiri umfjöllun en raunin er hér. Margir starfsmenn helguðu starfsævinni við þá vinnu að taka saman hagtölur og hagskýrsluger. Er greinilegt að ýmsir hafa notið þess að sjá árangur erfiðisins í formi hagtalna þegar búið var að taka saman niðurstöður af eyðublöðum, skýrslum og með símtölu. Í þessu ágripi hefur á nokkrum stöðum verið stuðst við frásögn Indriða Einarssonar og kynnum hans af samferðafólk sem vann að úrvinnslu hagtalna á öndverðri 19. öld og í þyrjun beirrar 20. Í formála dagsettum á gamlársdag 1913 – degi áður en Hagstofa Íslands skyldi taka til starfa – áréttangi Indriði Einarsson þá skoðun sína, líkt og Jón Sigurðsson forseti ritaði rúmlega hálfri öld áður og vitnað var til hér framar, að hagskýrslugerð byggi yfir fróðleik sem lesa mætti úr hvert hagur heillar þjóðar stefndi (sjá hér að ofan).

⁴⁰ Agnar Kl. Jónsson, *Stjórnarráð Íslands 1904–1964*, I. bls. 405–410.

HELSTU HEIMILDIR

SKÝRINGAR

Heimildaskránni er ætlað að ná til helstu greina og rita sem stuðst er við í ágripinu til að lýsa og skýra sögu Hagstofunnar 1914–2014 og þróun hagskýrslugerðar hér á landi á sama tímabili. Hagskýrlurnar sem nefndar eru í ágripinu ber að líta á sem tölulegar niðurstöður í hagskýrslugerð en þeim er yfirleitt ekki ætlað að skýra frá breytingum í sjálfrí umgjörð skýrslugerðarinnar. Þó finnast mörg dæmi um söguskýringar og aðrar upplýsingar í formálum og inngangstextum hagskýrlna sem gagnast við söguritum sem þessa. Er þá sjálfsagt að geta þeirra eftir því sem við á. Einstakar hagskýrlur sem nefndar eru í ágripinu eru því helst nefndar til sögunnar samhengisins vegna að mati höfundar.

HEIMILDIR

, „Hagstofa Íslands 50 ára“, *Hagtíðindi*, febrúar 1964, bls. 33–59. Höfundar eru hagstofustjórnir Þorsteinn Þorsteinsson (tvær greinar) og Klemens Tryggvason. Sjá vísanir í greinarnar annars staðar í heimildaskránni.

Afmælisrit til Þorsteins Þorsteinssonar, á sjötugs afmæli hans 5. apríl 1950.
Reykjavík, 1950.

Agnar Kl. Jónsson, *Stjórnarráð Íslands 1904–1964 I–II*, Sögufélagið. Reykjavík, 1969.

Áki Pétursson: „IBM-vélar Hagstofunnar.“
Afmælisrit til Þorsteins Þorsteinssonar, á sjötugs afmæli hans 5. apríl 1950 (Reykjavík, 1950), bls. 1–10.

B.E. [Benjamín H. J. Eirkísson], *Álitsgerð um hagmál* (fjöllrit, Reykjavík, 21. júlí 1949).

Framkvæmdabanki Íslands, *Ársskýrla 1960* (Reykjavík 1961).

Guðmundur Jónsson, *Hagyóxtur og iðnvæðing. Þróun landsframleiðslu á Íslandi 1870–1945*, sérrit nr. 3 (Reykjavík: Þjóðhagsstofnun, nóvember 1999).

Gunnar Á. Gunnarsson, „Ísland og Mars-halláætlunin 1948–1953. Atvinnustefna og stjórnálahagsmunir“, *Saga, tímarit Söguélags* xxxiv (1996), bls. 85–130.

Gylfi P. Gíslason, „Íslenzk hagfræði“, *Úr þjóðarbúskapnum* nr. 2 (1956), bls. 21–30.

Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Ritstj. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon. Hagstofa Íslands (Reykjavík, 1997).

Hallgrímur Snorrason, „Formleg staða Hagstofunnar“. Erindi hjá Rotaryklúbbi Kópavogs, júní 1991 (óbirt handrit í skjalasafni Hagstofu Íslands).

[Hallgrímur Snorrason], „Hagskýrslugerð“.
Frumvarp til laga um Evrópska efnahags-svæðið (EES). 116. löggjafarþing 1992–1993. Greinargerð í prentaðri útgáfu framvarpsins, bls. 177–184.

[Hallgrímur Snorrason], „Hagskýrslugerð“.
Skýrla Halldórs Ásgírmssonar utan-ríkisráðherra um stöðu Íslands í Evrópu-samstarfi. Lögð fyrir Alþingi á 125. löggjafarþingi 1999–2000, bls. 138–146.

Indriði Einarsson, *Sjeð og lifað. Endurminningar* (Reykjavík, 1936).

Indriði Einarsson, „Formáli“, *Manntal á Íslandi 1. desember 1910* (Reykjavík, Stjórnarráð Íslands, 1913), bls. III–XVII.

Island. Statistiske oplysninger, (København: Statens Statistiske Bureau, 1906). 20 bls.

Jóhannes Nordal, „Efnahagsmál í árdaga Fjármálatíðinda“, *Fjármálatíðindi* (2007), bls. 3–22.

Jón Þorláksson, *Lággengið* (Reykjavík, 1924).

Jónas H. Haralz, „Þjóðhagsreikningar og þjóðhagsáætlanir“, *Afmælisrit til Þorsteins Þorsteinssonar, á sjötugs afmæli hans 5. apríl 1950* (Reykjavík, 1950), bls. 123–148.

Jónas H. Haralz, „Áætlanagerð á dögum viðreisnar“, *Fjármálatíðindi* (2007), bls. 23–32.

Klemensarbók. Afmælisrit Klemensar Tryggvasonar, gefið út í tilefni af sjötugsafmæli hans 10. september 1984 (Reykjavík: Félag viðskiptafræðinga og hagfræðinga, 1985).

Klemens Tryggvason, „Hagstofan 1951–1964“, *Hagtíðindi*, febrúar 1964, bls. 44–57.

Klemens Tryggvason, „Noget om islandsk statistik“, *Statistik tidskrift* 1977:2, bls. 121–131. Byggt á erindi K.T. á 14. norræna tölfræðingamótinu haldíð í Reykjavík dagana 12.–14. ágúst 1976. Einnig birt í Nordisk statistisk skriftserie, númer 33, bls. 53–60.

[Klemens Tryggvason], „Próun starfa á Hagstofunni á síðustu 10 árum“ (fjöllrit í tilefni blaðamannafundar), (Hagstofa Íslands, janúar 1979).

[Klemens Tryggvason], „Verkefnaskrár Hagstofunar – Starfsviði Hagstofunnar lýst í stuttu mál“ (fjöllrit í tilefni blaðamannafundar), (Hagstofa Íslands, janúar 1979).

Landsbanki Íslands, [ársskýrla] 1921–1923.

Nordisk socialstatistik 1946–1996. Gefið út af Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO), (København, 1996).

Ólafur Rastrik, „Efnahagsmál og hagstjórn“, *Stjórnarráð Íslands 1964–2004*, 2. bindi (Saga ríkisstjórna og helstu framkvæmdir til 1983), bls. 29–82.

Ríkishandbók Íslands. Skrá um stofnanir ríkisins og Reykjavíkurborgar, starfsmenn þeirra o.fl. (Reykjavík, 1965).

Sammendrag af statistiske oplysninger om Island. *Statistiske Meddelelser*, 4. Række, 24. bind, 5. hæfte (København: Danmarks Statistik, 1907). 72 bls.

Stjórnartíðindi A [ýmis ár, sjá meginmál].

Sumarliði Ísleifsson og Magnús S.

Magnússon: „Hagstofa Íslands“, *Stjórnarráð Íslands 1964–2004*, 1. bindi (Skipulag og starfshættir), bls. 226–234.

Vef. *Lagasafn Alþingis* [ýmis ár, sjá meginmál].

[Þjóðhagsstofnun] „Gerð þjóðhagsreikninga á Íslandi, stutt sögulegt yfirlit“, *Þjóðhagsreikningar 1945–1992*, *Þjóðhagsreikningarskýrla nr. 13* (Reykjavík: Þjóðhagsstofnun, ágúst 1994), bls. 24–26.

[Þjóðhagsstofnun] „Greinargerð með lagrafrumvarpi um brottfall laga nr. 54/1974, um Þjóðhagsstofnun, með síðari breytingu, ofl“. Lagt fram á Alþingi 8. apríl 2002, 127. löggjafarþing 2001/2002.

Þorleifur Friðriksson, *Við brún nýs dags. Saga Verkamannafélagsins Dagsbrúnar 1906–1930* (Reykjavík: Efling stéttarfélag, Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands, 2007).

Þorsteinn Þorsteinsson, „Verðlagsbreytingar síðustu ára“, *Tímarit lögfræðinga og hagfræðinga I* (1923), bls. 64–96.

Þorsteinn Þorsteinsson, „Íslenzk hagskýrslugerð fyrir stofnun Hagstofunnar“, *Hagtíðindi*, febrúar 1964, bls. 33–37.

Þorsteinn Þorsteinsson, „Den islandske statistiks omfang og vilkaar“, *Det nordiske Statistiske Møde i København 29.–31. August 1921. Statistiske Meddelelser*, 4. Række, 64. bind, 3 hæfte (Danmarks Statistik, 1921), bls. 81–87. Einnig birt í *Nordisk Statistisk Tidskrift*, Band 1, häfte 1, 1922, bls. 84–94.

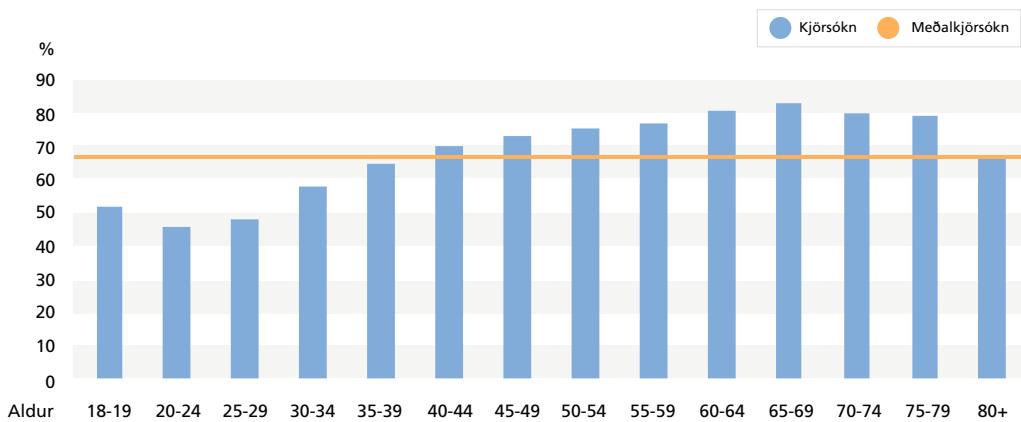
Þorsteinn Þorsteinsson, „Hagstofan 1914–1950“, *Hagtíðindi*, febrúar 1964, bls. 37–44.

Þórir Einarsson, „Stjórnssýsla í þágu hagmála“, *Klemensarbók. Afmælisrit Klemensar Tryggvasonar, gefið út í tilefni af sjötugsafmæli hans 10. september 1984* (Reykjavík: Félag viðskiptafræðinga og hagfræðinga, 1985), bls. 339–347.

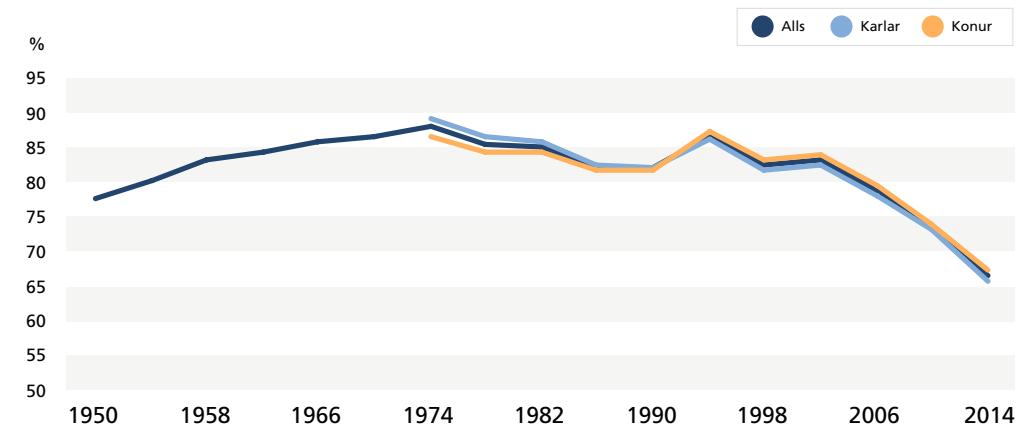
Þórhallur Ásgeirsson, „Efnahagsaðstoðin 1948–1953“, *Fjármálatíðindi* (1955), nr. 2. bls. 61–70.

Hverjir velja valdhafa?

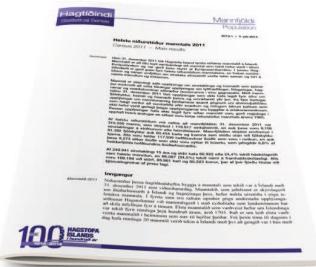
Kosningaþátttaka eftir aldri 2014

Kosningaþátttaka í sveitarstjórnarkosningum 1950–2014

Kosningaþátttaka fer almennt minnkandi. Í síðustu sveitarstjórnarkosningum mætti ungt fólk síður á kjörstað en aðrir. Er framtíðinni sama um nútíðina?

Hagtíðindi

Árið 2014 var 99. árgangur Hagtíðinda. Gefin voru út 43 hefti og er listi yfir þau hér á opnunni. Að meðaltali kemur út eitt hefti af Hagtíðindum í viku hverri allt árið um kring. Heftin eru öll gefin út rafrænt á vef Hagstofunnar endurgjaldslaust en þau má einnig kaupa á prenti við vægu gjaldi. Notendum er boðið að kaupa áskrifit að Hagtíðindum og má gagna frá kaupnum á vefnum.

Þ hagstofa.is/hagtidindi

Iceland in Figures 2014

Iceland in Figures er líttill bæklingur á ensku sem Hagstofan hefur gefið út árlega síðastliðin 18 ár. Í honum eru ýmsar lykiltölur um land og þjóð og hefur verið mikil eftirspurn eftir honum í ferðaþjónustu. Bæklingurinn er til sölu í helstu bókaverslunum en hann er einnig aðgengilegur á netinu endurgjaldslaust.

Þ hagstofa.is/IcelandInFigures

MANNFJÖLDI

Helstu niðurstöður manntals 2011
56 bls.
Útgefið: 3. júlí 2014
Umsjón: Magnús S. Magnússon, Ómar Harðarson
Hagtíðindi 99. árg. 23. tbl.
Mannfjöldi 2014:1

LAUN, TEKJUR OG VINNUMARKAÐUR

Vinnumarkaður á 4. ársfjórðungi 2013
12 bls.
Útgefið: 29. janúar 2014
Umsjón: Ólafur Már Sigurðsson, Lárus Blöndal
Hagtíðindi 99. árg. 2. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:1

Vísitala launa 2013
16 bls.
24. mars 2014
Umsjón: Hildur Erna Sigurðardóttir
Hagtíðindi 99. árg. 7. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:2

Byrði húsnæðiskostnaðar 2004–2013
20 bls.
14. apríl 2014
Umsjón: Kolbeinn H. Stefánsson, Steinn Kári Steinsson
Hagtíðindi 99. árg. 10. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:3

Félagsvízar: Leigjendur á almennum leigumarkaði
20 bls.
28. apríl 2014
Umsjón: Kolbeinn H. Stefánsson
Hagtíðindi 99. árg. 12. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:4

Lágtækjumörk og tekjudreifing 2013
16 bls.
30. apríl 2014
Umsjón: Steinn Kári Steinsson, Lárus Blöndal
Hagtíðindi 99. árg. 14. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:5

Vinnumarkaður á 1. ársfjórðungi 2014
12 bls.
7. maí 2014
Umsjón: Ólafur Már Sigurðsson, Lárus Blöndal
Hagtíðindi 99. árg. 15. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:6

Laun á íslenskum vinnumarkaði 2013

32 bls.
8. maí 2014
Umsjón: Margrét Vala Gylfadóttir
Hagtíðindi 99. árg. 16. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:7

Laun starfsstéttá á almennum vinnumarkaði 2013

20 bls.
8. maí 2014
Umsjón: Margrét Vala Gylfadóttir
Hagtíðindi 99. árg. 17. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:8

Félagsvízar: Skortá á efnislegum lífsgæðum 2004–2013

20 bls.
30. júní 2014
Umsjón: Kolbeinn H. Stefánsson
Hagtíðindi 99. árg. 21. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:9

Vinnumarkaður á 2. ársfjórðungi 2014

12 bls.
13. ágúst 2014
Umsjón: Ólafur Már Sigurðsson, Lárus Blöndal
Hagtíðindi 99. árg. 28. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:10

Vinnumarkaður á 3. ársfjórðungi 2014

12 bls.
29. október 2014
Umsjón: Ólafur Már Sigurðsson, Lárus Blöndal
Hagtíðindi 99. árg. 36. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:11

Félagsvízar: Börn og fátækt

20 bls.
10. nóvember 2014
Umsjón: Kolbeinn H. Stefánsson
Hagtíðindi 99. árg. 37. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:12

Launakostnaður 2012

20 bls.
17. desember 2014
Umsjón: Anna Sigriður Halldórsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 43. tbl.
Laun, tekjur og vinnumarkaður 2014:13

SJÁVARÚTVEGUR OG LANDBÚNAÐUR

Aflí, aflaverðmæti og ráðstöfun afla 2013
52 bls.
10. október 2014
Umsjón: Albert Sigurðsson
Hagtíðindi 99. árg. 34. tbl.
Sjávarútvegur og landbúnaður 2014:1

FERÐAMÁL, SAMGÖNGUR OG UPPLÝSINGATÆKNI

Tölvu- og netnotkun á Íslandi og í öðrum Evrópulöndum 2013
28 bls.
27. janúar 2014
Umsjón: Arni Fannar Sigurðsson
Hagtíðindi 99. árg. 1. tbl.
Ferðamál, samgöngur og upplýsingatækni 2014:1

Gistingar ferðamanna 2013

24 bls.
16. apríl 2014
Umsjón: Hildur Kristjánsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 11. tbl.
Ferðamál, samgöngur og upplýsingatækni 2014:2

ÞJÓÐHAGSREIKNINGAR

Landsframleiðslan á 4. ársfjórðungi 2013
12 bls.
7. mars 2014
Umsjón: Sigurlilja Albertsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 3. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:1

Landsframleiðslan 2013
16 bls.
7. mars 2014
Umsjón: Guðrún Ragnheiður Jónsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 4. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:2

Fjármál hins opinbera á 4. ársfjórðungi 2013
16 bls.
11. mars 2014
Umsjón: Hólmfriður S. Sigurðardóttir
Hagtíðindi 99. árg. 5. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:3

Fjármál hins opinbera 2013, bráðabirgðauppgjör
24 bls.
11. mars 2014
Umsjón: Hólmfriður S. Sigurðardóttir
Hagtíðindi 99. árg. 6. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:4

Fjármálarekningar: Fjáreignir og skuldir 2003–2012
24 bls.
28. mars 2014
Umsjón: María Finnsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 8. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:5

Landshagir 2014

Árbók Hagstofunnar, Landshagir, kom út í 24. sinn á árinu. Bókin er 464 blaðsíður og skiptist í 24 kafla og 6 hluta. Í henni eru yfir 300 töflur, 50 gröf og fjöldi skýringarmynda. Bókin er prentuð í lit á vandaðan pappír og er bæði á íslensku og ensku. Kaupa má ritíð á vef Hagstofu Íslands auk þess sem það er til sölu í helstu bókaverslunum.

Þ hagstofa.is/landshagir

Þjóðhagsspá, vor 2014

20 bls.
11. apríl 2014
Umsjón: Björn Ragnar Björnsson, Björn Rúnar Guðmundsson, Marinó Melsted
Hagtíðindi 99. árg. 9. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:6

Landsframleiðslan á 1. ársfjórðungi 2014

12 bls.
6. júní 2014
Umsjón: Sigurlilja Albertsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 19. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:7

Fjármál hins opinbera á 1. ársfjórðungi 2014

12 bls.
10. júni 2014
Umsjón: Hólmlíður S. Sigurðardóttir
Hagtíðindi 99. árg. 20. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:8

Þjóðhagsspá, sumar 2014

24 bls.
4. júlí 2014
Umsjón: Björn Ragnar Björnsson, Björn Rúnar Guðmundsson, Marinó Melsted
Hagtíðindi 99. árg. 24. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:9

Landsframleiðslan 2013 — endurskoðun

24 bls.
19. september 2014
Umsjón: Guðrún Ragnheiður Jónsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 29. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:10

Landsframleiðslan á 2. ársfjórðungi 2014

12 bls.
19. september 2014
Umsjón: Sigurlilja Albertsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 30. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:11

Fjármál hins opinbera 2013 — endurskoðun

28 bls.
23. september 2014
Umsjón: Guðrún Ragnheiður Jónsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 31. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:12

Fjármál hins opinbera á 2. ársfjórðungi 2014

12 bls.
23. september 2014
Umsjón: Hólmlíður S. Sigurðardóttir
Hagtíðindi 99. árg. 32. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:13

Fjármálaréikningar 2003–2013

28 bls.
28. október 2014
Umsjón: María Finnsdóttir, Björn Rúnar Guðmundsson
Hagtíðindi 99. árg. 35. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:14

Þjóðhagsspá, vetur 2014

24 bls.
14. nóvember 2014
Umsjón: Björn Ragnar Björnsson, Björn Rúnar Guðmundsson, Marinó Melsted
Hagtíðindi 99. árg. 38. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:15

Geiraskiptir þjóðhagsreikningar 2000–2011

28 bls.
27. nóvember 2014
Umsjón: Guðmundur Sigfinnsson
Hagtíðindi 99. árg. 39. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:16

Landsframleiðslan á 3. ársfjórðungi 2014

12 bls.
5. desember 2014
Umsjón: Sigurlilja Albertsdóttir
Hagtíðindi 99. árg. 41. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:17

Fjármál hins opinbera á 3. ársfjórðungi 2014

12 bls.
9. desember 2014
Umsjón: Hólmlíður S. Sigurðardóttir
Hagtíðindi 99. árg. 42. tbl.
Þjóðhagsreikningar 2014:18

HEILBRIGÐIS-, FÉLAGS- OG DÓMSMÁL

Þjónusta sveitarfélaga við fatlað fólk 2011–2012

16 bls.
29. apríl 2014
Umsjón: Kristinn Karlsson
Hagtíðindi 99. árg. 15. tbl.
Heilbrigðis-, félags- og dómssmál 2014:1

Hagur og heilbrigði 2013

16 bls.
9. maí 2014
Umsjón: Steinn Kári Steinsson, Lárus Blöndal
Hagtíðindi 99. árg. 18. tbl.
Heilbrigðis-, félags- og dómssmál 2014:2

Félagsþjónusta sveitarfélaga 2013

16 bls.
9. október 2014
Umsjón: Kristinn Karlsson
Hagtíðindi 99. árg. 33. tbl.
Heilbrigðis-, félags- og dómssmál 2014:3

Þjónusta sveitarfélaga við fatlað fólk 2013

16 bls.
1. desember 2014
Umsjón: Kristinn Karlsson
Hagtíðindi 99. árg. 40. tbl.
Heilbrigðis-, félags- og dómssmál 2014:4

GREINARGERÐIR

Notendakönnun Hagstofu Íslands 2013

12 bls.
1. júlí 2014
Umsjón: Anton Órn Karlsson
Hagtíðindi 99. árg. 22.tbl.
Greinargerðir 2014:1

Gæðaúttekt Evrópska hagskýrlusamstarfsins og aðgerðaáætlun Hagstofu Íslands

44 bls.
11. júlí 2014
Umsjón: Reynir Kristjánsson
Hagtíðindi 99. árg. 25.tbl.
Greinargerðir 2014:2

Peer review report (Iceland) and Statistics Iceland's improvement action plan

44 bls.
11. júlí 2014
Umsjón: Reynir Kristjánsson
Hagtíðindi 99. árg. 26.tbl.
Greinargerðir 2014:3

Implementation of a Quality Management System

20 bls.
15. júlí 2014
Umsjón: Reynir Kristjánsson
Hagtíðindi 99. árg. 27.tbl.
Greinargerðir 2014:4

Útgefandi

Hagstofa Íslands
Borgartúni 21a
105 Reykjavík

Sími: 528 1000

Netfang: upplýsingar@hagstofa.is
Veffang: www.hagstofa.is

Ábyrgðarmaður

Ólafur Hjálmarsson

Hönnun og umbrot

Hagstofa Íslands/Brynjólfur Ólason

Hönnun veggspjalda

Bls. 5, 15, 19, 65
Kaktus/Bírgir Ómarsson

Prentun

Oddi – umhverfisvottuð prents miðja

Ljósmyndir

Bírgir Ísl. Gunnarsson
Ljósmyndasafn Reykjavíkur
Myndasafn Hagstofunnar
Shutterstock
Starfsfólk Hagstofunnar
Þorvaldur Örn Kristmundsson

Hagstofa Íslands

Borgartúni 21a • 105 Reykjavík

Sími: 528 1000

www.hagstofa.is • upplysingar@hagstofa.is